

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Anna Havlíková

**Literární noviny v 90. letech 20. století
a osobnost Ludvíka Vaculíka**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Anna Havlíková**

Vedoucí práce: **PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

HAVLÍKOVÁ, Anna. *Literární noviny v 90. letech 20. století a osobnost Ludvíka Vaculíka*. Praha, 2016. 70 s. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Abstrakt

Tématem magisterské práce je kulturněpolitický týdeník *Literární noviny*. V první části se věnuji podobám *Literárních novin* od jejich vzniku v roce 1927 do roku 1969, kdy týdeník pod názvem *Listy* ukončil vydávání na jedenadvacet let.

Hlavním těžištěm diplomové práce je její druhá část, která zachycuje vývoj *Literárních novin* v devadesátých letech. Týdeník začal znovu vycházet 5. dubna 1990 jako příloha *Lidových novin*, v roce 1992 se stal samostatným časopisem. Jejich šéfredaktorem byl do roku 1999 Vladimír Karfík, se kterým jsem na dané téma vedla rozhovor, jenž je součástí diplomové práce. Kromě společenského a kulturního kontextu devadesátých let, jsem svoji pozornost věnovala redakčnímu složení týdeníku, jeho rubrikám a především tematické struktuře. Metodou k odhalení tematického složení časopisu se pro mě stala kvantitativní obsahová analýza. Výzkumné otázky se týkaly témat *Literárních novin* a jejich proměn v průběhu zkoumané dekády.

V rámci práce jsem použila také metodu kvalitativní analýzy, a to při komparaci měnících se titulních stran týdeníku. Tedy při charakteristice grafické podoby časopisu.

Obsahem třetí části je fejetonistická tvorba Ludvíka Vaculíka. Zaměřila jsem se na autorovy fejetony s jednotným názvem *Jaro je tady*, které byly publikovány v *Literárních novinách* v letech 1990 až 1995. V této části jsem rovněž používala prvky kvalitativní analýzy.

Abstract

This master's thesis deals with the cultural-political weekly magazine *Literární noviny*. The first part is dedicated to the forms of the *Literární noviny* from 1927, when the magazine emerged, to 1969, when it ceased to be published for twenty-one years.

The main focus of the thesis is its second part, which explores the life of the *Literární noviny* in the 90s. On 5 April, 1990 the weekly was renewed as an appendix of the *Lidové noviny*, and two years later it became an independent magazine. Its chief editor was Vladimír Karfík until 1999. I did an interview with Vladimír Karfík, which is attachment of this thesis. I concentrated on the weekly's editorial composition, especially on the sections and its thematic structure, but also on the social and cultural context of the 90s. The main research method used for analysing the composition of the thematic structure is quantitative content analysis. The research questions are related both to the topics that formed the content of the *Literární noviny* in the 90s, and their transformation within that decade.

I also used the elements of qualitative analysis, to compare the transformation of the front page of the weekly magazine in the above mentioned period.

The third section is dedicated to the feuilletons of Ludvík Vaculík. I focused on author's feuilletons with a united name *Jaro je tady* which were published in the *Literární noviny* between 1990 and 1995.

Klíčová slova

Literární noviny, Vladimír Karfík, Ludvík Vaculík, fejeton, kulturní časopis, titulní strana

Keywords

Literární noviny, Vladimír Karfík, Ludvík Vaculík, feuilleton, cultural magazine, front page

Rozsah práce: 144 696 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

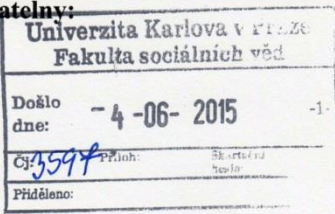
V Praze dne 10. 5. 2016

Anna Havlíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Janě Čeňkové, Ph.D. za vlídné vedení diplomové práce, za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích.

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Havlíková Anna	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2013/2014	
E-mail diplomantky/diplomanta: a.havlikova2@seznam.cz	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/navazující magisterské prezenční	
Předpokládaný název práce v češtině: Literární noviny v 90. letech 20. století a osobnost Ludvíka Vaculíka	
Předpokládaný název práce v angličtině: Literární noviny in the 90s of the 20th and the personality Ludvík Vaculík	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2016	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Tématem mé diplomové práce bude kvalitativní analýza kulturněpolitického týdeníku Literární noviny v období od roku 1990 do roku 2000. Současně se zaměřím na jednu z nejvýraznějších osobností tohoto periodika – Ludvíka Vaculíka, který časopis provází od roku 1965, kdy přijal místo v redakci. V diplomové práci se pokusím charakterizovat autorovu tvorbu z let devadesátých, která souvisí s jeho působením v Literárních novinách, zejména jeho publicistické články a fejetony. Periodikum, jehož první číslo vyšlo v roce 1927, po celou dobu své existence odráží proměny kulturněpolitické atmosféry v československém a později v českém prostředí. V 60. letech měly Literární noviny vliv na postupnou liberalizaci občanů, což se setkalo s odporem Komunistické strany Československa, která se rozhodla vydávání časopisu v roce 1967 zastavit, čímž vyprovokovala střet s liberálním křídlem KSČ. V 60. letech bylo vydávání časopisu přerušeno ještě dvakrát. Rozhodnutím redakce v souvislosti s invazí ze srpna 1968 a definitivně pak v květnu 1969. Literární noviny v 60. letech, včetně období Pražského jara, byly jednou z nejvýznamnějších platform pro intelektuální diskuse. Ludvík Vaculík se věnoval společensko-politické publicistice a měl značný podíl na vyhocení kritického charakteru časopisu. Situace Literárních novin v revolučních 60. letech je podrobně popsána ve Slovníku české literatury po roce 1945. Stejně tak můžeme nalézt mnoho informací o působení Ludvíka Vaculíka v letech šedesátých a za normalizace, kdy autor jako jeden z prvních podepsal Chartu 77. Vývoj Literárních novin v letech devadesátých však Slovník české literatury po roce 1945 nereflktuje.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem diplomové práce je kvalitativní obsahová analýza Literárních novin z 90. let. Zaměřím se na vývoj časopisu ve vymezeném desetiletí, na jeho obsah, strukturu a grafickou podobu. Pozastavím se u osobnosti Vladimíra Karfíka, který byl šéfredaktorem periodika až do poloviny roku 1999, kdy ho vystřídal Jakub Patočka. Dále bude diplomová práce zaměřena na osobnost Ludvíka Vaculíka, na charakteristiku jeho publicistických a literárních textů, které v periodiku vycházely během 90. let. Pokusím se popsat Vaculíkův vliv na utváření a podobu periodika. Menší prostor věnuji také dalším výrazným osobnostem, které udávaly směřování Literárních novin v 90. letech.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou	

charakteristikou jejich obsahu):

1. Historie časopisu Literární noviny

- vývoj kulturněpolitického periodika od jeho založení v roce 1927 a jeho podoby až do současnosti

2. Literární noviny v 90. letech

2. 1. Vývoj a proměny periodika v 90. letech

2. 2. Kvalitativní obsahová analýza týdeníku

- obsahové zaměření časopisu, popis jednotlivých rubrik, grafická podoba

2. 3. Rozhovor se soudobým šéfredaktorem Vladimírem Karfikem

2. 4. Výrazné osobnosti Literárních novin v 90. letech, které měly vliv na utváření týdeníku

3. Osobnost Ludvíka Vaculíka v kontextu Literárních novin

3. 1. Publicistická tvorba Ludvíka Vaculíka v Literárních novinách v 90. letech

3. 2. Fejeton

- charakteristika žánru, fejetony Ludvíka Vaculíka v Literárních novinách v 90. letech

3. 3. Vliv Ludvíka Vaculíka na utváření Literárních novin v 90. letech

3. 4. Rozhovor s autorem

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Literární noviny, 1990 – 2000, roč. 1 – 11.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Kvalitativní obsahová analýza

Rozhovory

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945 – 2000*. Brno: Host, 2002, 334 s. ISBN 80-7294-041-4.

Slovník detailně charakterizuje periodika, která u nás vycházela ve druhé polovině 20. století. V rámci české literatury se jedná o první slovníkovou příručku svého druhu.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

Odborná příručka popisuje, z jakých zdrojů metody kvalitativního výzkumu vycházejí, a představuje hlavní výzkumné plány užívané v této oblasti. Charakterizuje kvalitativní metody sběru dat, jejich kódování, vyhodnocování a interpretaci.

JANOŮŠEK, Pavel et al. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Praha: Academia, 2007 – 2008. ISBN 978-80-200-1527-3 (sv. 1); 978-80-200-1528-0 (sv. 2); 978-80-200-1583-9 (sv. 3); 978-80-200-1631-7 (sv. 4).

Ucelený výklad o vývoji české literatury od konce druhé světové války do pádu komunistického režimu v roce 1989. Titul bude sloužit jako faktografický materiál k heslům Literární noviny a Ludvík Vaculík.

KONČELÍK, Jakub et al. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

Publikace zachycuje nejdůležitější oblasti dějin médií z hlediska tisku, televize a rozhlasu. Podrobně se věnuje také cenzuře a mediální legislativě. Autoři postupují chronologicky podle jednotlivých etap vývoje médií. Publikace poskytuje důležitý kontext k vymezenému tématu.

KOPÁČ, Radim; OSVALDOVÁ, Barbora. *O fejetonu s fejetonem*. Praha: Karolinum, 2007. 103 s. ISBN 978-80-246-1286-7.

Publikace definuje žánr fejeton a zaznamenává jak jeho dějinný vývoj, tak současnou podobu v

tištěných médiích, v rozhlase i na internetu.

LIEHM, Antonín. *Generace*. Praha: Československý spisovatel, 1990. 466 s. ISBN 80-202-0254-4. Soubor interview s autorovými vrstevníky, kteří ovlivňovali život naší společnosti nejen v 60. letech 20. století. Součástí publikace je i rozhovor s Ludvíkem Vaculíkem.

VACULÍK, Ludvík. *Nad jezerem škaředě hrát*. Praha: Ivo Železný, 1996. 111 s. ISBN 80-237-2546-7. Soubor fejetonů Ludvíka Vaculíka, které autor publikoval v Literárních novinách od roku 1990 do roku 1995.

VACULÍK, Ludvík. *Poslední slovo*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002. 274 s. ISBN 80-7185-443-3. Výbor fejetonů Ludvíka Vaculíka z Lidových novin z let 1989 až 2001 se zaměřením na ty, které vycházely také v Literárních novinách.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):

CHALUPSKÝ, Radek. *Fejetony Ludvíka Vaculíka*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury, 2014, 82 s. Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

MŮCKOVÁ, Johana. *České literární časopisy první poloviny 90. let 20. století na příkladu periodik Literární noviny a Tvar*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010, 83 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Datum / Podpis studenta/ky

3.6.2015
Karlíkova
.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

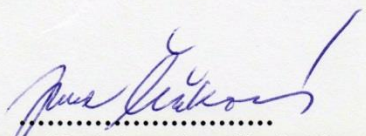
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

ČEŇKOVÁ JANA

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

Úvod.....	3
1. Vhled do historie kulturněpolitického časopisu <i>Literární noviny</i> od založení v roce 1927 a jeho podoby do roku 1969.....	4
1. 1 Noviny nebo časopis?.....	4
1. 2 <i>Literární noviny</i> v letech 1927 až 1951.....	5
1. 3 <i>Literární noviny</i> v letech 1952 až 1967.....	7
1. 4 <i>Literární noviny</i> , <i>Literární listy</i> a <i>Listy</i> v letech 1967 až 1969.....	13
2. <i>Literární noviny</i> v 90. letech. Uvedení do kontextu doby.....	18
2. 1 Nová situace po roce 1989.....	18
2. 2 Kultura a trh.....	21
2. 3 Role spisovatele po roce 1989.....	23
2. 4 Kulturní periodika v 90. letech.....	24
2. 5. <i>Literární noviny</i> v 90. letech.....	27
2. 5. 1 Srovnání <i>Literárních novin</i> z šedesátých a devadesátých let a očekávání čtenářů i autorů.....	29
2. 5. 2 Redaktoři a jejich rubriky.....	30
2. 5. 3 Tematická struktura <i>Literárních novin</i> . Obsahová analýza.....	33
2. 5. 3. 1 <i>Teoretická východiska</i>	34
2. 5. 3. 2 <i>Objekt výzkumu</i>	35
2. 5. 3. 3 <i>Kódovací schéma, proměnné a jejich hodnoty</i>	37
2. 5. 3. 4 <i>Výsledky kvantitativní obsahové analýzy</i>	39
2. 5. 4 Grafická podoba <i>Literárních novin</i> a kvalitativní analýza.....	48
2. 5. 4. 1 <i>Teoretická východiska</i>	48
2. 5. 4. 2 <i>Objekt výzkumu a aplikace metody</i>	50
2. 5. 4. 3 <i>Grafická podoba Literárních novin a její proměny</i>	51
3. Ludvík Vaculík a jeho fejetony.....	60
3. 2 Vymezení žánru fejeton.....	61
3. 3 Fejetony Ludvíka Vaculíka z 90. let, publikované v <i>Literárních novinách</i>	62
3. 3. 1 Jarní fejetony.....	63
Závěr.....	67
Summary.....	68
Použitá literatura.....	70
Prameny.....	70
Sekundární literatura.....	70

Odborné příspěvky ze sborníků a periodik	72
Internetové zdroje.....	72
Seznam příloh.....	74

Úvod

Magisterská diplomová práce se zaměřuje na kulturněpolitický týdeník *Literární noviny*. I přesto, že je hlavním těžištěm textu charakteristika časopisu z devadesátých let, považovala jsem za nutné zařadit kapitolu o jeho historii. První část práce je tedy věnována podobám *Literárních novin* od jejich vzniku v roce 1927, přes revoluční rok 1968, kdy časopis změnil název na *Literární listy*, a nakonec v roce 1969 pod názvem *Listy* ukončil vydávání na jedenadvacet let.

Devadesátá léta v existenci *Literárních novin* zachycuje druhá část diplomové práce. Vhodné podmínky k opětovnému vydávání přinesl listopadový převrat roku 1989. Týdeník začal znovu vycházet 5. dubna 1990 jako příloha *Lidových novin*, v roce 1992 se potom stal samostatným časopisem. Jejich šéfredaktorem byl Vladimír Karfík, kterého v roce 1999 vystřídal Jakub Patočka. Kromě společenského a kulturního kontextu devadesátých let, jsem svoji pozornost věnovala redakčnímu složení týdeníku, jeho rubrikám a především tematické struktuře. Metodou k odhalení tematického složení časopisu se pro mě stala kvantitativní obsahová analýza. Výzkumné otázky se týkaly jak témat, která tvořila obsah *Literárních novin* v devadesátých letech, tak proměn těchto témat v průběhu zkoumané dekády. Kvantitativní obsahovou analýzu jsem zařadila nad rámec stanovených tezí, neboť mi v důsledku přišla pro účely diplomové práce nezbytná. Výzkumným vzorkem se pro mě stalo deset čísel *Literárních novin*, rovnoměrně vybraných z deseti ročníků devadesátých let.

Kvalitativní analýzu, kterou zmiňuji v tezích diplomové práce, jsem použila při komparaci měnících se titulních stran týdeníku. Tedy při charakteristice grafické podoby časopisu. V tomto případě jsem jako výzkumný vzorek vybrala čtyři měnící se titulní strany, které určovaly podobu stran následujících, a tak celého týdeníku.

Důležitým zdrojem informací se pro mě stal rozhovor s Vladimírem Karfíkem, jehož kompletní přepis přikládám v příloze (příloha č. 1). Součástí diplomové práce měl být také rozhovor s Ludvíkem Vaculíkem, který by představoval další úhel pohledu na dané téma. Bohužel autor 6. června roku 2015 zemřel. Diplomová práce přesto Ludvíka Vaculíka neopomíjí, věnuje se mu však v menší části, než která byla původně zamýšlena.

Obsahem třetí části je fejetonistická tvorba Ludvíka Vaculíka. Zaměřila jsem se na autorovy fejetony s jednotným názvem *Jaro je tady*, které byly publikovány v *Literárních novinách* v letech 1990 až 1995. V této části jsem také používala prvky kvalitativní analýzy.

1. Vhled do historie kulturněpolitického časopisu *Literární noviny* od založení v roce 1927 a jeho podoby do roku 1969

První část diplomové práce je věnována stručnému vhledu do historie *Literárních novin* od jejich založení do roku 1968, respektive 1969, kdy bylo vydávání časopisu ukončeno. Na tradici *Literárních novin* z konce 60. let v dubnu roku 1990 navázaly nové *Literární noviny*, které vychází až do současnosti, a kterým se budu věnovat v dalších kapitolách. Historickou kapitolu zařazuji proto, že *Literární noviny* v devadesátých letech v lecčems na své předchůdce navazují. Ať už formálně, obsahově nebo výběrem některých příspěvateľů.

Existence *Literárních novin* byla v určitých chvílích minulého století z různých příčin několikrát přerušena. Vydávání časopisu se ale vždy podařilo vzkřísit a funguje až do dnešních dnů. Přerušováním a opětovným vydáváním se vytvořily čtyři milníky, které dělí „život“ *Literárních novin* do jednotlivých etap. Souhlasně se *Slovníkem českých literárních časopisů periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000* použiji dělení na čtyři etapy. První etapa trvala od roku 1927 do roku 1951 s přestávkou během válečného období mezi lety 1941 až 1946. Druhá od roku 1952 do roku 1967. Třetí od roku 1967 do roku 1969, se kterou paralelně probíhalo období *Literárních listů* a později *Listů*. A poslední, čtvrtá etapa, od roku 1990 do současnosti.

1. 1 Noviny nebo časopis?

Literární noviny, ač tomu jejich název nenasvědčuje, vždy představovaly časopis. Podle Jana Štolby, produktového manažera současných *Literárních novin*, za tímto názvem stojí novinový formát a druh papíru. Současná redakce *Literárních novin* prý zvažovala přechod na časopisecký formát, který by mohl být pro čtenáře pohodlnější, ale kvůli mnohaleté tradici nakonec zůstala při formátu novinovém.

Obecně bychom snad mohli říct, že od novin čtenáři očekávají aktuální informace z nejrůznějších odvětví lidského života. Časopisy bývají specializovány na jedno či více vybraných odvětví, objímaje delší časové úseky. *Literární noviny* v sobě zahrnují obě zmíněné charakteristiky – jako noviny informují o aktuálním dění, ať už v literatuře nebo v kultuře obecně, a současně jako časopis přináší texty nevázané na momentální přítomnost. Aktuálnost *Literárních novin* byla zásadní v letech šedesátých, kdy měl týdeník výlučné

postavení mezi tehdejšími periodiky. V devadesátých letech už takové mimořádné postavení *Literární noviny* mít nemohly. Tomuto tématu se budu podrobněji věnovat v dalších kapitolách.

1. 2 *Literární noviny v letech 1927 až 1951*

Literární noviny začaly jako nakladatelský časopis vycházet v březnu roku 1927. Jejich vydavateli byly postupně podniky Pokrok, Sfinx Bohumila Jandy, od roku 1936 do zastavení v roce 1941 Evropský literární klub, který na svoji činnost opět navázal po válce, a od roku 1949 Československý spisovatel.¹

Mezi lety 1927 a 1951, s pauzou v letech 1941 až 1946, plnily funkci nakladatelského a klubového časopisu, který referoval o knižním trhu a soudobém kulturním dění. Zároveň otiskovaly básně a prózy. Obsah a podoba se obměňovala v souvislosti s proměnou nakladatelství a zaměřením jednotlivých redaktorů. Nejprve byl list vydáván nakladatelstvím Pokrok a jeho náplň určoval redaktor Václav Kaplický.

Cílem periodika bylo v jeho raných letech přiblížit literaturu širokým čtenářským vrstvám a dosáhnout tak živého kontaktu s rozsáhlou čtenářskou obcí.² Na to list apeloval již od svého prvního čísla. Bohumil Mathesius ve svém článku *Nesem vám noviny...* zdůraznil důležitou funkci čtenáře, který by měl v anketách a v dopisech redakci vyjadřovat svoje připomínky a komentáře a tím přispívat ke spoluutváření podoby *Literárních novin*.³

Mathesius zároveň v úvodním článku stanovil cíle periodika a vymezil ho: „My nejsme revue, my jsme noviny. Přineseme všechno, o čem myslíme, že je důležité o knize, knihách a těch, kdo je napsali; doufáme, že čím dál tím úplněji a obsírněji.“⁴ Časopis novinového formátu tak poskytoval v drobných aktuálních článcích a poznámkách obraz soudobé knižní kultury, nakladatelské a knihkupecké činnosti. Periodikum se od počátku přihlásilo k levé kulturní frontě, což bylo spjato s důrazem na knihy vhodné pro lidového čtenáře. Velká pozornost byla věnována i slovenské literatuře.

V roce 1930 změnil časopis nakladatelství, kterým se stal podnik Sfinx, i redaktory. Podobu *Literárních novin* začal ovlivňovat Josef Hora, který v periodiku působil již dříve.

¹ DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002, s. 134.

² OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST, Luboš MERHAUT a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, s. 1204.

³ MATHESIUS, Bohumil. *Nesem vám noviny... Literární noviny*, 1927, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁴ Tamtéž.

Jako kritik a publicista se postaral, aby list věnoval více prostoru obsáhlejšími statím a recenzím. Současně také přinášel překlady článků ze zahraničních kulturních časopisů a začal otiskovat básně. „Zabýval se i zásadními otázkami divadla a filmu a poučeně referoval o hudbě, tanci, výtvarnictví, rozhlasu, bytové kultuře aj.; značné místo věnoval diskuzi o jazykové kultuře.“⁵

Výraznou osobností podílející se na podobě *Literárních novin* byl již citovaný Bohumil Mathesius, který ještě více podpořil kritický ráz listu rozšířením okruhu spolupracovníků zejména o kritiky. Za jeho redigování se *Literární noviny* staly političtější a polemičtější. Reflektovaly informace o Sovětském svazu socialistických republik a zkoumaly a glosovaly sociálně funkční roli kultury, literatury a literáta ve společnosti.⁶

Za redakce Miloslava Novotného a později i za vedení jeho nástupce Jaroslava Jana Paulíka mezi lety 1946 a 1951 fungovaly *Literární noviny* jako měsíčník Evropského literárního klubu. Posílilo se literárněkritické zaměření časopisu a častěji se objevovaly články o starší české literatuře. Po druhé světové válce periodikum navázalo na tendence předválečné redakce. Po znárodnění nakladatelství převzal vydávání listu v roce 1949 Československý spisovatel a věnoval je propagaci svých knih. Periodikum tisklo i rozhovory s kulturními osobnostmi, případně jejich komentáře či vzpomínky k jejich dílům.

⁵ OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST, Luboš MERHAUT a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, s. 1204.

⁶ Tamtéž, s. 1205.

1. 3 Literární noviny v letech 1952 až 1967

Od února roku 1952 začaly *Literární noviny* vycházet jako týdeník Svazu československých spisovatelů. Tento Svaz vznikl v roce 1949 spojením Syndikátu českých spisovatelů, který předtím přijal většinu ostatních spisovatelských organizací, se Spolkem slovenských spisovatelů.⁷ V *Lidových novinách* se 8. 2. 1952 objevilo administrační sdělení ve znění:

„*Lidové noviny* vyjdou v důsledku reorganizace periodického tisku naposledy dne 8. února 1952. – Svaz čs. spisovatelů bude dnem 9. února vydávat *Literární noviny*, týdeník pro kulturněpolitické a umělecké otázky, který dodáme předplatitelům *Lidových novin* každou sobotu. [...] Věříme, že všichni dosavadní odběratelé zůstanou věrni i novému časopisu, který chce být propagátorem socialistické kultury a jako bojový orgán kulturních pracovníků stane se nezbytným informátorem a rádcem naší pracující inteligence.“⁸ List v této době tedy převzal předplatitele pozastavených ztrátových *Lidových novin*.

Redakce *Literárních novin* se již na počátku přihlásila ke vzoru sovětského časopisu *Litěraturnaja gazeta*.⁹ Ve funkci šéfredaktora se postupně vystřídali František Branislav, Jan Pilař, Josef Rybák a zastupující šéfredaktor Jiří Šotola. Od roku 1964 list řídil Milan Jungmann, který zároveň odpovídal za redakci, ale stranické orgány ho jako šéfredaktora nikdy ne zvolily. Oficiálně tak *Literární noviny* vedla redakční rada.

Literární noviny v letech 1952 až 1967 odrážely proměny kulturněpolitické atmosféry a zvláště pak vztahu mezi Svazem československých spisovatelů a Komunistickou stranou Československa. List byl podle Jungmanna, jak o něm píše ve své vzpomínkové knize *Literárky – můj osud*, zpočátku „bezbarvý, nezajímavý a až běda konformní, šedivý obsahem i graficky“¹⁰. Do roku 1963 ho měl charakterizovat jeho podtitul Týdeník pro kulturněpolitické a umělecké otázky. Umělecké problémy však byly až na druhém místě. List fakticky tlumočil dogmatickou linii tehdejšího vedení Komunistické strany Československa, což se projevovalo oslavou komunistických vůdců a literátů a ideologickými kampaněmi k politickým výročím a stranickým sjezdům.

⁷ BLÁHOVÁ, Kateřina. Svaz československých spisovatelů. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 1. 2. 2011 [cit. 18. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>>.

⁸ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 11.

⁹ JANOUSHEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1948-1958*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, s. 44.

¹⁰ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 12.

V týdeníku se objevovaly komentáře o aktuálním politickém dění u nás i v zahraničí a často se referovalo o činnosti Svazu československých spisovatelů a jeho členů, např. se zmiňovaly akce typu udělování Fučíkova odznaku nebo zprávy o nejrůznějších konferencích Svazu doplňované o podstatné části hlavních referátů. Časté byly reportáže z továrenského prostředí nebo kolektivizovaného venkova. Ve velkém počtu se publikovaly příspěvky literárněhistorického charakteru, související obvykle s výročí významných osobností. V polovině 50. let *Literární noviny* věnovaly velkou pozornost také cestopisnému žánru.¹¹ Co se týče uměleckých kritiků, skupina příspěvatelů byla rozmanitá, periodikum se neomezovalo na jeden autorský okruh. Umělecká kritika *Literárních novin* 50. let v podstatě formovala dobový průměr.¹²

Přípravy na II. sjezd Svazu československých spisovatelů, který se uskutečnil v dubnu roku 1956, přinesly patrné oživení. Objevily se nové rubriky, diskuze o filmu a poezii a redakce uspořádala několik čtenářských anket, včetně bilanční ankety spisovatelů Mých deset let v literatuře.

Přestože se v *Literárních novinách* projevilo určité uvolnění v roce 1956, související s XX. sjezdem Komunistické strany Sovětského svazu, list jako celek nadále reprezentoval především oficiální linii Svazu československých spisovatelů, tedy konformní část dobového uvažování o kulturní problematice. Z nastaveného tónu vybočovaly jen některé texty a tzv. filozofická diskuze.¹³ Ta reflektovala proměnu společenského klimatu v letech 1956 a 1957.

„Jádrem většiny příspěvků byla kritika ‚schematismu‘ a ‚dogmatismu‘, příznačných pro období kultu osobnosti. Karel Kosík, který celou debatu statí *Hegel a naše doba* (*Literární noviny* 1956, č. 48) otevřel a sehrál v ní klíčovou úlohu, ji od počátku spojil s aktuálním politickým děním, jež se podle něj odvíjelo ‚ve znamení XX. sjezdu KSSS‘. V Kosíkových příspěvcích (a také např. u Ivana Svitáka či Josefa Zumra) byl zřetelný vliv soudobého směřování zahraniční marxistické filozofie, jenž se projevoval mimo jiné četnými odkazy na Marxovy rané myšlenky. Spor mladých filozofů s přetrvávajícím schematismem přesvědčivě ukázal například odlišné chápání pojmu ideologie. Autoři později reprezentující tzv. kritický marxismus vnímali ideologii v Marxově negativním vymezení jako ‚falešné vědomí‘. Proti tomuto chápání pojmu se záhy ohradil Jaromír Sedlák, jenž je ve statí *Filozofie*

¹¹ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1948-1958*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, s. 301.

¹² Tamtéž, s. 86.

¹³ Tamtéž.

a dnešek (*Literární noviny* 1956, č. 50) označil za zúžené a s odkazem na Lenina se vrátil k tezi o marxismu jako ideologii, jež je na rozdíl od všech ostatních vědecká.“¹⁴

Kromě pokračující diskuze o Hegelovi, pravdě a dogmatismu se na stránkách *Literárních novin* objevovaly diskuze o potratech, kultuře bydlení a životním slohu. Otiskovaly se redakční besedy a rozhovory se spisovateli. „V tomto období nicméně výraznější vývojové podněty přicházely z nových časopisů jako *Květen* nebo *Kultura*.“¹⁵ Tento diskuzní ruch podstatně utlumily celostátní konference Svazu československých spisovatelů a Sjezd socialistické kultury v roce 1959.

Také soudobé literární diskuze ustupovaly od ideologizace. Nadále se týkaly vztahu k prvorepublikové umělecké avantgardě a evropské moderně a nově se začaly věnovat uměleckému směřování Skupiny 42 a jeho aktuálnosti a dále tvorbě Jiřího Ortena. V návaznosti na II. sjezd Svazu československých spisovatelů potom nastolily problém básnického odkazu Františka Halase, kterým se zabývali především literární historici Jiří Brabec a Jan Grossman.

Od roku 1959 byl šéfredaktorem periodika Josef Rybák. Za jeho redakce *Literární noviny* vcelku splňovaly představu oficiální kulturní politiky. Prostor věnovaly nové české i světové beletrii, věnovaly se literární, filmové, divadelní i výtvarné kritice. Současně přinášely zprávy ze soudobého kulturního života a z dění v Sovětském svazu. Výjimkou nebyly ani politické otázky a reportáže. Vše se zřetelím k poměrům v Sovětském svazu. Redakce také věnovala větší prostor technice a přírodním vědám (založení ČSAV, nové archeologické objevy apod.).¹⁶

S přicházejícím III. sjezdem Svazu československých spisovatelů v roce 1963 se začal profil časopisu pozvolna měnit. Úvahy a polemiky, které sjezdu předcházely, byly prvním náznakem následujícího výrazného obratu, který nastal v roce 1964. V této době list řídil Jiří Šotola. Jan Rybák pobíral tvůrčí dovolenou, v tiráži však byl stále uváděn jako šéfredaktor. Záhy však začal podobu *Literárních novin* určovat především Milan Jungmann, a to od 23. čísla v roce 1964. „Ten byl sice do jeho čela Svazem československých spisovatelů postaven, nikdy však nebyl schválen stranickými orgány, což redakci vedlo k řadě taktických kroků a převážně formálních změn tiráže.“¹⁷ Během této doby se změnila grafická podoba

¹⁴ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1948-1958*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, s. 58.

¹⁵ DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002, s. 137.

¹⁶ Tamtéž, s. 136.

¹⁷ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1958-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 70.

časopisu a rozšířil se také okruh přispěvatelů. Týdeník začal reflektovat české umělecké a kulturní dění v souvislosti s evropským kontextem. Dokládají to např. statě věnované problematice německé literatury v Čechách, články zabývající se západními levicovými autory a publikované rozhovory s těmito zahraničními osobnostmi (Jean-Paul Sartre, Louis Aragon ad.).¹⁸

Kolem roku 1965 se v periodiku začala objevovat řada společensky aktuálních témat. „Reportáže a komentáře k citlivým problémům zde mimo jiné publikovali Ludvík Vaculík a Dušan Hamšík, politologické úvahy Milan Hübl, Zdeněk Mlynář a později též Petr Pithart, filozoficky pojatými statěmi přispívali Karel Kosík, Vítězslav Gardavský, Robert Kalivoda, ekonomické a sociologické otázky byly doménou Radoslava Seluckého a Václava Müllera.“¹⁹

Polemiky o vývoji české literatury po roce 1948 a o roli meziválečné avantgardy, současně úvahy nad Štollovým pojetím literární vědy, kritiky a nejnovějších literárních dějin vedly k pochybnostem a v důsledku i k odmítnutí dogmatických výkladů z časů stalinismu. „*Literární noviny* tak výrazně přispěly k opuštění deformovaných mimouměleckých kritérií, s nimiž pracovala marxistická estetika padesátých let, a podílely se na rehabilitaci strukturalismu jako vědeckého směru.“²⁰

Protichůdné tendence v myšlení o socialismu vyvrcholily roku 1967 na půdě Svazu československých spisovatelů ve sporu o svazový týdeník *Literární noviny*. Ten byl sice v 50. letech založen s úkolem propagovat stranickou linii v kultuře, v průběhu 60. let se však stále zřetelněji stával platformou pro kritický postoj k aktuálním kulturním a politickým problémům. Vedle ukázek beletrie, literárněkritických statí a polemik se na stránkách *Literárních novin* objevovala i závažná ekonomická a sociologická témata, čímž v podstatě zastávaly úlohu neexistujícího kriticky zaměřeného politického týdeníku. Početné zásahy Hlavní správy tiskového dohledu, dobového cenzurního orgánu, nedokázaly profil *Literárních novin* změnit. Ideologická komise Ústředního výboru Komunistické strany Československa se proto snažila při jednání s vedením Svazu i redakcí *Literárních novin* dosáhnout zúžení záběru periodika a obrátit pozornost redakce výhradně k literární problematice v duchu stranické linie. Reakcí na tyto výtky byly zpočátku dílčí personální obměny redakční rady a formální zrušení funkce šéfredaktora, přičemž na místě odpovědného redaktora zůstal již dříve pro tuto funkci zvolený Milan Jungmann. I ten však musel nastoupit počátkem roku 1967 na tvůrčí dovolenou a spolu s redaktorem a spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem redakci

¹⁸ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1958-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 70.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

opustit. Ústřední výbor KSČ totiž odchodem nepohodlných redaktorů podmínil další vydávání časopisu. Řízení *Literárních novin* převzal Jiří Šotola, předtím první tajemník Svazu spisovatelů. Komunistické vedení tak sobě i veřejnosti demonstrovalo odhodlání udržet si kontrolu nad kulturou a médií.²¹

Na časté problémy s cenzurními úřady vzpomíná také Vladimír Karfík: „[...] to se dělalo tak, že my jsme vždycky postavili číslo, to číslo bylo zlomeno a s kartáčovými obtahy toho čísla se jelo na cenzuru. Na cenzuře si prošli obtahy novin, ještě než to šlo do rotačky, a když k tomu dali razítko, tak se mohlo tisknout. Když se jim tam něco nelíbilo, tak se ta část stránky vyměnila, protože nesmělo být vidět, že je u nás nějaká cenzura. A my jsme byli připraveni vždycky na to, že za články, u nichž jsme si mysleli, že musí narazit, jsme měli připraveny jiné, náhradní. A to vždycky jeden z nás měl v tiskárně službu celý den a čekal, samozřejmě tam měl korektury, a čekal, až přijde náhled z cenzury potvrzený nebo nepotvrzený, když bylo třeba něco vyřadit, tak jsme to na místě nahrazovali tím, co jsme měli připraveno. Kuriózní na tom bylo to, že tam už byla hra s časem, a ten cenzurní úřad kolikrát v tom kvalitě pustil horší článek, než ten, který zabavil. To byly takové hry.“²²

Předběžná cenzura, která u nás byla tehdy zavedena po vzoru Sovětského svazu, je podle Vladimír Karfíka druhá nejhorší po cenzuře následné, jež fungovala v období první republiky. Jako úplně nejhorší formu cenzury však klasifikuje autocenzuru po srpnu roku 1968: „Po invazi se předběžná cenzura zrušila a vznikla taková situace, že za všechno odpovídal šéfredaktor a redakce, a když se něco nelíbilo, tak prostě ti lidi okamžitě letěli. Takže vlastně nastoupila taková instituce vnitřní cenzury, která je nejhorší. Když se autor, redaktor, začne cenzurovat sám. To je horší než cenzura následná i předběžná, protože to podvazuje myšlení už v samotném základu. Autocenzura. Ta je tak silná, jak je silný společenský tlak. Jak jsou silné persekuce.“²³

Čtenářský okruh *Literárních novin* se ve druhé polovině 60. let stále rozrůstal. Pomáhala tomu témata věnující se různým světovým otázkám, která se v listu objevovala, informativní statě, reportáže a rozhovory se světovými osobnostmi, kritický pohled na každodenní socialistickou realitu a odhalování konkrétních projevů byrokratismu, hulvátství a necitlivosti vůči jedinci. Na rozšíření čtenářské obce měla vliv také obhajoba humanistických tradic, znovuoživení strukturalismu a postupné odbourávání tabuizovaných oblastí, jako např. postavení ženy ve společnosti, romská problematika, vztah státu k církvi apod. Podle

²¹ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1958-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 35.

²² Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

²³ Tamtéž.

Milana Jungmanna byla v této době „publicistika v spisovatelském týdeníku všeobecně uznávána za špičkovou.“²⁴ Také Vladimír Karfík kvalitu časopisu z šedesátých let chválí. Coby literární kritik a pravidelný čtenář, který si týdeník kupoval od prvního čísla z roku 1952, zaznamenal jeho výrazné obsahové zkvalitnění: „Já jsem *Literární noviny* četl od prvního čísla samozřejmě. Od chvíle, kdy zrušili *Lidové noviny* a Svaz spisovatelů dostal *Literární noviny* jako týdeník místo nich. Tak ty já jsem četl od prvního čísla. Vycházely ve čtvrtek, to jsem si je chodil kupovat. Takže jsem je znal od počátku, i když tedy samozřejmě ty noviny nestály za moc. To byly noviny, které měly za úkol vytvářet kulturní politiku státu. Začalo se to měnit až v druhé polovině padesátých let. A v šedesátých letech už to bylo výborné a od pětadesátých to bylo vynikající. V podstatě celá šedesátá léta. Tam těch úliteb a koncesí režimu bylo málo a byl to neustálý svár se státní politikou.“²⁵

Měnicí se atmosféry v redakci si nemohly nevšimnout nadřízené orgány, které jako opatření volily zesilování cenzurního tlaku. Vzájemné konfrontace se přiosťrovaly a vyvrcholily IV. sjezdem Svazu československých spisovatelů v červnu 1967. Milan Jungmann ho charakterizuje slovy: „proslulý, skandální, historický, rozporuplný, spiklenecký, cizí rozvědkou zrežírovaný atd. IV. sjezd.“²⁶ Na sjezdu mimo jiné zazněly projevy Ludvíka Vaculíka, Milana Kundery, Ivana Klímy či Václava Havla, které podle Jungmanna vyjadřovaly „lidovou nespokojenost s politikou vedoucí strany, se stavem lidských práv, s mrtvolnou tišinou ve všech společenských sférách, a že vření ve společnosti dříve či později propukne v nějaké bouři.“²⁷

Jednání sjezdu byla věnována dvě čísla *Literárních novin*, ale vzhledem k bouřlivé diskuzi cenzurní orgány zakázaly publikovat protistranické projevy. Redakční rada na to reagovala tím, že rozhodla raději nereferovat o průběhu sjezdu vůbec. Odpovědí Ústředního výboru Komunistické strany Československa na tyto události bylo vyloučení Ivana Klímy, A. J. Liehma a Ludvíka Vaculíka z Komunistické strany a převedením svazového týdeníku do sféry ministerstva kultury a informací. Dosavadní redaktori dostali výpověď a byli nahrazeni novou redakcí.

„Zásah proti *Literárním novinám* se [...] stal jedním z posledních rázných činů, kterým se vládnoucí moc v předlednovém období snažila udržet kontrolu nad ideovým životem společnosti. Společnost ale již byla v pohybu a ztrácela strach z konfrontace. To

²⁴ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 204.

²⁵ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

²⁶ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 231.

²⁷ Tamtéž.

doložilo protestní vystoupení studentů z pražských strahovských kolejí na podzim roku 1967, rozežnané brutálním policejním zákrokem, i dříve nemyslitelné uspořádání I. beatového festivalu v Lucerně krátce před vánočními svátky téhož roku, tedy v době, kdy zasedání ÚV KSČ řešilo stěžejní problém odvolání svého prvního tajemníka.“²⁸

1. 4 Literární noviny, Literární listy a Listy v letech 1967 až 1969

V říjnu roku 1967 byl Svazu československých spisovatelů odebrán jeho hlavní tiskový orgán a převeden přímo pod ministerstvo kultury a informací. Šéfredaktorem se stal Jan Zelenka, pozdější ředitel Československé televize. Narychlo sestavené vedení listu se snažilo kontinuitu zachovat ponecháním názvu a pokračováním v nastaveném číslování. Nový list měl také podobnou grafickou úpravu a bez jakéhokoli upozornění byl zasílán dřívějším předplatitelům. Obsah novin a okruh příspěvatelů byl však zcela odlišný. Původní čtenáři i autoři je proto zcela bojkotovali a posměšně je nazývali „Erárkami“.²⁹

„Každé číslo svědčilo o improvizaci a myšlenkové pokleslosti,“ charakterizuje „Erárky“ Jungmann, „ale i o snaze vlichotit se levičáckým napadáním uměleckých děl vytvořených v době, o níž tak nadšeně hovořil na 4. sjezdu Milan Kundera. Nejkurióznější svou stupiditou byl zběsilý útok Lídy Grossové, osůbky s pochybnou minulostí a ještě pochybnější budoucností, napadající Formanův film *Hoří, má panenko*, nazvaný *Hoří, pane Formane*.“³⁰

Počátkem roku 1968 byl týdeník přejmenován na *Kulturní noviny*. List trpěl nedostatkem kvalitních příspěvků a spolupracovníků. Snažil se zaujmout otiskováním překladů a přetisků ze zahraničních médií a ukázkami z knih připravených k vydání. Hojně byly překlady ruské literatury a rozhovory se sovětskými osobnostmi kulturního života a celkově s levicovými intelektuály. Redakce se snažila čtenářskou kritiku zmírnit převahou úvah a komentářů bránících mocenský monopol Komunistické strany Československa a ideologické usměrňování kultury. Pro většinu příspěvků byla charakteristická poplatnost státnímu aparátu. Během čtyř měsíců týdeník *Kulturní noviny* zcela zanikl. Konec jejich existence přineslo připravované zrušení jejich vydavatelské organizace Československé ústředí knižní kultury.

²⁸ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1958-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 39.

²⁹ Tamtéž, s. 67.

³⁰ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 248.

V této době na *Literární noviny* svým pojetím i personálně navázaly *Literární listy*. Mohly vzniknout díky nové situaci v Komunistické straně Československa po lednovém zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Ta otevřela možnost pokračovat i původním spisovatelským *Literárním novinám* v někdejší snaze o kritické posuzování věcí. Vycházely od března 1968 a jejich náklad se do léta značně zvyšoval.

Literární listy zachycovaly uvolňující se politickou atmosféru Pražského jara a samy rozšiřovaly prostor pro svobodnou diskuzi (např. zavedením rubrik Diskuzní tribuna, Dělnická tribuna nebo Čtenáři soudí).³¹ Politické dění se stalo hlavním motivem listu, který částečně upozadil literaturu a umění samotné. Objevovala se politická a filozofická témata:

„Současnost tzv. české otázky, perspektivy a humanizace socialismu, občanské svobody a jejich záruky, politický systém a pluralita politických stran, vztah mezi inteligencí a dělníky, problémy přímé demokracie a dělnické samosprávy, federalizace státu a československé vztahy, studentské bouře ve Francii, vztah Československa k izraelsko-arabskému konfliktu [...], zveřejnily některá vystoupení ze IV. sjezdu SČSS [...], reflektovaly též nedávnou historii – politické procesy 50. let [...], nebo umlčení svobodné vědecké diskuse po únoru 1948.“³²

K soudobé politické a ekonomické situaci se vztahovala i většina rozhovorů a besed u kulatých stolů. Zaměření *Literárních listů* předznamenaly už články prvního čísla jako například úvodník *Rozum a svědomí* Karla Kosíka o odkazu mistra Jana Husa, nebo fejeton Ludvíka Vaculíka k výročí vydání tolerančního patentu.³³ Ludvík Vaculík byl v této době výraznou osobností listu. Publikoval reportáže a komentáře k politické situaci, i proslulý manifest *Dva tisíce slov*.

Periodikum obsáhle informovalo o jednáních orgánů Svazu československých spisovatelů a o vytváření nových spisovatelských skupin a organizací.³⁴ Současně uveřejňovalo politická prohlášení a petice kulturních pracovníků, přetiskovalo komentáře zahraničních novin k vyhocenému stavu mezi Československem a Sovětským svazem a sledovalo pronikání demokratizačního procesu na venkov.

V srpnu roku 1968 vyvrcholilo angažmá *Literárních listů* ve věci politické svobody. Prostřednictvím zvláštních letákových vydání se staly jedním z hlavních center odporu proti sovětské okupaci Československa. Proto když sověští vojáci obsazovali v srpnu všechna

³¹ DOKOUPIL, Blahoslav. *Literární listy*. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 31. 5. 2006 [cit. 18. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=149>>.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

strategicky důležitá místa včetně Svazu československých spisovatelů, hledali redakci revolučního plátku v nějakém velkém komplexu budov, podobném jako v Moskvě, kde sídlila *Literurnaja gazeta*. Redakce *Literárních listů* však sídlila v omšelém činžovním domě v ulici Betlémská 1, kde ji nikdo nehledal. Obsazena tedy nebyla. „To byla taková dost kuriózní situace,“ popisuje srpnové události Vladimír Karfík, „protože oni čekali, že najdou nějakou velkou budovu a to nebylo ve velké budově, to bylo v roháku na nábřeží. [...]. To oni nenašli. My jsme se sešli okamžitě, brzy ráno, a věděli jsme, že je zle, tak jsme začali pálit nějaké věci v kamnech. A rozešli jsme se na dvě místa redakce, mladší část redakce, kam jsem patřil, tu odvezl Bystrov na Barrandov. Na Barrandově jsme byli schovaní po celou dobu a tam jsme vydávali noviny. Byl tam Karol Sidon, Tonda Brousek, Zdeněk Pinc, který je nyní na Fakultě sociálních studií [...]. Tak v této menší partě jsme dělali noviny, vydávali jsme je. Vždycky je někdo odvezl do UMPRUMu, do tiskárny Uměleckoprůmyslové školy a tam se vytiskly. Takže jsme pár čísel vydali v srpnu. A druhá část novin, ti starší redaktoři, ty vzal do opatrování František Nepil na Václavák. Byl tam pavilon, který sousedil s Františkánskou zahradou, tam byla reklamní agentura, myslím, že Rapid se jmenovala. Tak tam se taky vydávaly noviny. Tenkrát tedy byly dvě mutace novin, jedny jsme vydávali na Barrandově a jedny ve Františkánské zahradě. A pak jsme se ke konci srpnových dní všichni sešli ve Františkánské zahradě, kde vznikl ten osudový text. Že když byly přijaty různé omezující podmínky z Moskvy, podepsán moskevský protokol, tak my jsme si řekli, že už v takovém režimu noviny vydávat nebudeme a skončili jsme redakčním prohlášením, takový leták jsme vydali, že po další existenci v cenzurním okupačním období nebudeme vydávat.“³⁵

I když se v srpnu redakce rozhodla vydávání časopisu ukončit, zanedlouho poté seznala, že situace není natolik nepříznivá, aby list nemohl vycházet dál. Na změněnou politickou situaci po 21. a 22. srpnu 1968 však považovala za nutné zareagovat i změnou názvu. Registrace nového názvu se protáhla až do listopadu, kdy začal týdeník vycházet jako *Listy*.³⁶

„Potom jsme v září poznali,“ vzpomíná Karfík, „že poměry ještě nejsou tak svázané, že jsme asi udělali chybu, že jsme to odpískali, tak jsme žádali o novou registraci. A to opravdu trvalo dva nebo tři měsíce, nevím přesně, [...] dost dlouho, než se Ústřední výbor rozhoupal k tomu, že nás povolili znovu. Takže někdy od listopadu nebo od října bylo znovu povoleno vydávání. Svaz spisovatelů mohl opět vydávat svůj týdeník, a protože už jsme se

³⁵ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

³⁶ DOKOUPIL, Blahoslav. *Literární listy. Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 31. 5. 2006 [cit. 18. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=149>>.

nemohli jmenovat *Literární listy*, tak se škrtilo to ‚literární‘ a zůstal název *Listy*, což se nelíbilo Jindřichu Chalupeckému, který vydával *Listy* po válce. My jsme věděli, že to je trochu taková vzpomínka právě na vynikající *Listy*, které dělal Chalupecký a Grossman.“³⁷

Časopis Svazu československých spisovatelů *Listy* navázal obsahově i okruhem spisovatelů na *Literární listy*. Pozici šéfredaktora zastal Milan Jungmann po celou dobu existence periodika, tedy od roku 1968 do roku 1969. I přesto, že ve druhém čísle vyšel Jungmannův komentář, ve kterém informuje, že *Listy* nebudou pokračovat v otiskování komentářů k politicky aktuálním událostem, stejně se politice nevyhnuly. „Politika vtrhla do naší společnosti s takovou prudkostí a tak si nás osedlala, že bylo prakticky nemožné dodržet slib, který jsme dali čtenářům, že se komentářům nad jejím stavem budeme vyhýbat.“³⁸

Listy tedy pokračovaly v přinášení komentářů a názorů jednotlivých spisovatelů k soudobým politickým událostem. Zároveň však přenášely důraz z politiky na kulturu a její národně záchovnou hodnotu. I přes to bylo vydávání zastaveno při prvním mocenském náporu proti opozičním názorům v květnu roku 1969.

„S *Listy* už to bylo problematické,“ vypráví Vladimír Karfík, „protože znovu začala působit cenzura a měli jsme s tím dost velké problémy, které skončily přirozeně tím, že po dubnovém plénu nastoupil Husák, a noviny byly zrušeny.“³⁹

„Když jsme 15. května vydávali 19. číslo, na jehož první stránce byl rozhovor s Jiřím Muchou nazvaný *Žít bez iluzí*,“ píše ve své vzpomínkové knize Jungmann, „nevěděli jsme, že je to už naposled, a měli jsme připraven materiál pro číslo další. Jenže právě 15. května jsme byli pozváni na ČÚTI, a třebaže to nebylo poprvé, nemohlo to tentokrát znamenat nic dobrého. [...] Teď tedy nastal čas s *Literárkami* zúčtovat, už se s námi ti mocní páni nemínili párat a jednat v rukavičkách. Jen stroze oznámili, že seznam našich provinění je tak rozsáhlý, že jim dává právo noviny zastavit, a to okamžitě. Ani jsme se tedy nemohli s čtenáři rozloučit a omluvit se předplatitelům za to, že přijdou o část svých peněz.“⁴⁰

Cenzurní orgán Český úřad pro tisk a informace nejvíce rozhořčovaly příspěvky Ludvíka Vaculíka a Vladimíra Blažka, „nevhodnosti“ však spatřovaly téměř ve všech číslech *Listů*. Periodiku bylo vytýkáno vyvolávání protisovětských nálad různými narážkami a

³⁷ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

³⁸ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 320.

³⁹ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

⁴⁰ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 334.

zařazováním nevhodných materiálů, ať článků, básní nebo kreseb, které nebyly v souladu se současnou politickou situací.⁴¹

„Zákazem *Listů* a dalších svobodně píšících časopisů se definitivně uzavřela velká historická kapitola české kultury, literatury i žurnalistiky. Následoval pád do odborného i mravního marastu,“ konstatuje Jungmann.

Přízračným rysem 60. let bylo, že se literární periodika nevěnovala výhradně literárnímu dění, ale sledovala pohled celé kultury a stále kritičtěji se vyjadřovala k záležitostem celospolečenským a politickým. Kulturní publicistika se stala jednou z rozhodujících sil prosazujících demokratizaci československé společnosti. Obnovení cenzurních praktik a politických zásahů do tisku na přelomu let 1968 a 1969 tvořilo nepřehlédnutelnou součást pozvolna nastupující normalizace.⁴²

⁴¹ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, s. 337.

⁴² JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1958-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. s. 64.

2. Literární noviny v 90. letech. Uvedení do kontextu doby

První část diplomové práce jsem uzavřela rokem 1969. V následující části se budu věnovat létům devadesátým. Vynechávám období, ve kterém u nás *Literární noviny* nevycházely.⁴³ Dvě vypuštěná desetiletí charakterizuje literární historik Jiří Urbanec jako „kulturní poušť let sedmdesátých a jen pozvolné probírání k plnějšímu životu od poloviny osmdesátých let.“⁴⁴ Příčinou tohoto temného období byla „duchovní apokalypsa spjatá se srpnovou nocí roku 1968.“⁴⁵

V příštích kapitolách se pokusím k *Literárním novinám* z devadesátých let dopracovat přes historický rámec. Nejprve nastíním celospolečenské změny po roce 1989, přičemž se budu zaměřovat především na oblast kulturní, zejména pak literární. Dále se pozastavím u změny role spisovatele a nejvýznamnějších kulturních periodik poslední dekády dvacátého století.

2. 1 Nová situace po roce 1989

Listopad roku 1989 je v naší historii vnímán jako důležitý mezník. Události v období od 17. listopadu do 29. prosince v Československu vedly k zásadní politické změně – pádu komunistického režimu a ke zřízení pluralitní demokracie. Došlo k radikálnímu zhroucení totalitního režimu, který ovlivňoval společenské a kulturní poměry více než čtyřicet let. „Listopadem se definitivně uzavírá doba, kdy ideologický a politický nátlak fatálně a neměnitelně determinoval jak programové koncepce, tak místo a osud jednotlivce ve světě – dějinné okolnosti nadále zůstávaly existenciální daností, podnětem i výzvou, ale již ne

⁴³ Pro zajímavost bych však ráda zmínila, že od roku 1970 vycházely exilové *Listy* v Římě jako Časopis československé socialistické opozice. Časopis, který vydával Jiří Pelikán, odkazoval na tradici poválečných *Listů* Jindřicha Chaloupeckého a částečně na *Literární listy* z období Pražského jara. V roce 1970 vyšla dvě nultá čísla s hlavičkou *Literárních listů* a od roku 1971 začalo periodikum vycházet jako dvoměsíčník. Většina příspěvů byla spjata právě s obdobím Pražského jara. Radili se mezi ně například Vladimír Kolmistr, Zdeněk Pochop, Václav Havel, Erazim Kohák, Jiří Pelikán, Antonín J. Liehm nebo také Milan Jungmann.

Časopis *Listy* byl určen především čtenářům v Československu a přinášel zejména politologické, ekonomické a sociologické studie, komentáře a informace o dění v politickém zákulisí. Po listopadu roku 1989 se redakce přestěhovala do Prahy a list změnil podtitul na Nezávislý dvoměsíčník. Časopis vychází dodnes jako *Listy – Dvoměsíčník pro kulturu a dialog*.

Devatenácti exilovým ročníkům časopisu *Listy* se podrobně věnuje obsahová analýza Dušana Havlíčka v úctyhodné bezmála tisícistránkové publikaci *Listy v exilu*. Autor na obsahovém rozboru intenzivně pracoval pět let a do díla zahrnul kromě struktury časopisu také publikovaná témata s bohatou čítankou.

⁴⁴ URBANEC, Jiří. Devadesátá léta – vyvrcholení vývoje 20. století? In: JAREŠ, Michal (ed.). *Deset let poté: (česká a slovenská literatura po roce 1989) : sborník referátů z literární konference 43. Bezručovy Opavy (13. a 14. září 2000)*. Vyd. 1. Ed. Michal Jareš. Opava: Slezská univerzita, 2000, s. 26.

⁴⁵ Tamtéž.

nepřekročitelnou překážkou a neúprosným limitem.“⁴⁶ . K urychlení těchto změn přispěl také rozklad režimu v dalších zemích Východního bloku a narůstající nespokojenost obyvatelstva s ekonomickou a politickou situací v zemi.

Do popředí zájmu se dostala snaha o rychlé nastolení politické plurality, o vybudování občanské společnosti, o přeměnu ekonomické, právní i kulturní situace, oblast literatury nevyjímaje. Ta se nejprve musela vyrovnat s předešlými dekádami nesvobody. „Poškození a ztráty v oblasti literárního procesu měly mimořádně závažný, ničivý a deprimující charakter. Literatura byla uměle rozdělena do tří proudů: tzv. oficiálního, šířeného normální distribuční cestou, a proudů ‚nezávislých‘, resp. ‚prohibitních‘ – exilového, který se začal rozvíjet už od konce čtyřicátých let a samizdatového, vynuceného zvláště podmínkami za normalizačního období po roce 1968.“⁴⁷ Tvorba, čtení a šíření prohibitní literatury pak mohly být perzekuovány různými způsoby. Tato situace se týkala i některých autorů, kteří přispívali do *Literárních novin*.

Za všechny můžeme uvést příklad na osobnosti Ludvíka Vaculíka. Tomu bylo po roce 1968 znemožněno publikovat, proto se svými přáteli z okruhu spisovatelů s podobným osudem založil v roce 1972 samizdatovou edici Petlice. Edice byla zaměřena na vydávání původní beletrie, pamětí, fejetonů a odborných prací literárněvědných, filozofických a historických. Autoři, mezi které patřil například Ivan Klíma, Milan Jungmann nebo Sergej Machonin, šířili své publikace strojopisy případně v rukopisech. „Hlavním cílem edice Petlice bylo uchovat rukopisy a díla nepovolených autorů a nabídkou alespoň samizdatového vydání tyto autory podnítit k další literární tvorbě.“⁴⁸ Edice Petlice zanikla v roce 1990, během jejího fungování v ní vyšlo přibližně 400 titulů. Pro zajímavost ještě doplňuji informaci, že za sídlo tohoto „vydavatelství“ byl považován byt manželů Vaculíkových v pražské Veletržní ulici.⁴⁹

V devadesátých letech se společensko-kulturní situace vrací do „normálních“ podmínek po více než čtyřech desetiletích nesvéprávného vývoje. Už není potřeba rozdělovat československou, respektive českou literaturu do tří proudů zmiňovaných výše. Zároveň dochází k jejímu vymanění z ideologického područí a opětovnému znovuzcelení. „Dřívější ostrá polarita mezi díly autorů povolených a zakázaných, díly standardně distribuovanými a

⁴⁶ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 16.

⁴⁷ Tamtéž, s. 13.

⁴⁸ ČÁSLAVOVÁ, Petra. Edice Petlice. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 2013 [cit. 30. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1721&hl=petlice>>.

⁴⁹ Tamtéž.

šířenými specifickým způsobem je vystřídána širokou, až chaotickou pluralitou determinovanou toliko omezeními tržního systému. Množství autorů, poetik, stylů a tendencí vytváří až nepřehlednou změť, která vyžaduje diferenciaci a hierarchizaci. Její naléhavou součástí se stává i potřeba vydělit významná, podstatná a typická díla, vyložit je v nejširších souvislostech estetických, kulturních i společenských a přispět tím k lepšímu reflektování a chápání období téměř na rozhraní současnosti a minulosti.⁵⁰ Tato nekonzistentní plejáda autorů několika generací v ediční činnosti se stala charakteristickou zejména pro počátky devadesátých let.⁵¹

Svaz československých spisovatelů s heslem „socialistického realismu“ zanikl a v prosinci roku 1989 vznikla Obec spisovatelů, stavovská organizace sdružující spisovatele, literární vědce a kritiky bez rozdílu ideového přesvědčení a uměleckého zaměření.

První polovinu devadesátých let na literárním poli podle historicko-interpretací práce *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*,⁵² charakterizuje neutuchající příval textů, obecně vnímaný jako „atomistický zmatek bez řádu“⁵³. Tisíce titulů nejrůznějších kvalit zaplavovaly trh, vrátit se chtěli i někteří staří autoři a zároveň vyvstala potřeba publikovat díla zakázaná a reeditovat či nově uvádět díla světové literatury z nejrůznějších důvodů dříve nepřijatelná. Na okraji zájmu se naopak ocitli autoři bývalého režimu, jejichž privilegované postavení spočívalo v plném přijetí ideologického diktátu.

Literární společenství se do jisté míry utvářela okolo jednotlivých periodik. Pokusy o nová programová vystoupení se podobaly spíše individuálním gestům prosazujícím vlastní poetiku či deklarativní distance od současných trendů. Publikace *V souřadnicích volnosti* uvádí jako příklad text *Skrz* Petra Borkovce a Martina C. Putny, který byl publikován v periodiku *Souvislosti* v roce 1993. Koncept autorů odmítal postmodernu a hlásil se k tradicionalistickému směřování „do středu“.⁵⁴

V druhé polovině devadesátých let se literární atmosféra začala oproti počátkům dekády měnit. O slovo se stále častěji hlásili mladší autoři, kteří uplatňovali právo na nové

⁵⁰ ZIZLER, Jiří. Úvodem. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 9.

⁵¹ URBANEC, Jiří. Devadesátá léta – vyvrcholení vývoje 20. století? In: JAREŠ, Michal (ed.). *Deset let poté: (česká a slovenská literatura po roce 1989) : sborník referátů z literární konference 43. Bezručovy Opavy (13. a 14. září 2000)*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, 2000, s. 27.

⁵² Dále jako *V souřadnicích volnosti*.

⁵³ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 14.

⁵⁴ Tamtéž, s. 15.

vidění minulosti. Počet vydávaných titulů se začal zvyšovat, a to až na dvojnásobek ve srovnání s prvními roky⁵⁵. „Tlak na konfrontaci s minulostí ustoupil do pozadí. Ve společnosti zesílilo feministické hnutí. Začala se vytvářet další přirozená kulturní centra nezávislá na Praze či Brnu a vytvořila se řada seskupení okolo regionálních časopisů a nakladatelství. Do literárního provozu vstoupil internet se svými klady i zápory: personální unie autora a vydavatele, vysoká flexibilita, pluralita a nezávislost na trhu stojí proti nepřehlednosti, nediferencované bezbřehosti a atomizaci jednotlivých subjektů, mezi kterými je těžké ustanovit hodnotící relace.“⁵⁶ Nástup digitalizace se však do budoucna stal zárukou zachování literárních textů.

Situaci české literatury po roce 1989 charakterizuje možnost svobodné tvorby a volný přístup k cizím literaturám.

2. 2 Kultura a trh

„Po počátečním období konjunktury zájmu o literární texty a zvláště o ty, které nebyly ještě před nedávnmem dosažitelné, se literatura musela smířit se skutečností, že se stala tržním zbožím. Už na počátku dekády se překvapivě rychle objevily obavy z kolapsu knižního trhu.“⁵⁷ V roce 1991 bylo registrováno okolo dvou tisíc nakladatelských subjektů, které hojně zaplavovaly trh tituly.⁵⁸ Zároveň však došlo k významnému zdražení výroby, polygrafických služeb a papíru. Nakladatelství na novou situaci neuměla ještě pružně reagovat, chyběla jim zkušenost s ekonomickým řízením a marketingem, proto se stávalo, že publikace vycházely v nadsazených nákladech, které pak leckdy končily ve výprodejích nebo ve stoupě. Knihy, jejichž cena stoupala až na dvojnásobek reálné ceny oproti roku 1990, přestávaly být v rozšiřující se nabídce atraktivním zbožím.⁵⁹

Většina nových vydavatelů nepřežila několik vydaných titulů. Zanikla i některá tradiční nakladatelství, mezi nimi například Československý spisovatel, která neobstála v tržní konkurenci.

Stálou součástí kulturní situace se stala permanentní sebeobhajoba kultury a zdůvodňování jejího práva na existenci, na státní podporu a přízeň sponzorů. Nelehkou situaci

⁵⁵ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 21.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, s. 16.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

české kultury a literárního světa reflektuje například článek Radoslava Seluckého z *Literárních novin* z roku 1990: „Vztah trhu a umění nebude nikdy bezkonfliktní a nebude nikdy dobrý, stejně jako nebyl bezkonfliktní a dobrý vztah státního mecenáše k (v podstatě netržní) umělecké oblasti. Ostatně nevěřme, že může existovat dobrý politický či ekonomický systém. Nejen v umění, ale i v politice a ekonomice se dobré věci vzájemně vylučují, zatímco ty špatné mohou koexistovat.“⁶⁰

Provozní problémy charakteristické pro počátek dekády vedly k situaci, ve které byla kulturní obec posedlá debatou o penězích na úkor diskuzí o tvorbě.⁶¹ Do popředí se dostávala otázka, jestli má stát vůbec kulturu podporovat, a pokud ano, kdo by měl rozhodovat o výši a způsobu rozložení této podpory. „Česká kulturní politika, hledající rovnováhu mezi soukromým a veřejným, resp. veřejnoprávním prostorem, mezi profitním a nonprofitním sektorem, se přikláněla ke kompromisu. Pomocí dotací a grantů pokrývala část nákladů kulturního provozu (od roku 1994 ministerstvo kultury podporuje vydávání příslušnou komisí navržených děl nekomerční literatury) a zbytek – mnohdy velice podstatný – bylo nutno uhradit z jiných, nestálých zdrojů.“⁶²

Nové nastavení knižního trhu s sebou přineslo i komerčně výhodné šíření brakové a konzumní literatury, která těžila mimo jiné i z popularity známých osobností, z erotiky a sexu, z napětí a fantastiky.⁶³

Představa o mimořádně kulturně vyspělém českém národu je nahrazena reálným stavem věcí, kdy má mnohem větší ohlas populární a masová kultura a náročné umění zajímá jen menšinové publikum. „Snížení zájmu o literaturu však také souvisí s nástupem nových médií (video, počítače, internet), založených na vizuálním, případně vizuálně-auditivním vjemu. Vytrácí se postupně tradice soustředěného, pomalého čtení, která byla po celá staletí nezbytnou součástí evropské kultury.“⁶⁴

⁶⁰ SELUCKÝ, Radoslav. Trh a kultura. *Literární noviny*, 1990, roč. 1, č. 12, s. 3.

⁶¹ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 17.

⁶² Tamtéž.

⁶³ HOLÝ, Jiří. Česká literatura po roce 1945. In: LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 923.

⁶⁴ Tamtéž, s. 925.

2. 3 Role spisovatele po roce 1989

Proměna role spisovatele, stejně tak jako proměna knižního trhu, blízko souvisí s naším tématem. Nejen proto, že se těmto otázkám periodikum v devadesátých letech věnuje, ale také proto, že kolem sebe vždy vytvářelo okruh významných spisovatelů, kterých se situace přímo týkala a mohli ji tak pociťovat na sobě samých. Spisovatelé a jejich výroky před rokem 1989 leckdy nahrazovali občanský život. Literatura, divadla a filmy mívaly funkce politické a etické a mnohdy tak plnily ty úlohy, které od devadesátých let příslušely jiným společenským institucím.⁶⁵

V letech 1968 a 1969 byli spisovatelé a publicisté hlavními mluvčími českých reform. Po roce 1989 se však ocitli v jedné řadě spolu s dalšími mnoha profesemi. „Mnohé české spisovatele starší a střední generace vážně znepokojuje, že společenská prestiž spisovatelské profese je dnes ve psí,“⁶⁶ všiml si Jiří Kratochvíl ve své stati *Česká literatura a politika* ve *Tvaru* z roku 1993.

Dílo *V souřadnicích volnosti* připomíná patetické pojetí spisovatele jako „svědomí národa“⁶⁷, které na své síle získávalo zejména v atmosféře totalitního režimu a vrcholilo reformním procesem Pražského jara v roce 1968. Záhy po revoluci v roce 1989 se však ukázalo, že spisovatelova role a stejně tak úloha literárního života bude podrobena těžké zkoušce. Uspořádání a hierarchizace moderního světa se změnila a „v tomto kontextu byla literatura odsouzena ke ztrátě svoji integrující funkce, neboť byl postupně bagatelizován fenomén ‚významného textu‘, jehož hodnotu a významový pohyb může sdílet celé společenství.“⁶⁸ Spisovatelé v novém politickém uspořádání státu ztráceli svůj společenský význam, ale i odpovědnost. „Spisovatel už není národní a politický tribun, ale mág, iniciační kněz, exaltovaný prorok a snad sám narcistický a exhibicionistický Bůh,“⁶⁹ líčí novou roli spisovatele prostřednictvím parafráze Jaromíra F. Typlta Jiří Kratochvíl.

„Otevřená občanská společnost je ‚mediálním tržištěm‘ (Miroslav Petříček) a na trhu informací a idejí, v němž je měřítkem úspěch, ztratili spisovatelé postavení elity. Zájem čtenářů o českou literaturu, jenž kulminoval na počátku 90. let, se záhy prudce snížil.

⁶⁵ HOLÝ, Jiří. Česká literatura po roce 1945. In: LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 924.

⁶⁶ KRATOCHVIL, Jiří. Česká literatura a politika. *Tvar*, 1993, č. 27/28, s. 1.

⁶⁷ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 18.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ KRATOCHVIL, Jiří. Česká literatura a politika. *Tvar*, 1993, č. 27/28, s. 1.

Statisíkové náklady krásné prózy zůstaly nostalgickou vzpomínkou, hodnotné knihy se prodávají jen ve stovkách exemplářů a putují často do výprodeje.⁷⁰

Nový status spisovatele pro Jiřího Kratochvila však není jenom nepříznivý, umí si v něm najít i pozitiva. „A čím jsou tedy čeští spisovatelé dnes? Už jen vypravěči příběhů, kteří se už nikdy nevrátí ke své bohatýrské slávě a nebudou už nikdy arbitry na nic jiného než právě na ty dobře napsané příběhy. Ale to samozřejmě vůbec není tak málo, protože svět příběhů je světem každodenní mytologie našich vlastních životů, a tedy jedním z klíčů k tajemství lidské existence.“⁷¹

2. 4 Kulturní periodika v 90. letech

Po roce 1990 se objevilo velké množství literárních a kulturních časopisů, „časopisecká smršť“⁷², charakterizuje situaci Michal Jareš ve své stati *Literární časopisy v letech 1990 až 2000 jako útočiště zapomínaných básníků*. Množství periodik bylo vzhledem ke kapacitě české kultury až neúměrné, proto záhy narážela na přirozené limity. „Dramaticky se zvyšující náklady prokázaly nemožnost jejich finanční soběstačnosti a závislost na nedostačujících státních dotacích. Permanentní nejistota, neschopnost finančně ohodnotit práci redakční i přispěvatelskou znesnadňovaly možnosti velkorysejší koncepční práce.“⁷³

Na povrch pronikly samizdatové časopisy *Kritický sborník*, *Revolver Revue* nebo *Host*. *Kritický sborník*, který začal vycházet v samizdatu roku 1981 a pokračoval až do roku 2001, se snažil přispívat ke konstituování kritického prostředí tím, že publikoval texty z oblastí literární vědy, lingvistiky, estetiky a filozofie. Vznikl jako reakce na skutečnost, že domácí nezávislá kultura zpočátku trpěla nedostatkem kritického hodnocení. Redakčně i autorsky byl propojený s *Kritickou přílohou Revolver Revue*.

Revolver Revue, vycházející od roku 1987 (samizdat) dodnes, se od počátku zaměřovala na literaturu a výtvarné umění autorů stojících stranou nejsledovanějších proudů. *Revue* představuje ojedinělý typ kulturního časopisu. Soustřeďuje kolem sebe autory, kteří

⁷⁰ HOLÝ, Jiří. Česká literatura po roce 1945. In: LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 925.

⁷¹ KRATOCHVIL, Jiří. Česká literatura a politika. Tvar, 1993, č. 27/28, s. 1.

⁷² JAREŠ, Michal. Literární časopisy v letech 1990 – 2000 jako útočiště zapomínaných básníků. In: JAREŠ, Michal (ed.). *Deset let poté: (česká a slovenská literatura po roce 1989) : sborník referátů z literární konference 43. Bezručovy Opavy (13. a 14. září 2000)*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, 2000, s. 124.

⁷³ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 29.

dobrovolně zaujali místa na kulturní periferii a zároveň „propracovává koncept umělecké autenticity“⁷⁴.

Host je brněnskou kulturní revue vycházející od roku 1985 (samizdat) dodnes. V prvním čísle roku 1990 měla revue ještě výrazně sborníkový charakter ze samizdatového období. Změna pak přišla v roce 1991, začaly se objevovat rubriky, které revue charakterizovaly až do roku 1998. V tomto roce začal být *Host* dynamičtější a pestřejší, více se obrátil k současnosti. Orientoval se na široký okruh čtenářů, s důrazem na reflexi soudobého literárního dění.

Pražský čtrnáctideník *Tvar* (dosud) je nástupce *Kmene*, časopisu oficiálně vydávané literatury osmdesátých let. „*Tvar* hledal diferencovanější vztah k současnosti s jistou mírou nadhledu a odstupu od nové situace. V časopisu nalézala místo řada postojů blízkých postmodernismu, odmítajících normativní pojetí literatury. Konfrontováním kritických reflexí, provokováním diskuzí i častým pořádáním anket se časopis snažil iniciovat projevy literárního života a poskytovat mu nové impulsy.“⁷⁵

V 90. letech se rovněž obnovila surrealistická revue *Analogon* (dodnes), která navázala na jediné číslo, jež se podařilo vydat v roce 1969. Revue se hlásí k pojetí surrealismu jako filozofického názoru zaměřeného k všestrannému průzkumu funkcí a možností lidské imaginace. *Analogon* klade důraz na vztah mezi vědou a uměním, otiskuje ukázky slovesné a výtvarné tvorby, ale i psychoanalytické a antropologické sondy i příspěvky o otázkách etiky, estetiky, komunikace nebo civilizačního rozvoje. Časopis v devadesátých letech „neskrýval subversivní postoje vůči dnešní západní společnosti i jejímu obecnému vkusu.“⁷⁶

Výkladová historická příručka *Česká literatura od počátků k dnešku* vnímá jako významné periodikum pro mladou tvorbu první poloviny devadesátých let také „sešity nezavedené literatury“ *Iniciály*, které zanikly v roce 1994. *Iniciály* publikovaly kromě beletristických textů příspěvky z oblasti teorie a kritiky a snažily se reflektovat současnost v toku literárního vývoje.

Pro druhou polovinu desetiletí byly podle výkladové příručky významnými periodiky již zmiňovaný brněnský měsíčník *Host*, moravskoslezský *Weles* a zlínské *Psí víno*. Vendryňský poetický magazín *Weles* (vychází dodnes) navázal v roce 1996 na zaniklý *Modrý květ* skromnou podobou a dvěma základními obsahovými složkami, kterými byly původní

⁷⁴ DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 200, s. 200.

⁷⁵ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 30.

⁷⁶ Tamtéž.

tvorba nezavedených autorů narozených v 60. a 70. letech a zaměření na region ležící v moravsko-polském pomezí.

Psí víno vychází od roku 1997 dodnes s podtitulem Časopis pro současnou poezii. Programově se list hlásí k podobně zaměřenému časopisu z konce šedesátých let *Divoké víno*. Otiskuje básně nejmladší autorské generace, nezaměřuje se však výhradně na ně, prostor mají i již zavedení autoři.

Autoři spirituální orientace se seskupili kolem významné Revue pro křesťanskou kulturu *Souvislosti*, založené roku 1990. Revue byla „zprvu vázaná na okruh katolických autorů [...]. S příchodem mladých literátů (Martin C. Putna) se Revue začala zaměřovat na konfliktnější témata moderního křesťanství (feminismus, homosexualita, underground, teologie osvobození). Propojovala „archaické“ hodnoty a nové kontexty a záhy ztratila církevní podporu.“⁷⁷ I přesto, že časopis dlouhodobě oslovoval religiózně laděné čtenáře, jeho křesťanský ráz se rozvolnil a postupně vytrácel. *Souvislosti* vycházejí dodnes.

Dalším časopisem druhé poloviny devadesátých let je *Živel* (dodnes), hlásící se ke kyberpunku, virtuální realitě a sci-fi. Vycházel od roku 1995. „Redakce se označuje za technooptimisty a většina materiálů se vztahuje k fenoménům jako informační kyberprostor, vztahy člověka a stroje, virtuální realita. V četných člancích a zvláště rozhovorech o počítačích, internetu a souvisejících jevech je postmoderní věk současnosti a blízké budoucnosti s jistým entuziasmem nahlížen jako věk elektronický a technologický.“⁷⁸

⁷⁷ ZIZLER, Jiří. Otevřená dekáda. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. 32.

⁷⁸ DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002, s. 285.

2. 5. Literární noviny v 90. letech

Literární noviny začaly po jedenadvaceti letech znovu vycházet 5. dubna roku 1990 v nakladatelství *Lidové noviny* jako příloha stejnojmenného deníku. „Po dvaadvaceti letech obnovujeme *Literární noviny*,“ píše Vladimír Karfík v úvodním čísle, „nepřízeň osudu přinesla jedinou výhodu: nemusíme je přejmenovávat, abychom popřeli staré slovo novým. Budou jiné už tím, že se vracejí do deníku, z něhož vznikly, a v něm chtějí podstoupit pokus vytvořit literární přílohu, jak ji známe ze světových deníků, ovšem v našem měřítku: gramy namísto dekagramů papíru.“⁷⁹ Úvodním článkem přispěl do obnovených *Literárních novin* také jejich někdejší šéfredaktor Milan Jungmann: „Už počtvrté začínají *Literárky* znovu vycházet. Ano, počtvrté – v r. 1968 a 1969 obnovovaly svou činnost pod názvy *Literární listy* a *Listy*. Teprve teď se tedy mohou přihlásit ke svému původnímu názvu, který se stal pojmem českého kulturního života, pojmem, který přežil dvacet let záměrného mlčení a popírání jejich úlohy v sebezáchovném zápase společnosti o větší svobodu.“⁸⁰ Časopis měl tendence navázat na tradici *Literárních novin*, *Literárních Listů* a *Listů* z konce 60. let, z čehož samozřejmě pramenilo srovnávání, které pro obnovené periodikum nevycházelo zcela příznivě. Této problematice se však budu věnovat později.

Fakt, že se obnovené *Literární noviny* se zpočátku snažily myšlenkově navázat na týdeník Svazu československých spisovatelů, můžeme doložit příspěvkem z prvního čísla *Odpovědnost kultury* Milana Jungmanna, který v závěru své stati píše: „V nových podmínkách znovu založené *Literární noviny* si proto mohou dát opět závazek přispívat k větší kulturnosti všude a ve všem. Jejich někdejší protestní postoje se patrně promění v kritickou starost o kvalitu našeho národního bytí, ale v tom základním budou doufám koncipovány ‚postaru‘ jako orgán hlásící se ke kultuře, která nebude ornamentem a přepychem, ale charakterotvorným svorníkem v klenbě kolektivního i individuálního osudu.“⁸¹ Další příspěvky z úvodního čísla připomínají uběhlá desetiletí nesvobody. Patří mezi ně například fejeton Ludvíka Vaculíka *Jaro je tady*, již šestnáctý v této řadě, nebo rozhovor Jaroslava Veise s Ivanem Klímou. Téma svobody bylo celkově v první polovině devadesátých let z pochopitelných důvodů velice frekventované.

Autoři přispívající na konci šedesátých let do časopisu nečekali, že by týdeník začal znovu vycházet. Avšak po uvolnění režimu po roce 1989 nastala taková situace, ve které bylo možné *Literární noviny* obnovit.

⁷⁹ KARFÍK, Vladimír. Od organizací k obcím. *Literární noviny*, 1990, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁸⁰ JUNGSMANN, Milan. *Odpovědnost kultury*. *Literární noviny*, 1990, roč. 1, č. 1, s. 1.

⁸¹ Tamtéž, s. 2.

Šéfredaktorem vzkříšených *Literárních novin* se stal Vladimír Karfík, literární kritik, historik a editor, který aktivně publikuje i dnes. Coby literární historik a kritik se Vladimír Karfík vždy orientoval především na moderní českou literaturu, zejména potom poezii. Své časopisecky publikované studie z let 1966 až 1999 autor zařadil do souboru *Literatura je čitelná*, v němž se zvláště věnuje spisovatelům, kteří byli spojeni se Skupinou 42 – Jiřímu Kolářovi a Josefu Kainarovi a mladé básnické generaci z 50. let – Janu Skácelovi, Karlu Šiktancovi a Jiřímu Štolovi. Zvýšenou pozornost autor věnoval zvláště Jiřímu Kolářovi, o kterém napsal stejnojmennou monografii.⁸²

Život Vladimíra Karfíka byl s časopisem spjatý už od padesátých let dvacátého století, kdy začal periodikum pravidelně číst. V roce 1953 byl potom v redakci týdeníku na letní studijní stáži a od roku 1965 působil v *Literárních novinách* v rubrice literární a umělecké kritiky až do jejich zastavení v roce 1969. S pozicí šéfredaktora v obnoveném týdeníku nepočítal. „Já jsem si představoval, že by to dělal Milan Jungmann,“ vypráví, „ale Milan Jungmann už nechtěl, protože se mu zdálo, že je příliš starý. Já jsem taky nebyl mladý. Nechtěl jsem to dělat, protože vím, že nejsem šéfovský typ, ale nakonec mě přesvědčili přátelé, že to musím vzít. Tak jsem to vzal s tím, že bude stálým spolupracovníkem Ludvík Vaculík z těch starých novin a Sergej Machonin. A redakci jsem vytvořil úplně novou. Ze starých redaktorů zůstal pouze Sergej, který dělal divadlo a byl interním zaměstnancem, a Ludvík Vaculík jako externí spolupracovník.“⁸³ Vladimír Karfík působil jako šéfredaktor listu bezmála celou dekádu až do roku 1999. Jeho zástupci byli postupně Zdeněk Pochop (1990 – 91), Přemysl Rut (1992), Ondřej Vaculík (1993 – 1999) a Jakub Patočka (1999), který se ve stejném roce 8. září od 36. čísla stal novým šéfredaktorem týdeníku.

Časopis zpočátku vycházel jako příloha *Lidových novin*. „To, že jsme se měli stát součástí *Lidových novin*, byla moje iluzionistická představa, protože já jsem si představoval, že velké deníky, třeba jako *Frankfurter Allgemeine*, mají své literární přílohy, a že by bylo dobré, aby tady vznikl reprezentativní politický deník, který bude mít svoji velkou literární přílohu.“⁸⁴ To se Karfíkovi podařilo udržet po dobu dvou ročníků. Problémem byla ekonomická situace, která nebyla takovýmto konceptům a celkově kulturním periodikům příliš nakloněna. Od počátku roku 1992 pak začal týdeník vycházet samostatně. „Trošku v tom byla moje chytristika a trochu to byla moje vina, protože já jsem si představoval, že

⁸² MED, Jaroslav. Vladimír Karfík. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 14. 1. 2008 [cit. 30. 3. 2016]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=404> .

⁸³ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

⁸⁴ Tamtéž.

budeme součástí *Lidových novin*, ale někde jsem tušil, že bychom si měli zachovat určitou samostatnost. Takže jsme si zachovali titul, a zachovali jsme si špičkl celé číslo, které bylo do *Lidových novin* vloženo. Takže když se potom ukázalo, že na to *Lidové noviny* nemají peníze, na tak velkou přílohu, tak jsme se mohli osamostatnit, aniž jsme zasáhli do struktury týdeníku. Týdeník potom mohl vycházet samostatně.⁸⁵ Nejprve vycházel v Nakladatelství Lidové noviny, které se ale začalo brzy specializovat především na vydávání knih. A od roku 1993 týdeník vydávala Společnost pro Literární noviny, která fungovala jako vydavatel listu až do roku 2007.

Ekonomické problémy kulturního trhu byly příčinou i skromného složení redakce a klesajícího nákladu časopisu. Obrovské spektrum periodik, které se po roce 1989 vyrojilo, přineslo čtenářům netušené možnosti výběru a jejich zájem se tak rozprostřel mezi nejružnější revue, časopisy a deníky. Když začaly *Literární noviny* v roce 1992 vycházet samostatně, pohyboval se jejich náklad okolo dvaceti tisíc kusů za měsíc, na konci devadesátých let byl pak o více než polovinu nižší.⁸⁶

2. 5. 1 Srovnání *Literárních novin* z šedesátých a devadesátých let a očekávání čtenářů i autorů

Když jsem Vladimíru Karfíkovi položila otázku, jestli je vůbec možné srovnat týdeník z šedesátých let s jeho podobou z let devadesátých, rovnou mi odpověděl, že to možné není. Politická i ekonomická situace a s nimi i společenské poměry v zemi se kompletně změnily a v době, kdy byly všechny sdělovací prostředky svobodné, nemohl mít jeden kulturní týdeník tak výlučné postavení jako v letech šedesátých. „Výlučné postavení *Literárních novin* do roku osmašedesát spočívalo v tom, že se ostatní periodika bála. My jsme byli pod záštitou Svazu spisovatelů a nebáli jsme se tisknout určité věci, které by byli jinde nevzali. Takže díky tomu se vytvořilo takové intelektuální společenství, které zastupovalo řadu funkcí, které normální prostředky vykonávat nemohly. Nemohly a některé ani nechtěly vykonávat. A to bylo to osobité, mimořádné postavení *Literárních novin* v šedesátých letech. A představa, že bychom v devadesátých letech zase byli nějakou ústřední silou intelektuální a politické reprezentace společnosti, ta byla iluzorní, protože jestliže chce někdo něco kritizovat, tak je to druhý den v televizi nebo v rádiu. To si nemůže osobovat jeden týdeník. Tak proto jsem *Literární noviny* koncipoval tak, že budou v podstatě trochu kulturněpolitické, že v nich bude kultura a

⁸⁵ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

⁸⁶ Tamtéž.

společenská reflexe, kde má svoje místo sociologie, filozofie a tyto věci, které nespočívají v reakcích každodennosti. A nebylo to jednoduché, protože ty noviny už neměly takovou údernost, neměly tu aktualitu a ani ji nemohly mít.“⁸⁷

Od obnoveného týdeníku měli největší očekávání čtenáři původních *Literárních novin* z konce šedesátých let. „Čekali, že se jim do rukou znovu dostanou *Literární noviny* s takovým obsahem, jaký měly v letech šedesátých,“ vypráví Vladimír Karfík, „a to nečekali jenom čtenáři, byli i autoři, kteří si představovali, že se nazujeme do starých bot a budeme vycházet dál.“⁸⁸ Čtenáři své rozladění projevovali kritickými dopisy redakci. Spory vyvěraly z nostalgie po původní vlivné tribuně, kterou list v šedesátých letech představoval. Také Ludvík Vaculík podle Vladimíra Karfíka do poslední chvíle očekával, že bude obnovený týdeník společenskopolitickým orgánem. „My jsme se tomu tedy nevyhýbali, ale už nešlo o nějaké aktuální spory, to se muselo týkat zásadnějších společenských otázek, přičemž byla pozornost samozřejmě zaměřená ke kultuře. To bylo určité omezení *Literárních novin* v devadesátých letech, to jinak nešlo.“⁸⁹

2. 5. 2 Redaktoři a jejich rubriky

Počet redaktorů, kteří v devadesátých letech pracovali v *Literárních novinách* na plný úvazek, byl nevelký. Bohatému složení redakce z šedesátých let se ani zdaleka nepřiblížil. „V šedesátých letech bylo v novinách asi dvaadvacet lidí, měli jsme tam i člověka, který obsluhoval centrálu, který nám vařil kávu, měli jsme auto a šoféra,“ vyjmenovává Vladimír Karfík. „A potom, v devadesátých letech, jsem si představoval, že to bude dělat tak osm lidí, protože velkorysý Machoň pořád přijímal další a další lidi, s kterými jsme se pak museli rozloučit, protože ty noviny na to neměly. Pamatuji si, když tam přišel Liehm poprvé a viděl, že je nás přes deset, tak řekl – To je vyloučený, to musíte dělat ve dvou lidech! Takže to bylo naprosto nepoměrné, jaké byly podmínky tenkrát a v devadesátých letech.“⁹⁰

Stálými redaktory *Literárních novin* byli v devadesátých letech Jiří Cieslar, Ivan Wernisch, Michal Ajvaz, Jaromír Slomek a Ondřej Vaculík.

Jiří Cieslar se věnoval problematice filmu ve vlastní rubrice s názvem Filmový zápisník. O filmu psali také Radovan Holub, Galina Kopaňevová, Jan Lukeš, Alena Prokopová, která obvykle psala drobné poznámky v rubrice Myslím si, že, dále Rudolf Starý,

⁸⁷ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

Jan Štolba. Rubriky Úvahy posttelevizní a Úvahy postdivadelní pravidelně připravoval Vladimír Just a později i Jan Rejžek.

Divadlo sledovali Richard Erml, Lenka Jungmannová, Sergej Machonin a Petr Pavlovský. Specialistou na operu byl Josef Herman, na výtvarné umění a současnou galerijní činnost Josef Hlaváček, Petr Král, Pavla Pečinková, Jarmila Vacková. Na stav české i zahraniční fotografie se zaměřovali Josef Kroutvor a Josef Chuchma.

Ivan Wernisch měl na starosti beletrii. „Nejlepší vzpomínku profesní i lidskou mám na Ivana Wernische,“ vzpomíná Vladimír Karfík, „kterého jsem do *Literárek* přivedl, protože jsem s ním dělal dlouho strážného v Loretě, a dobře jsme se znali. Tak jsem ho přivedl do novin a bylo to vlastně Ivanovo první intelektuální zaměstnání. A Ivan je proslulý svou nespolehlivostí, ale já neznám spolehlivějšího redaktora, než byl Ivan, který vždycky, když se v pondělí sestavovaly noviny, tak on už to měl všechno připravené a napsané. Všechno.“⁹¹ Ivan Wernisch působil v *Literárních novinách* už v letech šedesátých, kdy měl na starosti původní tvorbu, probíral stohy textů, které do redakce přicházely, a hledal v nich potencionální začínající umělce. Podle Vladimíra Karfíka měl Ivan Wernich neuvěřitelný cit z množství textů vytáhnout ty kvalitní. Autor také přispíval do nepravidelné rubriky *Knihy*, které zbyly.

Michal Ajvaz, který přispíval do kritické rubriky, byl podle bývalého šéfredaktora dalším velice spolehlivým redaktorem, který uměl perfektně pracovat s texty. Kritika měla v *Literárních novinách* bohaté zastoupení, jak v obvyklých recenzích a minirecenzích, tak také v rozhovorech, esejích, fejetonech, rubrice *Knihovnička Literárních novin* (od roku 1993) a rubrice *Časopisy*. Do kritických rubrik v devadesátých letech přispívali Jaromír Slomek, Jan Lopatka (do své smrti v r. 1993), Jaroslav Blažek, Jan Gabriel, Růžena Grebeníčková, Aleš Haman, Ivo Harák, Jan Jandourek, Milan Jungmann, Vladimír Justl, František Kautman, Lubomír Machala, Sergej Machonin, Jaroslav Med, Luboš Merhaut, Jiří Opelík, Jiří Pechar, Zdeněk Pešat, Antonín Přidal, Petr Příhoda, Alexandr Stich, Viktor Šlajchrt, Jan Štolba, Zdeněk Urbánek, František Všetíčka a další.

Stálý redaktor Ondřej Vaculík se věnoval aktuální žurnalistice, psal fejetony, sloupky, glosy a komentáře. Tyto žánry měly v *Literárních novinách* rovněž značné zastoupení. Mezi jejich autory patřili dále Jiří Franěk, Jiří Hanák, Ivan Hoffman, Tomáš Kafka, Vladimír Karfík, Ludvík Vaculík, Jaroslav Veis a zpočátku devadesátých let také Václav Klaus.

⁹¹ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

Drobnější příspěvky polemického charakteru, často se týkající kultury, byly seskupovány do větších celků. Patřily mezi ně „rubrika Jana Rejžka Od vrabců na střeše, nepravidelné slovenské Čriepky Braňo Hochela, Německá mozaika Františky Faktorové, několik cyklů divadelnických fejetonů Radima Vašinky Hlášení o pobytu, „Putující královské šekspirovské společnosti ORFEUS“ v Čechách a v Moravě apod.“⁹²

Týdeník reflektoval i stav české jazykové kultury. K otázce jazyka se vyjadřovali Ondřej Hausenblas a Miloš Hoznauer, dále rubriky Jak dnes mluvíme – píšeme Nadi Svozilové a Brána jazykem otevíraná Jiřího Marvana.

Mezi nejfrekventovanějšími tématy se objevovaly i polistopadové změny postavení literatury ve společnosti a důsledky rozdělení literatury na tři proudy – samizdatový, exilový a oficiální, o kterých psali Antonín Brousek, Aleš Haman, Jiří Holý, Milan Jungmann, nebo i Jaromír Slomek.

Týdeník publikoval ukázky poezie a prózy, ať už domácí nebo zahraniční produkce, starší, či současnou tvorbu. Ze soudobých básníků byli otiskováni například Antonín Brousek, Ivan Diviš, Jiřina Hauková, Josef Hiršal, Zeno Kaprál, František Listopad, Antonín Přidal, Karel Šiktanc, Jan Štolba nebo Ivan Wernisch. Z prozaiků to pak byli Jiří Janatka, Václav Kahuda, Eva Kantůrková, František Kautman, Ivan Klíma, Jiří Kratochvíl, Jaroslav Putík, Sylvie Richterová, Josef Škvorecký, Jan Trefulka nebo Ludvík Vaculík.

Ukázky z tvorby opomenutých českých autorů, převážně z druhé poloviny 19. století, vydávaly pátý a šestý ročník (1994 – 95) v seriálu Zapomenuti. Čtvrtý až šestý ročník (1993 – 95) provázel cyklus Z deníku spisovatele, kam mimo jiné přispívali Ludvík Kundera, Josef Škvorecký, Ludvík Vaculík a Michal Viewegh.

Překlady z cizích literatur zajišťovali Josef Forbelský (španělština), Tomáš Glanc (ruština), František Fröhlich, Martin Hliský a Josef Jařab (angličtina), Dušan Karpatský (srbština a chorvatština), Oldřich Král (čínština), Jiří Pelán (francouzština), Michaela Jacobsenová, Jiří Stromšík a Lucy Topolská (němčina).

Literární noviny se podle Slovníku českých literárních časopisů v devadesátých letech „postupně stále více profilovaly jako kulturně-politický list, který přinášel příspěvky ze všech oblastí umění a zároveň vedle nich stavěl filozofické a publicistické komentáře k aktuálnímu politickému a společenskému dění.“⁹³ Ukázky poezie a prózy a jejich kritické i filozofické reflexe dominovaly především první polovině poslední dekády. Literatura se pro ně postupem

⁹² DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002, s. 142.

⁹³ Tamtéž, s. 141.

času stává jen jednou ze zájmových sfér. V týdeníku se ustavily široké tematické okruhy, ke kterým patřily ekologie – problémy Šumavského národního parku, jaderná energetika apod., o kterých psali Vladimír Just, Erazim Kohák, Jakub Patočka a další; duchovní stav české společnosti – stav české vědy a vzdělávání, xenofobie, nacionalismus, vztahy k postkomunistickým částem Evropy; problémy česko-slovenského a česko-německého soužití, o kterých referovali Ota Filip, Jan Křen, Jan Trefulka i Ludvík Vaculík; nástup elektronických médií a jejich vliv na společnost.⁹⁴

V pátém a šestém ročníku (1994 – 95) byly součástí *Literárních novin* jedenkrát měsíčně tři strany propůjčené redakci zaniklého časopisu *Přítomnost*, které obsahovaly především politickou publicistiku.⁹⁵ V letech 1996 až 1997 měl týdeník střídavě vycházející kulturní přílohy Na kulturu, Na hudbu, Konzerva, „připravované reklamní agenturou Miracle 7. Byly věnovány aktuálním akcím z oblasti současné hudby a výtvarného umění a připravovali je Michal Blažek, Petr Kofroň, Petr Rezek aj.“⁹⁶

V prvních ročnících se v časopise objevoval rozsáhlý kulturní servis, který připravovala redakce. Informoval o výstavách, divadelních představeních, koncertech apod. Později byl nahrazen drobnějšími anoncemi a zprávami.

Dále v redakci pracovali nebo stále pracují Věra Becková, Jana Červenková, Tomáš Hájek, Drahoslava Janderová nebo Helena Suková.

2. 5. 3 Tematická struktura *Literárních novin*. Obsahová analýza

Pro následující část práce jsem zvolila metodu kvantitativní obsahové analýzy. Od metody očekávám, že bude nejvhodnějším nástrojem k odhalení spektra témat, kterým se *Literární noviny* v devadesátých letech věnovaly. Pokusím se vyhodnotit, jakým tematickým kategoriím byl věnován největší prostor, s jakou frekvencí se objevovaly a jací autoři do týdeníku nejčastěji přispívali. Výsledkem obsahové analýzy by měl být také popis, jakým způsobem se *Literární noviny* v devadesátých letech utvářely, a jestli se zastoupení tematických kategorií měnilo.

⁹⁴ DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002, s. 142.

⁹⁵ Tamtéž, s. 143.

⁹⁶ Tamtéž.

Velkou inspirací pro vlastní výzkum mi byla obsahová analýza časopisu *Listy*⁹⁷ Dušana Havlíčka, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán.

2. 5. 3. 1 Teoretická východiska

Kvantitativní obsahová analýza patří k tradičním postupům analýzy dokumentů. V padesátých letech dvacátého století ji vymezil Bernard Berelson ve své práci *Content Analysis in Communication Research* (1952) jako výzkumnou techniku pro kvantitativní, systematický a objektivní popis zjevného obsahu komunikace.⁹⁸ Díky svému výsadnímu postavení mezi metodami výzkumu mediálních obsahů, bývá někdy označována jen jako obsahová analýza.⁹⁹

Historie obsahové analýzy spadá do poloviny 19. století, kdy se začínaly realizovat první pokusy o její realizaci. Rozšíření masového tisku v této době totiž mělo za příčinu zájem o obecnější postžení jeho obsahu, ať už na rovině výčtu témat, tak na rovině měrné plochy, která jim byla věnována. Postupně se přidávaly také pokusy o srovnání mezi jednotlivými listy nebo analýza jednoho titulu v delším časovém období, z čehož vykryštalizovaly dva základní přístupy, jež používáme dodnes – „komparace postavená na synchronní analýze dvou komunikátorů nebo diachronní analýza trendu“¹⁰⁰. Druhou zmíněnou variantu jsem zvolila také pro svoji práci.

Jedním z charakteristických znaků kvantitativní obsahové analýzy je „vysoká míra strukturovanosti, a s tím spojený vysoký stupeň ověřitelnosti.“¹⁰¹ Data, která v rámci obsahové analýzy získáváme, mají standardizovaný charakter, vyjadřují frekvenci výskytu určitých témat, případně slov, obrazů apod. a zpracují se v numerické podobě pomocí statistických analýz. Výsledkem obsahové analýzy tedy v mém případě bude kvantitativní popis výskytu určitých témat ve zkoumaných dokumentech.

Přestože obsahová analýza patří k nejčastějším výzkumným technikám, má i ona jistá omezení, stejně jako jiné výzkumné metody. „Kritici obsahové analýzy zpravidla zpochybňují

⁹⁷ HAVLÍČEK, Dušan. *Listy v exilu: obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán*. 1. vyd. Olomouc: Burian a Tichák, 2008. 893 s. ISBN 978-80-903687-7-4.

⁹⁸ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 291.

⁹⁹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 103.

¹⁰⁰ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2014. *Žurnalistika a komunikace*, s. 292.

¹⁰¹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 103.

objektivitu výsledků a považují ji za nedosažitelnou. Další kritika obsahové analýze vytýká, že nedokáže postihnout drobnější významové nuance zkoumaných textů.¹⁰² Kvantitativní data totiž podle Tomáše Trampoty a Martiny Vojtěchovské vyvolávají představu „objektivní danosti, ačkoli jsou výsledkem kategorizačního systému vystaveného výzkumníkem. [...] Obsahová analýza navíc redukuje zkoumanou skutečnost na počítatelné jevy, při zařazení daného prvku do některé z kategorií jsou nutně opomíjeny další unikátní vlastnosti jednotky.“¹⁰³ Z těchto důvodů bývá někdy kombinována s kvalitativními analytickými technikami. Jako výhodu obsahových analýz vnímá Renáta Sedláková, která se výzkumy médií zabývá ve své příručce, dobrou fyzickou dostupnost zkoumaných materiálů a jejich vzájemnou interakci s výzkumníkem, rovněž i možnost se k materiálům opakovaně vracet. Zkoumané dokumenty nepodléhají času, avšak na druhé straně se může postupně vytrácet kontext, ve kterém vznikly, což se může stát problémem při studii historických dokumentů.

Výsledky obsahové analýzy jsou ovlivněny kontextem, kulturou, názory a zkušenostmi jejich realizátorů. Jedno sdělení tedy může mít pro různé příjemce různé významy a výsledek obsahové analýzy tak vypovídá primárně o interpretaci sdělení výzkumníkem, jenž materiály zpracovával.

2. 5. 3. 2 Objekt výzkumu

Jak vyplývá z názvu diplomové práce, jejím cílem je rozbor *Literárních novin* z devadesátých let. K tomuto účelu jsem stanovila následující výzkumné otázky: Jaký typ obsahu a jaká témata tvoří *Literární noviny* z devadesátých let? Jak se proměňovala témata v *Literárních novinách* v průběhu devadesátých let?

Od roku 1990 do roku 1999 vyšlo 10 ročníků časopisu. První ročník (rok 1990) obsahoval 39 čísel. Druhý ročník obsahoval 52 čísel. Následující ročníky až do roku 1999 vycházely rovněž po 52 číslech s tím, že v závěru roku vycházelo dvojčíslo 51-52. Jednotlivá čísla z poslední dekády dvacátého století měla obvykle 16 stran, objevovala se však i 12 stránková (v roce 1991) a v případě dvojčísel měl časopis stran 32.

Pro obsahový rozbor jsem si zvolila z 10 ročníků *Literárních novin*, které vycházely mezi lety 1990 a 1999, 10 čísel, celkem tedy 160 tiskových stran. Vybírala jsem čísla z průběhu celého roku, aby analýza obsáhla všechna témata, pokud by se měnila v závislosti

¹⁰² SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2014. Žurnalistika a komunikace, s. 296.

¹⁰³ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 110.

na ročním období. Zároveň jsem nevybírala taková čísla, která by se vztahovala k jednomu hlavnímu tématu (např. desetileté výročí listopadu 1989 – *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 46), čímž by mohly být výsledky zkresleny. Snažila jsem se vybrat „běžná“ čísla týdeníku. Konkrétně se jedná o následující výzkumný vzorek, který pro lepší přehlednost uvádím v tabulce.

Tabulka č. 1: Výzkumný vzorek

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Datum vydání	12. 4.	3. 1.	20. 2.	25. 3.	12. 5.	7. 12.	3. 7.	13. 8.	14. 10.	3. 11.
Ročník	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Číslo	2	1	7	12	19	50	27	32	41	44

Kódovací jednotkou je příspěvek, kterým chápu graficky ucelenou jednotku s nadpisem, perexem a textem, případně graficky ucelenou jednotku bez nadpisu nebo bez perexu. Zároveň jako příspěvek vnímám i vizuální prvky, ať už kresby nebo fotografie či reklamní sdělení. Za příspěvek jsou tedy považovány všechny žánrové tvary, od článků a komentářů, přes glosy a poznámky k redakčním sdělením až k ilustracím a fotografiím. Jako příspěvek chápu i obsah a titulky na úvodní straně – nadpisy k jednotlivým příspěvkům pak počítám jako součást příspěvku. Deset zkoumaných čísel celkem obsahovalo 666 příspěvků.

Příspěvky jsem následně řadila do kategorií a podkategorií podle kódovacího schématu, které jsem pro účely práce vytvořila. Kódovací schéma je unilaterální, každý příspěvek jsem zařadila pouze pod jednu zvolenou kategorii, respektive subkategorii, na rozdíl od schémat multilaterálních, která se řadí pod více kategorií.

Měrnou jednotkou mi byla tisková plocha o rozměru jedné strany. Ta měla v letech 1990 – 1991 velikost formátu A3, od roku 1992 47 x 32 cm. Rozdíly mezi stranami v analýze nezohledňuji. Příspěvky jsem dělila podle velikosti na pětínové, čtvrtinové, třetinové apod. Na spodní hranici jsem určila velikost příspěvku na jednu dvanáctinu strany. Pro horní hranici jsem limit nestanovila. Na počet a velikost písmen jsem při analýze nehleděla, to znamená, že krátký příspěvek s velkým písmem může být ve stejné rozměrové kategorii jako příspěvek obsáhlejší s menším písmem. Podrobnější měření podle počtu a velikosti písmen by vyžadovalo jednak více času, jednak možnost počítačového měření, aby se eliminovaly chyby ve výpočtech.

2. 5. 3. 3 Kódovací schéma, proměnné a jejich hodnoty

Definované kategorie kódovacího schématu odpovídají povaze příspěvků publikovaných v časopisu *Literární noviny* v letech 1990 až 1999. Pro potřeby analýzy jsem zvolila 12 kategorií a pro některé kategorie v případě potřeby i další subkategorie.

Výsledky kvantitativní obsahové analýzy jsou vždy do určité míry závislé na individuálním rozhodnutí osoby, která kritéria přiřazuje. Nastavené kódovací schéma by však mělo alespoň částečně zajistit, aby nedocházelo k odchýlkám při opakované klasifikaci jinými osobami.

Tabulka č. 2: Kódovací schéma a počet příspěvků

KÓDOVACÍ SCHÉMA		Počet příspěvků
1. Společenskopolitické úvahy, analýzy, komentáře		
A) Společenskopolitická témata obecně		2
B) SP témata zaměřená na události v České republice		5
C) SP témata zaměřená na události v zahraničí		1
D) Společenské úvahy na různá aktuál. témata (pornografie, děti a technika, spravedlnost ad.)		10
2. Ekologie, životní prostředí – úvahy, komentáře, polemiky, reportáže		2
3. Ekonomika – úvahy, komentáře, analýzy		0
4. Dopisy redakci a reakce na ně (čtenáři označení)		18
5. Kultura a umění – úvahy, komentáře, eseje, statě ad.		
A) Kultura obecně, kulturní politika		10
B) Literatura a jazyk		
	a) Úvahy, eseje, komentáře	12
	b) Literární recenze, literární kritiky, rozborů děl	55
	c) Úvahy o jazyce, lingvistice, komentáře a další příspěvky	6
C) Film		14
D) Divadlo		8
E) Televize		5
F) Rozhlas		3
G) Hudba		1

H) Výtvarné umění		4
I) Sochařství		1
J) Fotografie		1
6. Ukázky z děl, vlastní tvorba		
A) Ukázky prózy		43
B) Ukázky poezie		26
C) Monografie		3
D) Memoáry		2
7. Osobnosti		
A) Profily a medailonky, rozbory osobností		
	a) Literatura	21
	b) Výtvarné umění	1
	c) Film	2
	d) Divadlo	2
	e) Fotografie	1
	f) Politika	2
	g) Sociologie	1
B) Nekrology		1
8. Redakční sdělení, příspěvky a oznámení		
A) Upozornění na novinky, upoutávky, programy		
	a) Knihy	34
	b) Divadla	5
	c) Koncerty	4
	d) Filmy	2
	e) Výstavy	3
	f) Rozhlas	6
	g) Další	3
B) Drobné redakční informace a poznámky, obsahy, konkursy, ceny, upozornění na chyby ve výtiscích, předplatné		84
C) Glosy, anekdoty, citáty		22
D) Čtenářské soutěže		7
9. Inzerce		
		27
10. Ilustrace		
A) Fotografie		88
B) Kresby, malby		75
11. Titulky		
		10

12. Publicistika	
A) Fejeton	12
B) Rozhovor, interview	12
C) Sloupek	9
Celkem	666

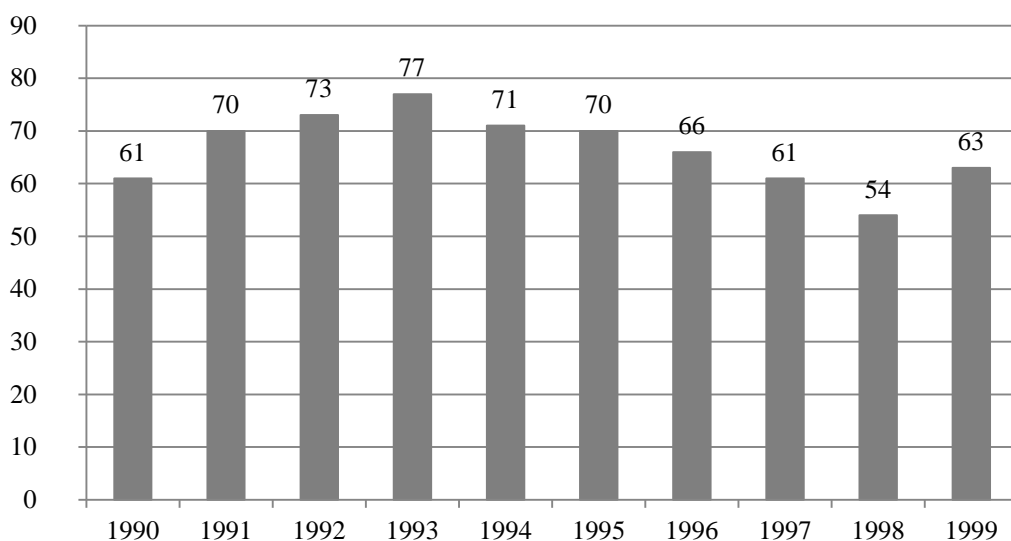
Kromě výše zmíněných kategorií jsem při obsahové analýze zaznamenávala také autory jednotlivých příspěvků, případně zkratky autorů, pod kterými příspěvky publikovali. Pokud nebyl autor příspěvku uveden, označila jsem příspěvek jako: bez autora. Dále jsem zaznamenávala formu příspěvků (text/fotografie/kresba/text i grafika) a názvy příspěvků z důvodu větší přehlednosti kódovací tabulky, která tvoří přílohu č. 2 diplomové práce.

2. 5. 3. 4 Výsledky kvantitativní obsahové analýzy

Následující kapitola bude prezentovat výsledky kvantitativní obsahové analýzy, kterou jsem použila pro zkoumání *Literárních novin* z devadesátých let. Výsledky obsahové analýzy vztáhnou na celá 90. léta *Literárních novin*. Podrobnější zkoumání s obsáhlejší výzkumným vzorkem by přineslo přesnější závěry, ale věřím, že i můj zvolený výzkumný vzorek přinese relevantní výsledky.

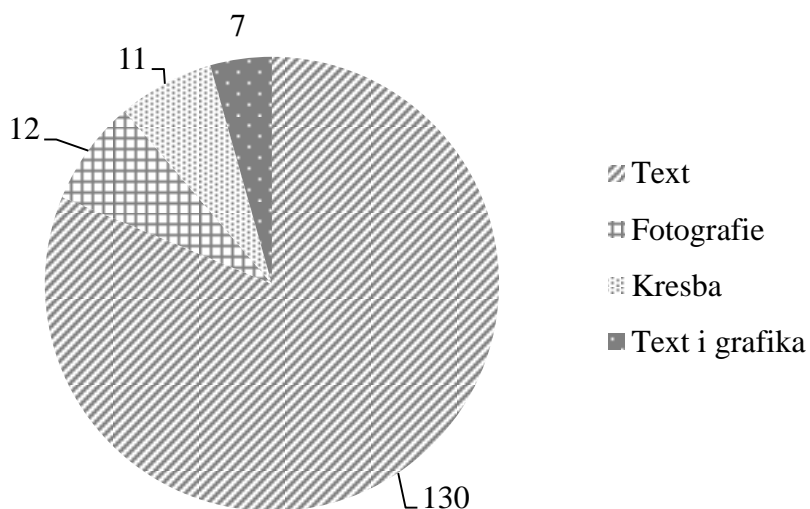
Zkoumaný vzorek *Literárních novin* zahrnoval 10 týdeníků, na jejichž stranách se nacházelo celkem 666 příspěvků. Jedno číslo týdeníku obsahovalo průměrně 67 příspěvků. Graf č. 1 nám ukazuje, jak se v průběhu desetiletí měnil počet příspěvků v jednotlivých číslech *Literárních novin*. Vidíme, že do roku 1993 počet příspěvků narůstal až na číslo 77, od tohoto roku až do roku 1998 počet příspěvků klesal až na číslo 54. V roce 1999 se pak znovu objevuje nárůst o 9 příspěvků. Jelikož počet stran týdeníku zůstával stejný, je zřejmé, že v roce 1993 bylo v *Literárních novinách* velké množství graficky ucelených jednotek o menším rozsahu, v roce 1998 pak malé množství prostorově výraznějších graficky ucelených jednotek.

Graf č. 1: Počet příspěvků v jednotlivých číslech *Literárních novin* v průběhu 90. let

Poměr zastoupení textu a grafických prvků v *Literárních novinách* ve zkoumaném desetiletí nám představuje graf č. 2. Ačkoli se nejedná o časopis, který by byl založen na vizuální podobě, grafickým prvkům je i tak věnováno z celkového součtu 160 stran 23 stran, tedy něco málo přes 14 %. Položka „text i grafika“ zahrnuje kreslené anekdoty, upoutávky na nové knihy a inzerci. Grafické prvky (kresby, malby, fotografie) v případě *Literárních novin* zpravidla sloužily jako ilustrace k textu.

Graf č. 2: Zastoupení textu a grafických prvků ve zkoumaném vzorku

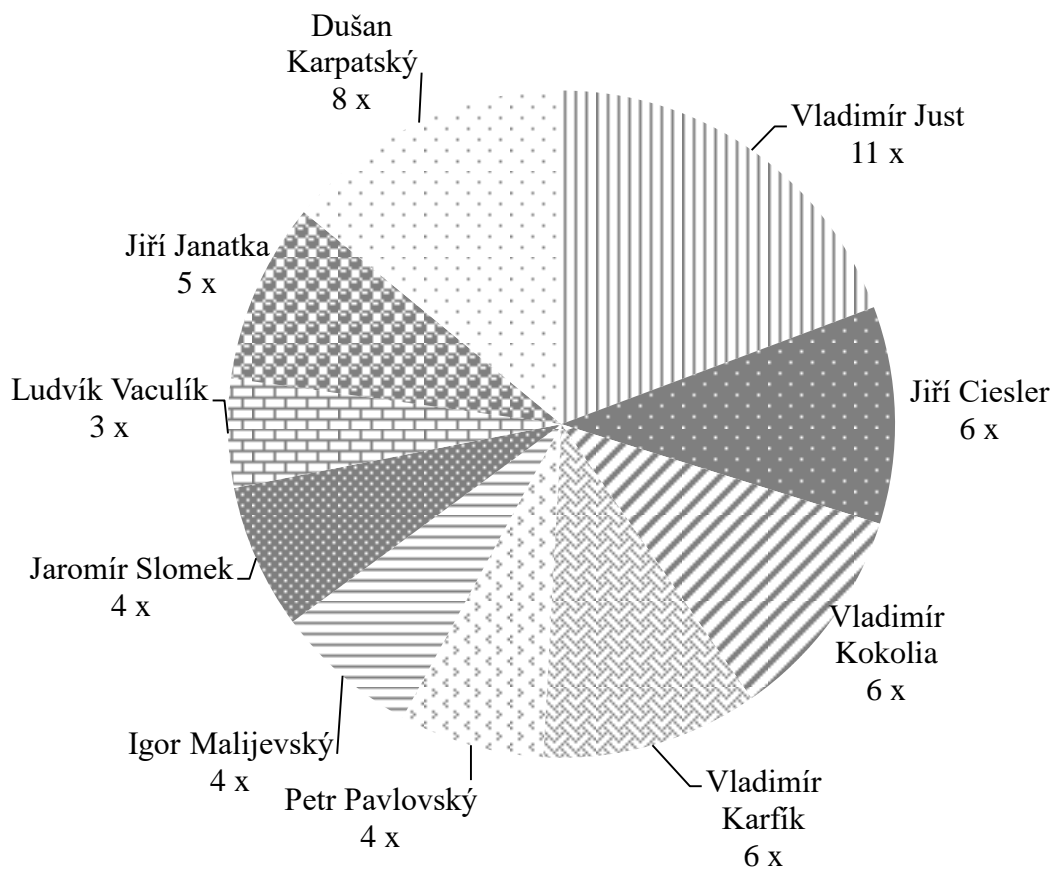
Autoři příspěvků byli zpravidla uveřejňováni pod svým jménem, případně pod iniciály či zkratkou. Objevuje se však 141 příspěvků, nepočítaje titulky¹⁰⁴ a inzerci, u kterých autor zveřejněn nebyl. Z toho vyplývá, že u 78 % příspěvků, vyjma titulků a inzerce, bylo zveřejněno i jméno autora. Většina autorů se v deseti zkoumaných číslech objevila pouze jednou, z toho můžeme usoudit, že byl okruh přispěvatelů velice různorodý a proměnlivý. Deset autorů, kteří v deseti analyzovaných číslech týdeníku publikovali své příspěvky nejčastěji, zobrazuje graf č. 3, který nám zároveň nabízí srovnání s dalším grafem č. 4, prezentujícím autory, kteří v *Literárních novinách* obsadili nejvíce tiskového prostoru.

Frekvence účasti na tvorbě časopisu, měřena počtem otištěných příspěvků, je jedním z kritérií, které nám umožní udělat si představu o okruhu kmenových autorů. Do popředí se dostali autoři, kteří přispívali častěji kratšími texty jako Jiří Janatka, nebo ilustracemi v případě kreslíře Vladimíra Kokolii, ačkoli nezabrali tolik tiskového prostoru.

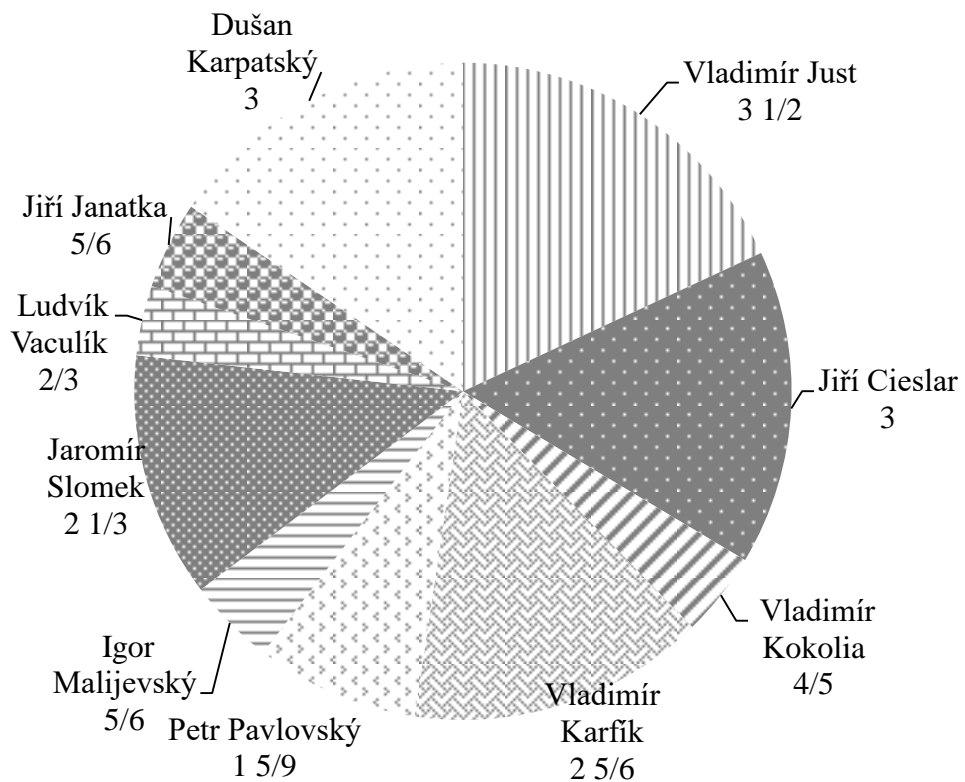
Množství tiskových stran je dalším kritériem, díky kterému si učiníme lepší představu o autorském okruhu. Co do počtu tiskových stran (graf č. 3), nejpilnějším přispěvateli *Literárních novin* v 90. letech byli Vladimír Just s 3,5 tiskovými stranami, Jiří Cieslar a Dušan Karpatský souhlasně se třemi stranami. Značné množství tiskových stran mají na starosti také šéfredaktor Vladimír Karfík (necelé tři strany), Jaromír Slomek (2,3 stran) a Petr Pavlovský (1,6 stran). Tyto autory tak můžeme na základě obsahové analýzy považovat za nejvýznamnější osobnosti, které měly vliv na utváření týdeníku.

¹⁰⁴ Titulkem je míněn nadpis „Literární noviny“ na úvodní straně.

Graf č. 3: Autoři s nejvyšším počtem otištěných příspěvků

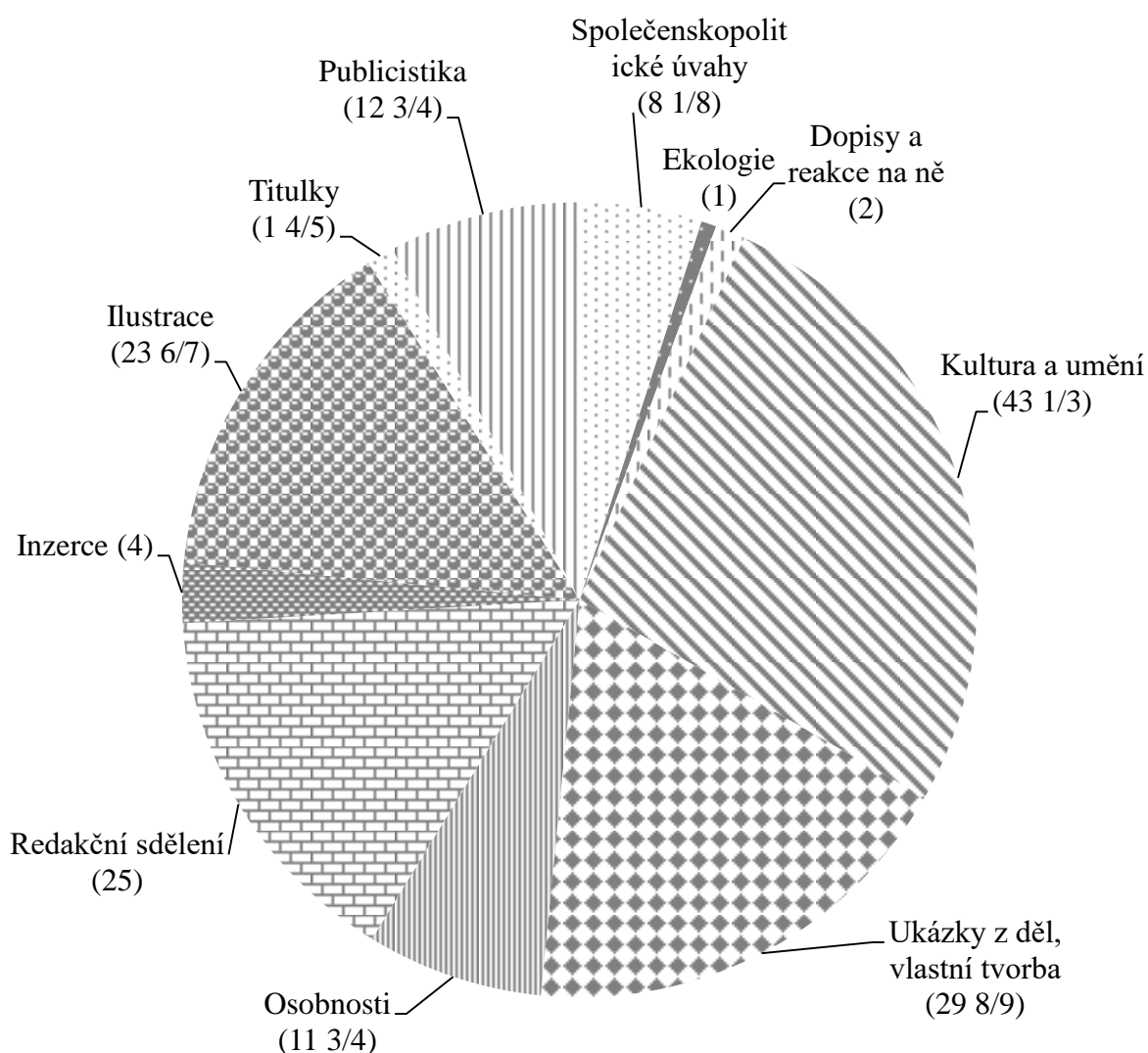

Graf č. 4: Autoři s nejvyšším počtem otištěných stran

Všech 666 příspěvků, včetně ilustrací, inzercí apod., které tvoří obsah deseti zkoumaných čísel *Literárních novin* (tabulka č. 2), bylo pro potřeby analýzy zařazeno do kategorií podle kódovacího schématu. Stránkový podíl jednotlivých kategorií zkoumaného vzorku nám prezentuje graf č. 5. Podrobnější graf zahrnující i podkategorie se nachází v příloze jako graf č. 6.

Graf č. 5: Stránkový podíl kategorií *Literárních novin*

V celkovém souhrnu zaujímají společenskopolitické úvahy, analýzy a komentáře 8 tiskových stran v rámci 18 publikovaných příspěvků, z toho byla jedna polovina strany věnována obecným tématům, dvě strany tématům zaměřeným na poměry v České republice a polovina strany na události v zahraničí. Nejvíce tiskových stran, celkem 5, obsadily

společenské úvahy na různá aktuální témata. Týkala se například pornografie a sexu obecně, dětí a techniky nebo spravedlnosti. Tato témata se zpravidla objevovala na titulní straně týdeníku a pokračovala na straně třetí. Jejich autory byli například Radim Uzel, Erazim Kohák nebo Viktor Šlajchrt.

Ekologii a životnímu prostředí se věnovaly pouze dva příspěvky Jarmily Johnové a Jaroslava Drobníka společně s Hanou Librovou o rozloze jedné strany. Oba byly publikovány v roce 1999 a potvrzují tak informace ze *Slovníku českých literárních časopisů* o nových tematických kruzích, které se začaly v týdeníku před sklonkem dvacátého století ustalovat. „Tato tendence [čím dál četnější zastoupení témat jako ekologie, elektronická média, česko-slovenské soužití nebo duchovní stav české společnosti – pozn. autorky] vede postupně ke krizi redakční i čtenářské, která vrcholí v r. 1999, kdy se šéfredaktorem stává mladý zastánce ekologických aktivit a kritik politické situace konce 90. let, J. Patočka. Pod jeho vedením se z *Literárních novin* stává týdeník již vysloveně společenskopoliticko-kulturní.“¹⁰⁵ Analyzované číslo týdeníku z roku 1999 (*Literární noviny*, roč. 10, č. 44) již fungovalo pod vedením nového šéfredaktora Jakuba Patočky, který svoji pozici v časopise zastával od jeho 36. čísla v roce 1999.

Ekonomice, kterou jsem také zařadila jako jednu z tematických kategorií do kódovacího schématu, se během zkoumaného období nevěnoval žádný příspěvek. V kódovacím schématu jsem ji však ponechala, jako můj předpoklad.

V týdeníku byly publikovány také části dopisů od čtenářů *Literárních novin* a reakce na ně. Celkem se jednalo o 18 příspěvků, které spolu tvořily dvě tiskové strany. Na dopisy odpovídala redakce, například v zastoupení Jaromíra Slomka.

Nejvýznamnější část týdeníku, co do frekvence výskytu i počtu obsazených stran, byla tvořena kulturními tématy. Celkem se jednalo o 120 samostatných příspěvků na 42 stranách, tedy na čtvrtině zkoumaného materiálu. Největší část těchto příspěvků tvořila literární kritika, recenze děl české i světové literatury, která zaujala 19 stran. Mezi autory literárně kritických příspěvků patřili například Jan Jandourek, Jiří Holý, Martin Machovec, Vít Urban, Aleš Haman nebo Jana Červenková. Dále to byly statě o kultuře obecně a o kulturní politice (5,5 strany; např. Josef Kroutvor, Jaroslav Putík, Pavel Kroupa, Vladimír Novotný), filmová kritika (5,4 stran; např. Jiří Cieslar, Radovan Suk, Petra Hanáková, Vladimír Just), eseje, komentáře a úvahy o literatuře obecně (4 strany; např. Michael Špirit, Olga Hostovská), divadelní kritika (3,25 stran; např. Petr Pavlovský, Eva Machková, Karel Helman), komentáře

¹⁰⁵ DOKOUPIL, Blahoslav a kol. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002, s. 142.

a úvahy o lingvistice a českém jazyce (1,7 stran; např. Nad'a Svozilová, Petr Fidelius), televizní kritika (1,6 stran; příspěvky Vladimíra Justa z rubriky Úvahy posttelevizní), články o výtvarném umění (1 strana; např. Tomáš Vlček, Radim Kopáč). Po jednom příspěvku bylo věnováno hudbě, sochařství a fotografii.

Další významnou částí časopisu byly ukázky literatury. Celkem se jednalo o 74 jednotlivých příspěvků na 30 stranách. Největší prostor zaujaly ukázky prózy (19,2 stran). Za české autory byly publikovány ukázky z děl Jiřího Kratochvila, Jiřího Janatky, Jaroslava Durycha nebo Josefa Hiršala. Ze světové literatury byly předkládány například ukázky z děl Louise-Ferdinanda Céline (přel. Anna Kareninová), Antona Pavloviče Čechova (přel. Irena Camotali) nebo Georse Braqua (přel. Marek Stašek). Ukázky české poezie byly z tvorby Ivana Blatného, Ivana Diviše, Jana Zábrany nebo třeba Jiřiny Haukové. Ukázky světové poezie byly dílem Ulricha Schachta (přel. Jiří Gruša), Davida Herberta Lawrence (přel. Pavel Šrut) nebo Benny Andersena (přel. František Fröhlich). Zastoupeny byly také memoáry (např. *Čas je šarlatán* Jana Picka) a ukázky z monografií (např. *Věc: Vlasta Burian* Vladimíra Justa).

Sedmá kategorie zahrnuje 30 medailonků a profilů osobností z různých odvětví kultury a jeden nekrolog (připomenutí úmrtí Leonarda Sciascii, autorka Olga Hostovská). Nejvíce prostoru je věnováno profilům osobností z literární oblasti (7 stran; např. profil Dominika Tatariky od Jana Mlynárika, Ulricha Schachta Jiřího Gruši, Mači Tawarové Karla Fialy nebo Václava Černého Zdeňka Urbánka), po dvou či jednom příspěvku je věnováno osobnostem ze sféry výtvarného umění, filmu, politiky, sociologie, fotografie nebo divadla.

Největší počet příspěvků (celkem 191) bylo z kategorie redakčních sdělení. Jelikož se ale zpravidla jednalo o drobnější zprávy, zabraly tyto informace „pouze“ 25 stran. Do této kategorie jsem zařadila nejrůznější redakční poznámky (10,5 strany; např. upozornění na chyby v předešlých číslech, vítězové uměleckých soutěží, informace o předplatném, nebo obsah čísel), upozornění na nové knihy (6 stran), kulturní programy (necelých 5 stran; divadlo, koncerty, výstavy, rozhlas ad.). Dále glosy, anekdoty a citáty (3 strany) a čtenářské soutěže (necelá jedna strana).

Devátou zkoumanou kategorií byla inzerce. Z drtivé většiny se týkala oblasti kultury, objevovaly se reklamy na nové knihy, nakladatelství, galerie apod. Inzerci byl věnován prostor o rozměru 4 stran.

Další analyzovanou kategorií byly ilustrace, mezi které jsem zařadila veškeré kresby, obrazy a fotografie, které byly v týdeníku během zkoumaného období publikovány. Fotografie obsadily 12 stran a kresby/malby 10 stran. Mezi uveřejněné fotografie patřili

například Karel Meister, Igor Malijevský, Jaroslav Krejčí nebo Petr Kotyk. Z malířů, kreslířů a grafiků to potom byli František Tichý, Vladimír Kokolia nebo Ivan Steiger.

Do výzkumného vzorku jsem považovala za nutné zahrnout i prostor, který byl věnován titulcům z úvodní strany *Literárních novin*, aby nedošlo ke zkreslení výsledků. Titulky v průběhu devadesátých let nabývaly na velikosti, kdy z původní osminy strany v roce 1990 dosáhly na jednu čtvrtinu strany v roce 1999. Z celkového prostoru 160 stran titulky zabraly necelé dvě strany.

Poslední, dvanáctou, zkoumanou kategorií byly specifické publicistické žánry, jakými rozumím fejeton, sloupek a rozhovor/interview. Jako fejeton, známý též coby poznámka pod čarou, jsem označila krátké útvary zpracovávající nejrůznější témata často vtípnou subjektivní formou. Fejetony se v *Literárních novinách* z první poloviny devadesátých let obvykle objevovaly na titulní straně, případně na straně druhé či třetí. Ke sklonku devadesátých let se pak fejetony objevovaly na poslední straně týdeníku. Zkoumaný vzorek zahrnoval 12 fejetonů na 3,5 stranách. Autory těchto fejetonů byli například Alexandr Kliment, Eva Kantůrková, Jan Trefulka nebo Jana Štroblová.

Předpokládala jsem, že se v analýze objeví také fejetony Ludvíka Vaculíka, ale již při rozhovoru s Vladimírem Karfíkem jsem byla částečně ze svého mylného předpokladu vyvedena. Externista Ludvík Vaculík totiž podle Vladimíra Karfíka do *Literárních novin* přispíval především v první polovině 90. let, ve druhé polovině už jenom zřídka. Autor pravidelně přispíval především do novin *Lidových*. Není proto zvláštní, že jeho fejetony můj zkoumaný vzorek nezahrnul. Jako autor se však objevil u jiných příspěvků¹⁰⁶.

Rozhovorům s nejrůznějšími osobnostmi bylo ve zkoumaném období věnováno 12 příspěvků na necelých 8 stranách. Rozhovory vedl například Jaromír Slomek se sochařem Olbramem Zoubkem nebo spisovatelkou Blankou Kubešovou, Vladimír Karfík s tehdejším ředitelem Národní galerie Martinem Zlatohlávkem nebo literárním vědcem Miroslavem Červenkou, případně Jakub Patočka s Josefem Škvoreckým.

Jako sloupek jsem označila reakce na aktuální témata psané s nadhledem, často i s vtípem či ironií, na okraji novin kurzívou, nepřesahující jeden sloupek novinové sazby. Sloupků se ve zkoumaném vzorku objevilo 8 o rozsahu necelých dvou stran. Jejich autory byly například Jiří Pehe, Igor Malijevský, Ondřej Vaculík nebo Kateřina Pejhalová.

¹⁰⁶ Jednalo se o příspěvky *Milan* (1990, roč. 1, č. 2, s. 7; profil filosofa a literárního kritika Milana Šimečka k jeho šedesátým narozeninám), *Milý Dominiku!* (1993, roč. 4, č. 12, s. 8; o knize Dominika Tatarky *Sám proti noci*) a *Rozhovor horizontální s třemi sestrami* (1993, roč. 4, č. 12, s. 14; ukázka autorovy tvorby).

Zastoupení jednotlivých kategorií v deseti zkoumaných číslech reflektují grafy č. 7 (A – J) v příloze. Z grafů vyplývá, že po celou poslední dekádu dvacátého století věnovaly *Literární noviny* nejvíce prostoru článkům o kultuře a umění, průměrně 4 tiskové strany v jednom čísle. Ukázky poezie a prózy byly nejhojněji publikovány v prvních dvou ročnících (4 a 5 tiskových stran). Od roku 1991 do roku 1997 kolísaly kolem 3 stran, a od roku 1998 do roku 1999 klesly až na 1 tiskovou stranu, přičemž byla obsazena pouze poezií, próza v posledním zkoumaném čísle zastoupena nebyla.

Téma, které se poprvé objevuje až v roce 1999 v č. 44, již za působení šéfredaktora Jakuba Patočky, je ekologie a je mu věnována celá tisková strana, tedy poměrně velká část šestnácti stránkového časopisu.

Ostatní kategorie ve zkoumaných *Literárních novinách* vykazovaly proměnlivé hodnoty, tudíž u nich nebylo možné vypočítat tendence k nějakým konkrétním změnám – například, že by postupem devadesátých let klesal nebo stoupal počet příspěvků věnujících se osobnostem.

Výsledkem zkoumání stránkového podílu kategorií jednotlivých čísel týdeníku je zjištění, že se tematická struktura *Literárních novin* v průběhu devadesátých let výrazně neměnila. Nejvíce prostoru bylo pravidelně věnováno příspěvkům o kultuře a umění. Jediné číslo, které se při analýze výrazněji lišilo od ostatních, bylo č. 44 z roku 1999. V tomto čísle se poprvé objevuje téma ekologie a naopak literární ukázky jsou skromnější. Tyto změny přisuzují změně šéfredaktora, který si začal týdeník formovat podle svých představ.

2. 5. 4 Grafická podoba *Literárních novin* a kvalitativní analýza

Následující kapitola diplomové práce bude věnována grafické podobě *Literárních novin* z devadesátých let a jejím proměnám. Jelikož celkovou podobu jednotlivých čísel týdeníku určovala především jejich titulní strana, která udávala formu pro strany následující, rozhodla jsem se v této části práce pro komparaci čtyř měnících se titulních stran. K těmto účelům použiji také prvky kvalitativní analýzy, konkrétně analýzy sémiotické.

2. 5. 4. 1 Teoretická východiska

Zatímco kvantitativní výzkumné přístupy jsou standardizované a strukturované, u kvalitativních „jsou pravidla méně přísná a postup analýzy je určován spíše samotnými daty a strukturami, které v nich výzkumník nalézá.“¹⁰⁷ Výsledky kvalitativní analýzy jsou tedy závislé převážně na dovednostech výzkumníka, jeho schopnostech indukce, klasifikace a interpretace dat. „Negativní definici kvalitativního výzkumu podali metodologové Glaser a Corbinová (1989), kteří za něj považují jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.“¹⁰⁸ Neexistuje jeden správný postup ani jeden správný výsledek. Naopak se objevuje pluralita přístupů a analytických postupů.

Výhodami kvalitativních výzkumů je podle Hendla získávání podrobných popisů a vhled do zkoumaného fenoménu, možnost studovat procesy, navrhovat teorie a hledat příčinné souvislosti. Jako nevýhody zdůrazňuje těžkosti při případném provádění kvantitativní predikce, těžkosti při testování hypotéz a teorií a to, že jsou výsledky snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.¹⁰⁹

Mezi přístupy kvalitativního zkoumání dokumentů patří analýza sémiotická, strukturální, narativní a historickosrovnávací. Dále sem Sedláková řadí interpretativní čtení, zakotvené teorie, analýzu diskurzu a konverzační analýzu. Pro potřeby své práce jsem zvolila analýzu sémiotickou, která vychází ze sémiotiky, tedy nauky o znacích a znakových systémech.

¹⁰⁷ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejuživanější metody a techniky*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2014. Žurnalistika a komunikace, s. 329.

¹⁰⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 49.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 52.

Sémiotická analýza, která slouží ke zkoumání obsahů mediálních sdělení, se „postupně rozvinula ze zkoumání lingvistických sdělení (vlastního textu zpráv, reportáží nebo komentářů) i na další znakové systémy, zejména fotografii, film, divadlo a hudbu.“¹¹⁰

Předmětem zájmu sémiotické analýzy je odkrývání významů jednotlivých sdělení, tedy analýza prvků, ze kterých je sdělení, ať už novinová zpráva, rozhlasová či televizní reportáž, složeno. Tímto odpovídá na otázky, jaký význam prvky mají nejen na úrovni jejich zjevného, explicitního zpracování, ale především v rovině skryté, symbolické. „Sémiotická analýza totiž vychází z předpokladu, že veškerá komunikace – včetně informací, které nabízejí média – je založena na výměně znaků.“¹¹¹ Tyto znaky se vyskytují v každé komunikaci v různých podobách – slovní, verbální či vizuální. Pro příklad Trampota a Vojtěchovská uvádějí titulní stranu deníku – ta je složena z několika znaků – textových tvořených slovy v titulcích zpráv a ve vlastním textu zprávy, nebo vizuálních ve formě fotografií, ilustrací či jiné grafiky. Každý takový znak má potom v sobě podobu označujícího a označovaného. Označující je fyzická podoba, kterou vnímáme smysly a označované je mentální koncept spojující znak s reálným světem. Jeden označující bývá často spojen s více označovanými a díky tomu vzniká v mediální komunikaci prostor k vytváření významů pro autory mediálních textů, ale také pro jejich příjemce.

Významný podíl na rozvoji sémiotické analýzy měli švýcarský strukturalista Ferdinand de Saussure a americký filozof Charles S. Peirce. De Saussure definoval klíčové koncepty sémiotické analýzy, „zejména definici znaku jako neoddělitelnou jednotu označujícího a označovaného.“¹¹² Peirce rozpracoval složitou typologii znaků, z níž jsou standardně uváděny tři typy znaku podle jeho vztahu k objektu, který reprezentuje. Prvním typem znaku je ikon, ten na sebe bere podobu své předlohy. Jedná se třeba o sochy nebo fotografie. Druhým typem je index nebo také příznak, jenž je s objektem, ke kterému odkazuje, spojen věcnou souvislostí. Může se jednat například o kýchnutí coby příznak nachlazení či alergie. A třetím typem je symbol, který odkazuje k objektu, s nímž je spojen nějakou společenskou dohodou, konvencí. Jinak je vztah mezi označovaným a označujícím nahodilý. Symbol zpravidla nebývá vizuálně podobný s objektem, který zastupuje. Jedná se například o dopravní značení.

Symbolické znaky mohou podléhat polysémii – mnohovýznamovosti. Záleží na kontextu, v jakém jsou použity. V různých souvislostech pak mohou odkazovat k různým

¹¹⁰ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 118.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž, s. 119.

denotátům podle toho, jestli se přenášejí na základě podobnosti – metaforicky, vnitřní souvislosti – metonymicky nebo věcného vztahu kvantitativního – synekdochicky.

Zmíněné znaky operují na dvou rovinách označování – denotativní a konotativní. Denotace se týká prostého, respektive doslovného vztahu k označovanému. Odkazuje ke skutečnosti a zobecněné představě. Konotace představuje odkaz k postojům, asociacím, pocitům a hodnocením. Mnoho znaků obsahuje i další významy, které základní denotativní význam zabarvují. Výraz *dřevo* použitý ve zvolání *Ty jsi ale dřevo!* bude nejspíš spojen s nepříjemnými pocity vlastní neschopnosti a nešikovnosti. Konotace tedy zastupují hodnotový systém dané společnosti.

Některé konotace se natolik zkonvencionalizovaly, že se staly denotáty znaků dalšího řádu, které Roland Barthes označil jako mýty. „Mýtus,“ uvádí Jiráček a Köpplová, „je způsob, jak příslušná kultura předvádí abstraktní témata a jak hierarchie, hodnoty a nerovnosti ve společnosti prezentuje jako přirozené (naturalizuje je).“¹¹³

Zjištění, že komunikujeme pomocí znaků, které mají různé významy závislé na momentálním kontextu, a jež odkazují nejen ke světu kolem nás a k našim představám, ale také asociují zkušenosti, postoje a pocity, je pro studium mediální komunikace přínosné, protože „významy slov, zvuků a obrazů, které se v médiích používají, jsou společensky a kulturně podmíněné konstrukce. Význam se pak nevyhnutelně vytváří jako výsledek interakce mezi textem na jedné straně a jeho autorem a čtenářem na straně druhé.“¹¹⁴

2. 5. 4. 2 Objekt výzkumu a aplikace metody

Výzkumným vzorkem jsou čtyři titulní strany časopisu *Literární noviny* z devadesátých let, na kterých popíšu grafické proměny týdeníku za využití sémiotické analýzy. Všechna zvolená čísla jsou také součástí kvantitativní obsahové analýzy. Konkrétně se jedná o titulní strany prvního čísla druhého ročníku z 3. 1. 1991 (1), sedmého čísla třetího ročníku z 20. 2. 1992 (2), sedmadvacátého čísla sedmého ročníku z 3. 7. 1996 (3) a čtyřiačtyřicátého čísla desátého ročníku z 3. 11. 1999 (4). Pro zjednodušení budu tyto titulní strany označovat jako první až čtvrtá.

Pro komparativní analýzu jsem zvolila titulní strany pro to, že se z typografického hlediska jedná o jednu z nejdůležitějších částí periodika. „Její význam nespočívá jen v tom, že obsahuje základní údaje o názvu, vydavateli a autorovi,“ píše Osvaldová a Halada, „ale

¹¹³ JIRÁK, Jan a Barbora KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015, s. 274.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 275.

především, že významně spoluurčuje obsahové a estetické působení publikace na první pohled, a tak rozhodujícím způsobem ovlivňuje čtenářovo přijetí.“¹¹⁵ Také z obsahového hlediska jsou titulní strany *Literárních novin* jedny z nejdůležitějších, jelikož na nich byly publikovány zásadní články.

Při aplikaci sémiotické analýzy budu vycházet z pojetí znaku Charlese Sanderse Pierce, klíčovými pojmy tedy budou index, ikon a symbol, se kterými budu operovat na rovině denotativní. Součástí výzkumu bude i rovina konotativní, která sleduje druhotné, asociační významy základních významů jednotlivých denotátů.

Na další úrovni budu zaznamenávat metaforická a metonymická spojení. Nejběžnějším typem metonymie objevující se v mediálních sděleních je synekdocha, ve které dochází k záměně části a celku. Často tedy bývá použita v případech, kdy nějaký jedinec zastupuje celou skupinu a obraz tohoto jednotlivce pak slouží k vytváření obrazu o celé skupině.

Mýtu se v této analýze věnovat nebudu. Prvky sémiotické analýzy budu aplikovat na grafickou podobu titulních stran, fotografie a další ilustrační příspěvky a na titulky/nadpisy příspěvků. Výsledkem komparativní analýzy tedy bude popis grafické podoby kulturního týdeníku v devadesátých letech a jeho proměny.

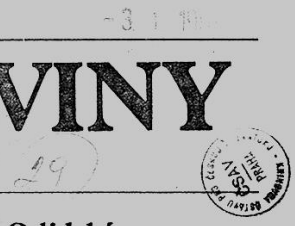
2. 5. 4. 3 Grafická podoba *Literárních novin* a její proměny

Časopis *Literární noviny* vycházel v devadesátých letech černobíle na novinovém papíře, čímž navazoval na původní tradici z minulých let. Nejprve vycházel o velikosti formátu A3 (do konce r. 1991) a následně ve formátu 47 x 23 cm. Grafickou podobu časopisu měl na starosti do roku 1996 Miroslav Klomínek, v roce 1996 grafické studio Miracle 7 a od roku 1997 Miroslav Šimáček.

¹¹⁵ OSVALDOVÁ, Barbora, Jan HALADA a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozšířené vyd. Praha: Libri, 2007, s. 120.

LITERÁRNÍ NOVINY

ČÍSLO 1 ROČNÍK 2 3. LEDNA 1991

VLADIMÍR KARFÍK

Trh marnosti

Zaujaly mne odpoved japonskeho podnikatele na nabidku spolupracovat na jednom z nasich modernistickych urobnych podniku, který se ocitl v azkych. Nedyta rečena do protokolu a zněla asi takto: Ve vašem závode mají pro nás hodnotu jenom dvě věci, pozemek, na němž to várná stojí, a lidé, kteří v něm pracují. To je asi, zhruba vyjádřeno, jediné skutečné naše bohatství. Jak s ním zacházíme?

Jeremiád o zpuštěném zacházení s půdou jsme četli dost. V této chvíli mne zajímá, jaké místo v našich politických programech má kvalifikovaný, kultivovaný a tvořivý člověk, ona druhá část našeho bohatství.

Když se probírá programovými prohlášeními stran a hnutí, nacházím většinou vágní formulace. Nejlínější společenská síla, která se zformovala na přelomu roku, má program konkrétní, ale zatím velmi utilitární: je jím, zjednodušeně řečeno, transformace hospodářského systému. I v prohlášení liberálního klubu poslanců tohoto hnutí, které míří dál nad transformaci ekonomiky a nečiní ji politickým cílem, se za cíl považuje „dosazení prosperity a důstojného života ve zdravém a čistém prostředí“.

Opravdu, změna ekonomického systému, sebetěžší a pro společnost sázbě chová, nemůže být cílem života, ale jen prostředkem k všem pro člověka podstatnějším. Hodnota života není dána jenom mírou prosperity. I v prosperitě uprostřed zdplavy dostupných předmětů může být život prázdán.

Nespochybňuji politický cíl – vytvoření prostředí pro život v prosperitě a v čistém prostředí. Nejen v programech (nebojím tak diletě), ale hlavně v praktické politice mi chybí zřetel k základnímu: k člověku, který prostor pro prosperitu musí vytvořit. Samo od sebe, jenom formulací zákonů a stanovění pravidel hry, nic nevznikne.

Jsem znouu v kvalitivace, kultivovanosti, tvořivosti člověka, jinak též u vzdělání, vědy a kultury.

Každé jednání o potřebách školství, vědy a kultury končí zjištěním, že nám chybí prostředky. Chápu, že rozdělit lze jen tolik peněz, kolik je jich ve státní pokladně, ale dělíme je opravdu správně? Nerovnoprávnost začíná už pojmenováním: penězům, které jdou do příjmů, vědy zůstává zbytečné, se M-ká investice, zatímco peníze, které se uvolňují na školství, vědu a kulturu, mají pojmenování žebřáček: dotace.

Nesou peníze vložené do vzdělání, do vědy – i do kultury ty nejlepší investovány? U vzdělání a vědy je výhodnost investice mnohokrát prokázána, protože ji lze kvalifikovat. Náročnost je sice větší, ale podstatnější a trvalejší než u krátkodobých investic do výroby. Totéž však platí i pro kulturu, kde v tržní společnosti povaha některých kulturních a uměleckých výkonů zavádí, protože se chová jako zboží. Ano, kniha je i zboží, ale není totožná s papírovými ubrusky, protože na rozdíl od nich je zároveň i kulturním statkem. Po- dle toho by se s ní mělo i nakládat.

Jsem oslněn tím, jestli ho nemáme, o už se chováme jako trhové. Možná hů, trhové rozlišoval zboží. Všechny úvahy dnes skončí u státního rozpočtu. Když v něm není úle peněz, rozdělíme je kompetentně, investujeme do hodnot, které člověka obohacují, daněmi zatěžujeme věci škodlivé a zbytečné. V kultuře péče všechno není stejné. Jedněme kompetentně, tedy nebyrokraticky; v této chvíli to znamená, že peníze na kulturu – stát snad musí sledovat nějakou kulturní politiku – nebudou spravovat úřady, ale kolegia odborníků s důvěrou, veřejně, tak aby důvěru okamžitě neztratili.

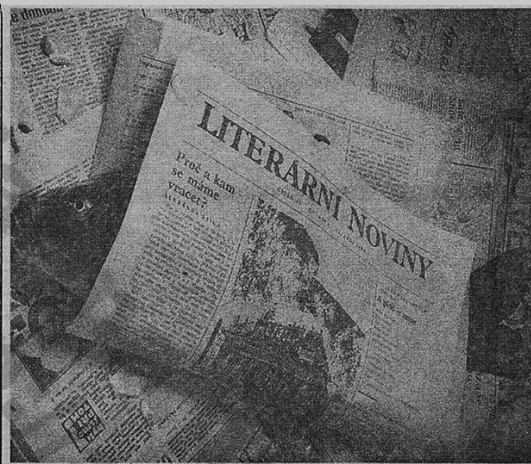

Foto Jan Bohrbů

LIDSKÁ PRÁVA / teorie a praxe

JIRÍ KRUPÍČKA

Zákaz prodeje alkoholu ve velké indiánské rezervaci v kanadské provincii Saskatchewan, odhlasovaný většinou obyvatel této rezervace, byl prohlášen soudem za protizákon. Porušuje Chartu lidských práv a svobod, pýchu kanadské ústavy; diskriminuje rasově. Bílí smějí pít, Indiáni ne. Rvačky, bití žen a dětí, loupění i vraždy mohou pokračovat v rezervaci dál. Nezadatelná lidská práva jsou posvátná.

Před 19 lety řekl mi důstojník RCMP, jediný běloch a představitel vlády v nejsevernější eskymácké osadě Grise Fjord na Ellesmere Island, na 79° severní šířky: „Zatím tu platí zákaz alkoholu, a život běží klidně. Jen se modlím, aby sem nepřišli ti obchodníci s lidskými právy a rasovou diskriminací z Resolute“ (hlavní arktické letiště). Přišli za pár let, a Grise Fjord dodává dnes zmínčené a znepříjemní děti do sirotčinců a k adopcím daleko na jih země.

Ron Flanagan, technik s diplomem z Institute of Technology, byl vyhozen z práce ve velké strojírně v Atlantě (Geor-

gia). Důvod: podnik překročil květu pro bílé a porušil tím lidská práva černých. Na Flanaganovo místo nastoupil černoch s nedokončenou střední školou. Humanismus si vyrobil dalšího rasistu.

Reklamy jsou mr americké televize. Se zvláštní oblibou útočí na dětskou chůst; děti vidí, chtějí, a rodiče koupí. Kongres připravil zákon o omezení reklam v dětských programech na „pouhých“ 12 minut v hodině. Reagan povodný zákon před lety vetoval a Bush protestuje proti porušování ústavních (= lidských) práv televizních společností. Hospodářská prosperita potřebuje vy- chovu občánů ke stále větší nenasytnosti již od dětství.

Královsky placení právníci citují kanadskou Chartu lidských práv a svobod, když hájí zájmy svých klientů, velkých koncernů, proti zákonu omezujícím služování v ještě silnějších monopolech. Charta svazuje ruce demokratické vlády i v hospodářské politice, tak jako jí je svazuje i v boji za jednotu země.

Dánsko uzákonilo ve jménu lidských

O lidské pomíječnosti

Dinkové, Východní Afrika

Když bůh v šedém pravěku tvořil věci, stvořil slunce; a on přichází, zajde, a přece se prací. Stvořil měsíc; a on přichází, zajde, a přece se prací. Stvořil člověka; a on přichází, zajde, a již se neprací.

Parafraze Hamise Boma [Daleký hlas, 1934]

Práv homosexuální manželství. Odluka pojmu rodiny od dětí a výchovy byla tím provedena do konce. Australský ministr zdravotnictví navrhuje chartou zaručené právo (čl. 3.3) na plnou svobodu sexuálního styku chovanců v církevních ústavách jako podporu rozvoje osobnosti i ve vysokém věku, a americké sportovní reportérky prosazují jako své ústavní právo přístup do šaten hráčů hradu po zápase a výňvy větví hvezd pro interview mezi dnyem nabádat.

Toto je pár mírných příkladů rozdílu mezi ideálem teoretické neodčitelných práv člověka a praxí společnosti. Bezpečí je studující absurdity z anidů kriminálního soudnictví v bezbranných demokraciích, kde nespočetné tisíce zákonom stíhaných porvodníků, dodavatelů drog, lupičů i vražd pokračují s odněm ve své jinak bohuželné činnosti, protože ústava a charta práv je vyba- vila jediným arzenálem právně-technických zbraní.

Ontario zastaví vyšetřování mnoha tisíc osob obviněných ze zločinů včetně přepadení, loupeží a znásilnění. Kanadský nejvyšší soud rozhodl, že čekání na soud (na svobodě) delší šesti měsíců porušuje lidská práva vyšetřovaných. Občané sňají lepší zákmy a poplášná zařízení.

Americká ústava dává občanu právo nosit střelnou zbraň. Narod ročně nese za tuto svobodu jedině patnácti tisíci zarmodovanými.

„Sud je každá teorie, zelený je strom života,“ zní volně podle Gotha. Většinou však dělá život s teoroni psí kusy a obrací slavný výrok naruby. Zelená se teorie lidských práv, zejména však částo na stromě života.

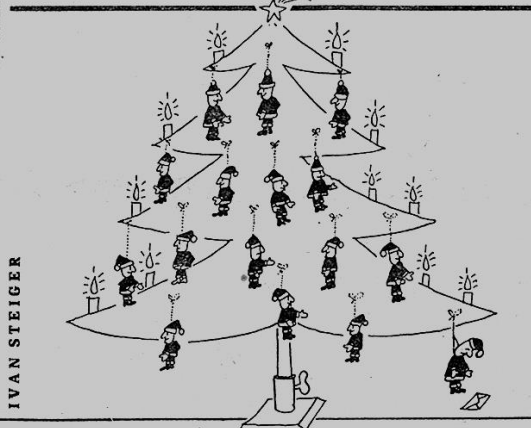
Československo připravuje novou ústavu, třetí za pouhých 70 let svého trvání. Bude ta nová trvalejší než její předchůdkyně? Měla by být; základní a zakládající zákon státu se nedělá na jednu generaci. Přitom však ústavodárci nevědí, jak bude státní území, podstata každého státu, vypadat za pětinu života jedné generace. I v této míze nejistoty by je však měla vést víra, že výsledky jejich práce budou podkladem pro život národní společnosti na celá pokolení.

Dělá stát ústavu, nebo ústava stáčí? Odpověď na tuto otázku je těsně spjata se sporem starého a moderního pojetí státu a jeho účelu. Státu jako mocenského výrazu a symbolu národní společnosti, hodného úcty a oběti, nebo státu jako pečovatelle o občana a ochránce jeho nezadatelných práv – a tím také státní moci jako předmětu neustálé kritiky ze strany občanů?

To druhé pojetí státu je nejen moderní, ale i módní. Staletí panovníckého absolutismu, kultu státu a jeho slávy, a dlouhá desetiletí vlády naprosté zvláštní moci v ideologických diktaturách vyovaly přirozenou reakci. Ne všude strážnou.

Části intelektuální vidi ve stáčí především ochrauce lidských práv a ručitelé za ně. U Slováků je stav myslí méně jednoznačný. Vidina státu jako ztělesnění moci národa a jeho symbolu je opět vedoucí ideou značné a výmlvě části

Dokončení na str. 3

Vybrané titulní strany jsem ke komparaci zvolila pro to, jelikož během zkoumaného období vykazovaly určité změny. První titulní strana charakterizuje grafickou podobu prvních dvou ročníků. Během této doby týdeník vycházel jako příloha *Lidových novin*.

V rovině denotace vidíme nepříliš velký titulek v horní části listu, který svým malým rozměrem může symbolizovat podřízenost k mateřským *Lidovým novinám*. Přitom titulek obvykle bývá „hlavním poutačem, který svým ztvárněním a umístěním zásadně ovlivňuje působení tiskoviny.“¹¹⁶ Titulky mají kromě informační funkce i funkci estetickou. V případě *Literárních novin* grafici volili střídme provedení, které se ke kulturnímu týdeníku hodí.

Dále vidíme rozdělení tiskové strany na čtyři rovnoměrné sloupce, fotografii *Literárních novin* Jana Pohribného a kreslený vtip Ivana Steigera.

Titulky k jednotlivým příspěvkům mají různé velikosti, podle kterých jim podvědomě přisuzujeme různé stupně důležitosti. Nejvýraznější postavení má příspěvek začínající vprostředku strany (*Lidská práva/ teorie a praxe*), jelikož je jeho titulek největší. „Střed obrazu je v naší kultuře považován za nejdůležitější místo,“ píše Trampota a Vojtěchovská, „za místo s rozhodujícím významem.“¹¹⁷ Záměrem podavatele sdělení tedy bylo upoutat pozornost právě na tento článek.

Zvolená fotografie je ikonem samotných *Literárních novin*, které zobrazuje. Na fotografii je zřetelný název příspěvku ze zobrazovaného časopisu *Proč a kam se máme vracet?*, který pro mě asociuje bilancování.

Na kreslené anekdotě Ivana Steigera ve spodní části strany se nachází symbol Vánoc – vánoční stromek, na kterém visí malí panáčci ve vánočních oblečkách Santa Clause. Na první pohled vidíme idylické zátiší s ozdobeným vánočním stromkem, při podrobnějším pohledu si však všimneme, že se jeden z panáčků neusmívá a nevisí způsobem jako všichni ostatní, ale že je oběšený, a na zemi pod ním leží dopis, zřejmě na rozloučenou.

Na rovině konotativní na mě celá titulní strana působí ponurým dojmem. Titulky příspěvků (*Trh marnosti, O lidské pomíječnosti, Lidská práva /teorie a praxe*) včetně přiložené ilustrace asociují vážnost situace a beznaděj. Jelikož se jedná o první číslo v novém roce, čtenář by mohl spíše očekávat příspěvky motivující k novým začátkům. *Literární noviny* však tímto číslem přinesly pravý opak, možná se tak chtěly vyhnout zažitým konvencím a čtenáře zaujmout drobnou provokací.

¹¹⁶ OSVALDOVÁ, Barbora, Jan HALADA a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozšířené vyd. Praha: Libri, 2007, s. 195.

¹¹⁷ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 125.

Na první titulní straně se také objevuje metafora, a to v jednom z titulků: *Trh marnosti*. Slovní spojení autor titulku Vladimír Karfík použil jako obrazné pojmenování tématu, kterému se ve sloupku věnuje – neuspokojivé ekonomické situaci.

Obrázek č. 2:

21. 11. 1992 post. př. 14
110 00 Praha 1

EUGÈNE IONESCO /Divadlo mých úzkostí JAN PELC /Jak se píše povídka pro LtN

INTERERÁRNÍ

NOVINY

20. - 26. 2. 1992, ročník III
7 cena 4,50 Kčs
Vydávají LIDOVÉ NOVINY

Z OBSAHU:
BRIGITA HERTLOVÁ
O nedostatku lásky (3)
EVA MACHKOVÁ
Nevymetené kouty dramatiky pro děti (6)
JIRÍ CIESLAR
Podivnější než ráj (6)
TOMÁŠ VLČEK
Český kubismus znovu a poprvé (7)
PAVEL REZNÍČEK
Šacování, Zidale... (10)
REINER KUNZE
Činový voják (13)

ONDŘEJ VACULÍK

Za jasný kvas

Do vlakového kupé přistoupili tři starší pánové s obezřením. Sotvaže paní došla, přerušila ramí těchto dřívejších nebo čoučích společenstev haluzným rozbořením našeho politického dění. Musí být rybná pohledná všechny představitelé státu, parlament je obraz bíd a utrpení, kupónová privatizace je podvod, nová dohoda soustava zničí prvotní lid, který bude muset rovněž stoupat německé rozcpinavosti. Ona tedy v komunistu nikdy nebyla, bu vždy je kritizovala, ale dnes by se k nim dala hned, kdyby škvárl alespoň spěcha naděje, kdybychom nevězeli, že za příklad dánský dobový systém a švédskou sociální péči? No ví to někdo? Jeť pánové nevěděli, horlivě přikývovali.

Číst se nedalo, spát se nedalo. Kdyby, babo, mluvil v rádu, dalo by se vypnout. „Páni, řeknete jim to až někde jinde, my to nechtíme slyšet.“ ohradil se slušný člověk. „A to by se vám hodilo, abych zase mluvil, ale je svůle.“

Co dělat? Zatloumá za záchranou hradu a uvěhlém opusit vlak? Tak emigrovat? Kračat pak přes zmrle pole, až polehám hlina zmlkne a bude se lepi na boty, na nohavice? Kdybychom nešli k vlastním bláta, svět by byl rozdělen úplně jinak; hloupí všech státi by se spojili, jak by chtěli, chvil by si zaháňli život jinde. Tu paní někdo nepřesvědčil, to v jen své, a že by mohla nějak demokraticky zaniknout, nelze doufat. Přezijte nás, jen počkejte. Zje v předstávo, že předčeché režim nebíl moc dobrý, mlu se staral o člověka, a tento režim, či to to je - škola slov. Tak kdy konečně přijde ten pravý? Káv psované náide, aby cestu ukázal? To vítě cesta do Evropy? Co to je, kam vlastně vede? To mi řekněte, vy jelminu, kterého rohlíkem opití.“

Vlak dorazil do nádraží. Babu ze schůdků zvalkem napřed na odharařskou schůzi, tři chlapi za ní. „Ze j má ale profižnouto, to by mělo být zakázáno, takové leči.“ pohnaně mluvil, aby cestu ukázal. „Ale měla pravdu.“ ucedil ten, co jako cest. „já taky chapu cestu do Evropy jako provizorní vstříp komunistické díry.“

Někdy člověk zatluče, že se v převratu neokročilo rázení při odharařskou schůzi, tři chlapi za ní. „Ze j má ale profižnouto, to by mělo být zakázáno, takové leči.“ pohnaně mluvil, aby cestu ukázal. „Ale měla pravdu.“ ucedil ten, co jako cest. „já taky chapu cestu do Evropy jako provizorní vstříp komunistické díry.“

Někdy člověk zatluče, že se v převratu neokročilo rázení při odharařskou schůzi, tři chlapi za ní. „Ze j má ale profižnouto, to by mělo být zakázáno, takové leči.“ pohnaně mluvil, aby cestu ukázal. „Ale měla pravdu.“ ucedil ten, co jako cest. „já taky chapu cestu do Evropy jako provizorní vstříp komunistické díry.“

Diktatura

Foto: Lubomír Kocík

Viktor Šlajchrt

Koncem prosince proběhla tiskem nenápadná zpráva, že Nová erotická iniciativa (NEI) vychází ze svého názvu rozdílné příslušek, přičemž zkratka zůstává zachována. Vytracení erotiky z názvu politické strany, která vydává snad nejtěšnější české periodikum, může vzbudit protikladné pocity. Člověk pochopí, že z říše nežných oblín a načechraných chloupků je třeba také někdy na čas uniknout, ale zároveň poctit. Je i povážlivost tohoto záměru. Vždyť dav, smelený obecným těm, nemusí vůbec tušit, jaké prapory se nad ním nakonec rozvinou.

Erotika vtrhla do ulic a její nakladatelské znamenité profižny, což je obecný jev, vlastní všem posttotalitním zemím na východ od Berlína. Po zkušenostech s polyteckou praxí leninismu nám erotické akcey pňadají osvobodit a ryze demokratické. Avšak působit tak skutečně vždy je to jejich neměnný atribut? Obávám se, že nikoli. Maslovní, velký konzument romantických žen, se v mládí živil i jako spisovatel lechtých románků. Himmler vyběhl německé ženy k mimomanželským stykům s vojáky. Eva Braunová zařímala jako erotické modelka a úspěšné spojence teroru a sexu se osvědčilo i v mnoha diktaturách třetího světa. O regulačních tlacích na lidskou sexualitu ze strany autoritativních režimů se zmiňuje V. Effenberger ve stati Sexualita, erotika a láska (Analogon č. 4/1991), kde na roveň dnes již klasickým totalitním systémům klade systém technokratické. „Oba tyto typy konzumní společnosti, každá svým způsobem, se snaží kategorie erotismu a lásky přinejménem podřadit sexuálně ve

racionalisticky normalizované podobě, její produktivní rentabilitu na cestě od řízené výroby k řízenému konzumu.“ Řečeno méně surrealisticky: totality i vyspělé konzumní společnosti podporují ženskost a tím snázejí ovladatelný sex, aby v lidech pteblušty vyspělejší formy pohlabnosti, erotiky a lásky, které mohou působit nevysoptitelně.

K zásadním posunům hodnot a k uvolnění konvencí v oblasti sexu došlo u nás podobně jako v západních zemích počátkem sedesátých let. V demokratických státech prozřely „sexuální revoluce“ erupce informací a obostroje senzací. Sdělovací prostředky systematicky vyvážely erotické idoly, jakési arbitry osvobozeného sexuálního chování, a poskytovaly mimořádný prostor řešení jejich vstřípků. Jim Morrison se obdržoval před šlejejem davem, Brigitte Bardotová soudila, že se všichni nakonec sejdeme v posteli, a Mick Jagger se do divčích státi vtrhl slavnou písní Lady Jane, sice dvojsmyslnou, ale zcela jednoznačně auroací pohlabných orgánů. Romantická promiskuita v šak byla brzy ovládnuta trhem, formovaným odborníky na marketing, kteří dokázali přesně spočítat teba i to, kolik procent svého obsahu musí román věnovat milostným hrátkám, aby byl úspěšný. Sexuální kontrarevoluce, následující po varovné lekcí AIDS, probíhá ostane docela „sametová“; zpusilkum ponechala specializované domy, krámy s hierármií a mletiermií dráždelů a jiné až panoptikální aráček.

Utájená revoluce

V našich zemích, řízených s leninskou cudností, probíhá na veřejnosti „sexuální revoluce“ (lumené. Role propagandistů nebývá světeňa erotickým idolem (čertví rda ze strachu či zarlivosti), ale zkušeným odborníkem, jakými byli kupříkladu ing. Vladimír Páral nebo dr. Miroslav Plízák, mužům v zralých letech, kteří zaručovali primý pokrok v mezích zákona. Ačkoli privátně a v skrytu jsme

v revolučních tendencích za Západem nepělš nikterak nezaostali, média mlčela a písně vrnely o lásce k rodné zemi. Zdá se, že po listopadu, přes veškerou svobodu a intenzivní simulaci erotickým činem, promiskuitní aktivita lidí českého nřak nevzrostla. Svě si kdysi užil na večerích s lacím vínem a dnes málo času a moc starosti. Něčím novým je jen to čem si obráží, tehdy nebylo k máni.

Nelze ovšem tvrdit, že před listopadem neměl lid k dispozici vůbec žádné erotické čtení. Nemluvě o některých prominentních básnících, kteří své kluzké zdřizky lčili se svolením politbyra ve verších, nositelkou erotických témat se stala za totality zejména literatura ptekladová. Na její mravopěšnost byly kladené ptece jen nižší nároky, neboť mnohé se dalo předložit jako ukázka obmělné záležitosti kapitalismu. Desátky let se nakladatelské hlídě iluzem o čtenářské kultuře národa, který masově nakupoval knihy i tak vážných autorů, jako jsou Lpálke, Stryron, Kazan či Irving. Před lety jsem narazil v jednom knihkupectví na nezvyklý úkaz - na frontu marjor a podplukovníků ČSLA, kteří si navíc všichni kupovali knihu od jakéhosi Chovana. Pochopil jsem, když jsem ji prohlížel. Malíř a upří Ivanu Kušana dovážejí pornografii k absurdní grotesce, u nás však tehdy nebylo co parodovat, a tak se kniha stala zástupným čtením; zapovězený žánr vštěnkám nahradila jeho parodie. Obávám se rovněž, že Sophiinu volbu si sto dvacet tisíc čtenářů nekoupilo pouze pro její termé tragického a popisy koncentračních syndromů; a když si pomyslí, s jakou dovedností propílet Stryron drásvae zoufalství s dráždivým sexem, malčko mne mraží. Pokud se kniha, třeba i náročná, dokká svou budla zájem. Dnes však na stánkách sahá lid po barvošicích často stupňidných, zatímco Kazanova Tichá dohoda, po jejíž redicii se ještě nedávno tak volalo, leží bez posvinnosti.

Benny Andersen

xxx
První budou poslední a poslední budou první, ale co my ostamí?

(Z angličtiny přeložil František Fröhlich)

Technokratické společnosti usměřují lidskou sexualitu širokou nabídkou erotického zboží, lenitní vládci cenzurou a administrativně nařazenou mravností. Jedním z paradoxů socialistické kultury je i to, že si masový čtenář učinil erotické zboží z literatury více méně utěšičil, neboť jiná nebyla. Nyní ji s ulehčením opusil.

Horké téma

Sít provedl jistou regulaci trhu uvalením vysoké daně z obratu na erotické čtivo. Praktické dopady tohoto rozhodnutí jsou, vřme, pozitivní, neubráníme se však určité nejistotě. Obávám se, že neexistuje hranice, kde by příslušný úředník mohl prohlásit: tak tady končí veskeré erotiko. Erotika jako kulturně historická nadstavba pusté pohlabnosti je jednou z podstat krásné literatury a tvořivosti vůbec; je bytatekulo oněch narcistických, koketních, exhibicionistických, sadomasochistických, ipšacních a čerově jakých jiných submalič, jejichž výsledkem je umělecké dílo. Ve stati Muž a žena (Analogon č. 4/1991) dokládá Zdeněk Justoň na pozoruhodných příkladech, že v nejstarších mytologických předrodě národě erotika s kulturou splyvala. Epos o Gilgamešovi, první velký příběh světové literatury z 3. tisíciletí př. n. l., předkládá dosti dosně podobnosti. Polozvěfici předrodí muž Enkidu je civilizován dvojím způsobem: nechají ho vyspat s prodějnou děvčkou a opijí ho pivem.

Lidové erotično charakterizuje například mezi sentimentallou a dravickým humorem. České národní písně a pohádky hář zpravidla erotikou do lyrické jinotajky, o nichž bohužel nevíme, do jaké míry jsou původní, neboť obrozenečtí obetratele texty umravňovali ve smně pomoci národu potlačovaním pohlabnosti jeho slovesných projevů. Nicméně všechno to půvabně hřístěly v všechny a o napájení koničku svědčí o předfreudovském vnímání sexuální symboliky i o intenzitě erotických prožitků, skrytých za nevinnými slovy. Lidová kultura však v prvé řadě usluje o smích. Podle Bachina je erobním výrazem lidovité kultury groteskní realismus, zaměřený především na to „dolet“, na mista, kde v blízkosti prokrvodych až ofešně souděly orgány pohlabní a vyměšovaly. Římské satiry, středověké pamflety i vojácké písně všech dob sice erotiku drně zbavují myšle, ale stejné patří do jejího ránce. V české literatuře ojedinelým dokladem prolnuti sentimentality s dravickým humorem je Sbirka písní starodávnych Janu Jeníka z Brafce, podobního osvícenec jen zachráním mnohé perly lidové nezbednosti před mravním volutarismem romantiků.

V současnosti lze za autentickou lidovou slovesnost považovat snad jen anekdoty. „Nechtějme popírat, že ani polovina všech anekdot, tedy aspoň polovina všech dobrých anekdot je krajně nestoudná.“ píše Karel Capek. Za zdroj obšecného humoru považuje chlápku potěbu zlehčit tlíživost intuitivní tajnosti, spjatých s rozloptváním.

(Dokončení na straně 3)

Druhá zkoumaná titulní strana charakterizuje grafickou podobu listu od roku 1992 do roku 1995. V této době už *Literární noviny* vycházely jako samostatný časopis. Na první pohled, v rovině denotace, vidíme několik výrazných změn. Titulek listu se o polovinu zvětšil oproti velikosti titulků z prvních dvou ročníků. Celkový ráz časopisu je díky tomu sebevědomější. Přibyla položka s obsahem, který je indexem bohatého vnitřku časopisu. Celá tisková strana je nově rozdělena do pěti sloupců.

Dominantou celého úvodního listu je fotografie Lubomíra Kotka coby ilustrace k článku Viktora Šlajchrtů s názvem *Diktatura sexu*. Fotografie je zkosená a zobrazuje rozesmátou, z části odhalenou ženskou figurínu ve výloze. V dále jsou vidět dvě postavy, které si ve vedlejších výlohách něco prohlíží. Fotograf v průběhu osmdesátých let zachycoval symboly komunistického režimu. Tuto svoji tvorbu prezentoval na výstavě s názvem *Absurdistán v Karlových Varech* v roce 1999.¹¹⁸ Také fotografie s rozesmátou figurínou působí absurdně, figurína totiž vypadá velice živě. Z obličejů jí jsou vidět pouze ústa, oči má zakryté vlasy. Svoji mimikou vytváří dojem neupřímnosti a falešnosti.

Samotná nahá figurína/žena z fotografie je symbolem sexu a v tomto případě i žádaného prodejného zboží, které si kolemjdoucí prohlížejí ve výlohách.

Na rovině konotací fotografie vyvolává nepříjemné asociace. Obnažená figurína je něco, co by zákazníci běžně vidat neměli. Společně s titulkem *Diktatura sexu*, který je také metaforou, vyvstávají pocity povinnosti a podřízenosti, která je příznakem autoritativní formy vlády.

¹¹⁸ KOTEK, Lubomír. Životopis. *World Webphoto Gallery* [online]. [cit. 25. 4. 2016] Dostupné z <<http://www.wwg.cz/vystavy-cz-autoru/kotek-lubos>>.

Obrázek č. 3:

3. ČERVENCE 1996 - CENA 12 Kč - CENA ČÍSLA V ROČNÍM PŘEDPLATNÉM 10 Kč - ROČNÍ

Q. VII. 1996 Knižní PRAHA

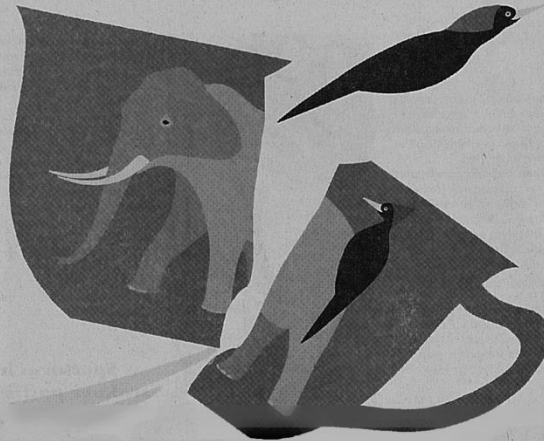
PAVEL ČTIBOR

Apoštolem na horské dráze

Až jednou vypustíš draka letargie
bovdeny v srdcích aukční síně
pro příchod Modrého mauritia
mezi stěny omítnuté hrachem,
lákej, ale nehulákej,
stačí to trio
Dlouhý, Široký a Bystrozraký,
když lojem orloj maže:

„Za deště zatápěli jsme kryсами,
svršky ohýbali o komín,
kolotoč brousil držky do úsměvu,
my sami k ránu závitnice vrásek“

(Překlad, 1966)

27
Nov.vypl.plac.převodem0127 2429
1 Ústav pro čes. a svět. li
pošt.přihr.14
110 15 Praha 1

LITERÁRNÍ NOVINY

3 / IVAN HOFFMAN

Mýtus a fotografie

3 / ERAZIM KOHÁK

My a oni

4 / DANIEL VOJTĚCH

Moderní revue 1894 – 1925 – 1995

7 / VERONIKA MISTROVÁ

Knihá pravd (Ein Humbuckroman)

9 / MAČI TAWAROVÁ

Velký červencový salát

13 / IVAN DIVIŠ

Záznam z 27. 5. 1996

14 / PETR PAVLOVSKÝ

Divadelní Hradec Králové

15 / JIŘÍ CIESLAR

Kolja

A. P. ČECHOV

Projížďka v kočáru

Po Něvském prospektu se projížděly v kočáru dcery řádného státního rady Bryndina Kity a Hina. Byla s nimi i jejich sestřenic Marfuša, drobná šestnáctiletá dívka z venkovské statkářské rodiny, která přijela do Petrohradu před několika dny, aby pobyla u svých vznešených příbuzných a aby si prohlédla pamětihodnosti města. Vedle ní seděl baron Dronkel, čerstvě vymydlený, ba přímo vyčiděný človíček v modrém kabátě a modrém klobouku. Za jízdy pozorovaly sestry počouku svou sestřenic. Jejím chováním se bavily, současně se ale cítily i kompromitovány. Naivní dívka, která se snad ještě jakživa nevezla v kočáru a poprvé vnímala ruch velkoměsta, si zvědavě prohlížela obložení kočáru, lokajský klobouk a prýmká a vypískla pokaždé, když je mýjela koněspřežka. A ty její otázky! Ty jim svou naivitou připadaly k smichu ještě víc.

Ukázala třeba na lokaje a zeptala se: „Kolik bere váš Portij?“
„Myslím, že čtyřicet rublů měsíčně...“
„V-á-ž-n-á-š? Můj bratr Serjoža, který je učitelem, dostává jenom třicet. To si v Petrohradě tak vážíte práce?“
„Ale Marfušo, nedávejte takové otázky,“ řekla Zina, „a nerozhližte se na všechny strany. Je to nevychovanost. A teď se podívejte tamhle, ale docela nenápadně – jinak se to totiž nesluší – na toho směšného důstojníka. Jako by spolkl lízici octa! Zrovna tak se, barone, tváříte vy, vždycky když se dvoříte Amfildové.“
„Vy jste slečny samá legrace a samý špás, ale já mám teď výtčky svědomí,“ opáčil baron. „Dnes se totiž u nás v úřadě koná zádušní mše za Turgeněva a s prominutím vy jste to zaviniily, že jsem tam nejel, a teď je mi to trapné. Sice je to jen komedie, ale stejně by se slušelo tam jet, vyjádřit souhlas s jeho názory. Ale ruku na srdce, dámy, vám se Turgeněv líbí?“
„Ó ano, jistě, vždyť Turgeněv...“
„No prosím, tu to máme. Uplně každému, koho se zeptám, se líbí, já ale nevím proč. Nějak tomu nerozumím. Buďte na to nemám buňky, nebo jsem kapitobeznadějný skeptik, ale celý ten poprask kolem Turgeněva se mi zdá přehnaný, ne-li směšný. Všechna čest, spisovatel je to dobrý... Píše lehce, styl je místy velmi smělý, výstižný, do-

konce nechybí ani smysl pro humor, ale celkově – nic zvláštního... Píše jako kdejaký ruský literát. Jako Krajevskij, jako Grigorjevič či Grigorovič. Včera jsem si v knihovně schválně půjčil od Turgeněva Lovcovy zážitky nebo zápisky, přečetl jsem je od A až do Zet, ale zvláštního jsem na nich nenašel absolutně nic. Žádné uvědomění, nic o svobodě tisku, zkrátka žádná myšlenka. A o lovu tam taky není nic. Ale musím uznat, že napsáno to špatně není.“
„Opravdu ne. Je to velice dobrý spisovatel. A jak dovedl psát o lásce! Nejpečněji ze všech,“ povzddechla si Kity.
„O lásce psal pěkně, ale jsou ještě lepší spisovatelé. Například Jean Richepin. To je úplně nádherná. Četli jste jeho... Vějíčku? To je přece něco úplně jiného. Čtete a máte pocit, že je to jako ze života. Ale Turgeněv? Co vlastně napsal? Je pořád samá filosofie. No ale něco takového v Rusku? Vždyť to stejně všechno přichází odjinud. Originálního a světybného vůbec nic.“
„Ale je to krásné líčení přírody!“
„Já to líčení přírody nemám rád. Strašně se to vleče... Zapadlo slunce. Ptáci se rozezpívali. Les šumí. Já tu krásu vždycky raději přeskočím. Turgeněv je dobrý spisovatel, nic proti tomu, ale že by dělal zázraky, jak se o něm hlásá? Že prý podnítil uvědomělost, řá prý do živého s jakými politickým uvědoměním. Nevím, já to nepozoruji. Nerozumím tomu.“
„A čteli jste od něj Oblomova?“ zeptala se Zina.
„Vystupuje tam proti nevolnictví.“
„Rekněte mu, ať je ztichal Pro Boha živého!“ řekla Marfuša septem Zina.
Zina se podívala na nasmělo naivní venkovanku s údivem: Divný oči vzrušené těkaly z jednoho na druhého, částo z nich napřáčetství, jako by hledaly, na kom si vyřít svou nenávisť a opovržení. Rty se jí chvěly hněvem.
„Ale Marfušo, to se nesluší! Máte v očích slzy,“ zašeptala Zina.
„Měl prý taky mít velký vív na rozvoj naší společnosti,“ pokračoval baron. „Co se tím vlastně myslí? Já tedy, je to asi moje chyba, žádný takový vív nevidím. Na mě alespoň, na mě tedy seběmenší vív neměl.“
Kočár se zastavil před domem Bryndinových.
(Přeložila IRENA CAMOTALI)

Třetí titulní strana vystihuje ráz ročníků sedm až osm, kdy týdeník změnil grafického editora na studio Miracle 7. Jedná se o nejodlišnější číslo, které se zcela vymyká původnímu grafickému konceptu. Změnilo se postavení titulku, který se nově nachází ve třetině strany, a také jeho velikost. Změnil se font písma i rozdělení do sloupců. Velice výrazný je z celé úvodní strany obsah čísla. Výraznějším se stalo číslo označující pořadí časopisu. Zároveň přibyly nové ilustrace. V době, kdy mělo grafickou podobu listu na starosti studio Miracle 7 a Miroslav Šimáček, objevovaly se v časopisu kresby slona a černého ptáka s čepicí na hlavě, možná datla.

Na zkoumané titulní straně vidíme jedinou ilustraci – rozbitý hrnek se slonem a datlem, z něhož další větší datel vylétá. V přeneseném významu může být slon metaforickým vyjádřením reality, ze které datel, ptačí doktor, vyzobává palčivá témata. Vzlétající datel také může symbolizovat nový začátek. V tomto případě by to mohl být začátek prázdnin, jelikož se jedná o první červencové číslo.

Při pátrání po symbolice těchto dvou zvířat jsem zjistila, že je jejich důvod zcela prozaický. Spojila jsem se s projektovým manažerem současných *Literárních novin* Janem Štolbou a ten potom s Vladimírem Karfíkem: „Podle Vladimíra Karfíka vznikla nová grafika na základě poptávky o výraznější titulní stranu. Doporučen byl redakci Miroslav Šimáček, který tehdy odcházel z *Respektu*. Jeho oblíbenými zvířaty prý byly právě slon a pták (druh neidentifikován) a redakce to přijala. Není v tom tedy žádná symbolika, pouze snaha upoutat čtenáře výraznější grafikou.“¹¹⁹

Oproti předešlým titulním stranám, je tato nejstřízlivější, nejméně obsazena textem, a proto se mi zdá i nejpřehlednější. Předkládaný list ale nepůsobí jako noviny. Předešlé titulní strany byly živější, obsahově bohatší a působily dojmem klasických novin. Píší novin, protože jako časopis *Literární noviny* ve dvacátém století nikdy nevypadaly. Pro časopis nebo magazín jsou běžné titulní strany s obrázky, obsahy a jinými grafickými prvky, text bývá až uvnitř. Vladimír Karfík tuto novou podobu *Literárních novin* charakterizoval jako „akademickou“, předešlé ročníky do té doby ještě vycházely ze vzhledu původního týdeníku.¹²⁰

Na titulní straně zkoumaného čísla je také ukázka z povídky Antona Pavloviče Čechova *Projíždka v kočáře*. Jedná se o červencové číslo, proto se mohou v souvislosti s touto ukázkou vybavovat příjemné pocity spojené s létem a prázdninovou pohodou.

¹¹⁹ Z korespondence s Janem Štolbou, 26. 4. 2016.

¹²⁰ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

LITERÁRNÍ NOVINY

SEND Předplatné s.r.o., 0001/9B
Pořís. 110 06 PRAHA 06, Pásmo 1
1 ks
**** 5144 2429
Ústav pro Čes. a svět.
pošt.příhr.14
110 15 Praha 1

44

HANA HOJČNÍROVÁ

Demokratická revoluce na konferenci

Pod názvem Demokratická revoluce v Československu 1989 se 14.–16. října konala v pražském hotelu Duo mezinárodní vědecká konference. Z pozvánky bylo patrné, že si klade za cíl zhodnotit předpoklady, průběh a bezprostřední výsledky událostí spojených s listopadem 1989. Pokud se někdo z účastníků stejně jako já domníval, že půjde o pokus dobrat se na základě všech dostupných pramenů co nejvěrnějšího obrazu o všech souvislostech i důsledcích toho, co se stalo v komunistickém bloku, a zejména v Československu koncem roku 1989, musel být přinejmenším zaskočen. Šlo bezpochyby o paník hostův, ať už obdivů, a to jak reprezentativním výběrem účastníků diskusních panelů či přípravou materiálu, a střílnými materiály, tak peč o plenum, jeho pohodu a zážitky. Samo dění na konferenci se ale, jak škoda věci stalo více než použitou ostychnou vzpomínkou pražských předků revoluce a jejich vstupu. Přspěvky byly orientovány takřka výhradně na události v pražském koordinacním centru, takže pozorovatel, který by si chtěl udělat obrazek podle konference, musel by nabýt přesvědčení, že všechny podmínky bezproblémového převzetí moci byly vyvedeny u pražských kulatých stůlů a Havel byl jedinomyslně zvolen prezidentem jen proto, aby inscenace trásky o revoluci dostala správnou pointu.

Vždyť tak to ale nebylo! Nestáli jste nahodou na náměstích svých měst, neřítali jste se strachy před kadrováky ve dvířích základárň Občanského fóra u vás v podniku? Co by byli bývali vyjednání vyjednávající u kulatých stůlů a jak by asi hlasoval parlament při volbě prezidenta (pokud by k něčemu takovému vůbec došlo), kdyby nebyli lidé po celé zemi – nejen v Praze – v ulicích nebo kdyby nebyla generální – tedy všeobecná, nikoli jen celopražská – stávka? Zpusob projednávání problému na pražském koordinacním centru byl představen jako demokratický. Vzápětí všechno se přece nabrávalo na násky demokratické? Užky okruhů lidí, kteří se dlouho znají a kteří si bovy vybrali své utvář budoucí podobu státu v potu a krev s nejlepším úmyslem s neuvěřitelnou schopností pružně a rychle reagovat na ustávající změny a pod mimořádným tlakem, že se všechno pořádně může nějak zvrtnout. S obrovskou energií spojenou s ním nepopírovanou důvěrou, že ti, kteří disidenty ještě před pár měsíci posílali do vězení, už to nezopakují.

Z obsahu:

- 4/ JARMILA JOHNOVÁ: Slepičí problémy přerůstají hranice
- 5/ V Kanadě nás mají rádi – rozhovor s JOSEFEM SKVORECKÝM
- 8/ CATHERINE EBERT-ZEMINOVÁ: Hra, úzkost a zpřevrácený svět Borise Viana
- 9/ Anděl pítvornosti aneb Sny a noční můry Edgara Allana Poea
- 10/ MARTIN MACHOVEC: Je česká samizdatová literatura 50. let přeceňována?
- 13/ PETRA HANÁKOVÁ: Lesbická invaze v našich kinech

VÁCLAV HAVEL po projevu na Václavském náměstí, listopad 1989. Foto: Jaroslav Klejčí

Akteři panelových diskusí konference – jako by pozapomněli, že i jinde měli lidé své problémy, a to nejen u kulatých stůlů, a pokoušeli se je řešit jak uměli a mohli. A Brno například nespocívala demokratickostí jednání v nahrávání všech schůzí, ale v přivítání roznorodých partnerů, kteří se okamžitě zapojili do společné práce v městské radě OĽ. Hned od prvních dnů vedle sebe zasedli charisté ze studenty a umělci, ale také se zastupí všech stran Národní fronty, včetně mládeže komunistů, předsedy Městského výboru SSM. Společná rozhodnutí se rodila těžce, neboť jednající se mezi sebou neznali, neměli o to byla cennější. Když později Brno dostalo za úkol vyslat tři své zástupce do parlamentu, pozměňovaného kooperací, nebyli ti tři jen tak jmenování svými přáteli v Brně se hlasovalo. A pozdějších měsíců došlo v Brně v důsledku těchto liberálních demokratických přístupů k okolnostem, které do značné míry utlumily veřejně posudbené bývalých disidentů a utvářily prostor pro nastup nově, dravé garnitury. Přesně tak jak se stalo o něco později i na centrální politické scéně: Brno se stalo předobrazem dění v celé zemi a bylo a je ku škodě, že jen malokdo byl a je ochoten tyto souvislosti vidět. Na vědecké konferenci po deseti letech šlo se za účasti mnoha historiků a politologů slavně říct, který z nich viděl leccos jinak tehdy a zejména vidi leccos jinak i teď. Jan Čulík se na konferenci optal, proč nebyli přiváni i ti poražení.

Došlo se zvláštní odpovědi, ukázalo by se prv, jak byli a jsou hloupi. Byli a jsou hloupi i lidé, kteří zdaleka nesdílí je pohled pražských akterů, buď proto, že sami žili něco jiného, nebo proto, že neznají všechny potřebné souvislosti? Mnozí účastníci konference si podle všeho nepřipouštějí, že po deseti letech někteří lidé, mnozí s vysokým intelektuálním potenciálem, vidí, že se s nimi o jejich počitech pohledech a zkušenostech už nechce nikdo bavit. Jan Čulík se snad poněkud přepjatě soustředil na jednání Dubček – Havel a jejich možné interpretace. Má však pravdu v tom, že alternativní názory a pohledy neměli na konferenci místo a že byly vymývány způsobem, ze kterého mrazí, jako by ti moudří debataři nevěděli, že zpolit zvenič se zakomité listi od pohledu zvenič a že i názor Jana Čulíka je názorem legitimním, hodným odpovědi. Vždyť všichni neustále něco konáme s úmysly, kterým snad i rozumíme a které považujeme za dobré, a přesto si nemůžeme být nikdy dost jisti, že budeme správně pochopeni a že interpretace našich činů nebude mít více možných vkladů, z nichž některé se nám vůbec nebudou líbit, ba dokonce se mohou obrátit i proti nám. Zlá se, že rok 1989 i to, co bezprostředně předcházelo a následovalo, není pro pamětníky ještě zdaleka historií, kterou by bylo možno zpravovat do určitého děje, ale tou neposlušnějším, někdy hodně drsnou přítomností. To však ona tak dobře připravená konference podchytit neokázala.

JAN ČULÍK

Monolitní myšlení v Praze po deseti letech

Dle záznamu z pražské poradě zástupců Koordinacního centra Občanského fóra a Koordinacního výboru Verejnosti proti násilí 22. prosince 1989 Václav Havel řekl: *Ja jsem se chtěl jenom zeptat na jednu důležitou věc. V rámci lehc komplikovaného jednání s panem Dučkem jsem mi v jakési jazy dal slib, kterým jsem samozřejmě vázán, pokřiče on mečím lo nezmění. A na to se chci zeptat. Jsem mu dal slib, že při nějaké příležitosti vhodně, co nejdříve, se vyjádřím i tam smysla, že bych ho podporoval jako kandidáta na toho příštího prezidenta po volbách v dubnu a tak dále.* V pátek 15. října jsem se jej na konferenci historiku Demokratická revoluce v Československu 1989 dotázal, zda má pravdu anglický historik John Keane, když ve své nové knize uvádí, že Havel tapně sblil Dučkovi podporu jeho kandidatury na prezidenta ve volbách v červnu 1990 a slib pak nespřlil. Dostal se mi této odpovědi: *Ja in kněžku toho pana Keana nečítal a ani čísti nebudu, jako jne knihy, které jsou o mně napsány, už jich je nějaké deset. Zlá se, že pan Keane mi tentěž sklon, co jím urobil takovýto kněž, tentěž domníval se, že to dějiny jsou tajemnější a napávanější, než jsou ve skutečnosti. Onu když se lo potom nekrývá, ta všechna fakta, tak je lo stáhnú nuda. Spřátně se to proslava. Je třeba, samozřejmě kpe propěje je vidět za tím vším jakous skrytú dětka. A že ja jsem se tapně – že jsem si tapně s Dučkem rozdělit moč ve státc, nebo něco takového. To jsou nesmysly, samozřejmě.*

Dubček by se na prezidenta nehodil

Předpovídám, že John Keane, autor nového životopisu o Václavu Havlovi, se setka se soustředěným odporem od českého politického a intelektuálního establishmentu. Možná se dokonce vyskytnou pokusy zpusobit jeho profesionální pověst amuzerálním utěle obvinění, že schválně zkeřil svůj portrét Václava Havla z komerčních důvodů, jak naznačil – auz by Keanovu knihu četl – Václav Havel. V očích českého intelektuálního establishmentu spadal zřejmě Keane něco nepěkného. Dovolil si přeložit alternativní názor a zpochybnit oficiálně přijímanou interpretaci slavné revoluce z roku 1989. John Keane skutečně napsal alternativní životopis Václava Havla, který v něm nevdi svatého a neuctívá ho. Keanovo dílo je inteligentní moderní historií Československa a České republiky ve dvacátém století. Obraz Havlovy osobnosti se vymňuje z tragických historických událostí, jímž bylo Československo, ona traumatika laborator politiky, podrobeno v mýdlych desetiletích. Keane zdurazuje, že se soustřejuje ve svém díle na otázky moci, sleduje vývoj Havlovy osobnosti od nezávislého intelektuála s politicky pochýbným (i), buržoazním povodem v disident, „bojovníka za pravdu“ a pak v pragmatičkeho politika, zkušeného politického stratega, který obětuje pravdu politickému cílům. Keane nachází ojedinělé manipulativní rysy Havlova charakteru v jeho politickém působení už relativně brzy. Keanova tvrzení jsou možná kontroverzní. Nicméně jsou zajímavá a měli bychom o nich mlávit. Otázka politiky a moci i toho, co má dělat politik, je důležitá, stejně jako paradox, že politik získá-li moc, ztrácí některé individuální rysy své osobnosti i svou integritu.

(Dokoneči na str. 1)

Čtvrtá titulní strana charakterizuje podobu ročníků devět až deset. Oproti předešlé titulní straně došlo opět ke změnám. Časopisu se zčásti vrátil původní ráz z první poloviny devadesátých let. Titulek se vyskytuje opět v horní části listu a zmizely postavičky slona a datla. Tisková strana se znovu rozdělila na čtyři sloupce. Zůstal stejný font písma a výrazné pořadové číslo.

Samotný titulek je nejvýraznějším bodem celého listu, hned za ním je to fotografie Václava Havla uprostřed strany. Fotografie Václava Havla je indexem jeho osoby a zároveň symbolem demokracie, Pražského jara a boje o svobodu a svobody samotné. Václav Havel současně metaforicky k Pražskému jaru odkazuje, a pro některé může být i jeho synekdochou – v tomto případě by tedy část (Václav Havel) označoval celek (demokratický převrat).

Ačkoli se ještě nejedná o výroční číslo k 17. listopadu 1989, už na začátku listopadu se časopis tomuto tématu věnoval. Z toho je tedy patrná vysoká důležitost, jakou pro *Literární noviny* Pražské jaro představovalo.

Na základě zkoumaného vzorku čtyř titulních stran je možné grafickou podobu *Literárních novin* z devadesátých let rozdělit do čtyř etap. První etapou byly první dva roky, kdy časopis vycházel jako příloha *Lidových novin*, v druhé etapě již vycházely samostatně, zvětšil se jejich titulek a počet sloupců. Ve třetí etapě se změnil font písma a v týdeníku se objevovaly kresby slona a ptáka, *Literární noviny* však působily stroze a spíše jako akademická příručka než časopis. Ve čtvrté etapě došlo k částečnému návratu k podobě z první poloviny devadesátých let, zůstal velký titulek a font písma. Fotografie a kresby se na titulních stranách objevovaly poskrovnu. Jednalo se o jeden, maximálně o dva příspěvky, které sloužily jako ilustrace textu.

3. Ludvík Vaculík a jeho fejetony

Třetí část diplomové práce se zaměřuje na osobnost Ludvíka Vaculíka a jeho fejetony publikované v devadesátých letech v *Literárních novinách*. Vladimír Karfík na Ludvíka Vaculíka vzpomíná jako na zvláštního suverénního člověka: „Ludvík byl zvláštní člověk, naprosto zvláštní. To byl člověk, kterého nikdy nešlo ne cenzurovat, ale nějak přesvědčit o nějakém názoru. On sice říkal, že má na všechno dva názory, ale vždycky oba urputně hájil. To byl člověk nejsvráznější, se kterým jsem se setkal. On si vytvořil takové postavení, které bylo vlastně i vyjádřením určitého osobního stylu. To byla instituce. To byla literární instituce. Samozřejmě jsem se spoustou věcí u něj nesouhlasil, ale to se nedalo, poněvadž on měl na řadu věcí naprosto konzervativní názory, nebo takové jednostranné názory. A to patřilo k jeho osobnosti, s tím se nedá nic dělat.“¹²¹

Ludvík Vaculík se narodil 23. 7. 1926 v Brumově u Valašských Klobouk. Po absolvování obecné a měšťanské školy pracoval v Baťových závodech ve Zlíně a ve Zruči nad Sázavou a současně studoval odbornou dvouletou školu obuvnickou a zahraniční obchod. Od roku 1946 studoval politicko-novinářskou fakultu Vysoké školy politické a sociální v Praze, kde absolvoval v roce 1950. Už během studií a rok po absolvování působil jako vychovatel učňovských internátů. Po dvouleté vojenské službě byl zaměstnán jako redaktor v oddělení politické literatury v nakladatelství Rudého práva. V roce 1958 přešel do Československého rozhlasu, kde se mimo jiné podílel na tvorbě reportážních pořadů a pořadů o problémech dospívající mládeže.

Místo v redakci *Literárních novin* přijal Ludvík Vaculík v září roku 1965, působil pak i v *Literárních listech* a *Listech*, kde se „věnoval společensko-politické publicistice a měl značný podíl na vyhocení jejich kritického charakteru.“¹²² Vaculík byl nesmlouvavým a osobitým glosátorem společenského dění. Z jeho veřejných vystoupení z druhé poloviny šedesátých let jsou nejznámější jeho diskuzní příspěvek na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů z roku 1967 a manifest *Dva tisíce slov*, který byl publikován v červnu roku 1968 v *Literárních listech* a několika soudobých denících. „Z hlediska Vaculíkova osobního světonázorového vývoje znamenaly oba projevy zásadní rozchod

¹²¹ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

¹²² SVOZIL, Bohumil a Klára KUDLOVÁ. Ludvík Vaculík. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 11. 6. 2015 [cit. 25. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=886>>.

s komunistickou ideologií, kterou sdílel – se stále se stupňujícími výhradami – od druhé poloviny čtyřicátých let.“¹²³

V roce 1969 byly *Listy* zakázány a autor začal působit na volné noze. V sedmdesátých a osmdesátých letech vedl samizdatovou edici *Petlice* (založena roku 1973). Za tuto organizační a vydavatelskou činnost byl perzekvován a pravidelně vyslýchán Státní bezpečností, jak už jsem zmiňovala v předešlých kapitolách. Autor byl také jedním z prvních signatářů Charty 77.

Po roce 1989 se opět věnoval publicistice v *Literárních novinách* a zejména v *Lidových novinách*. Současně spolupracoval s Českým rozhlasem a Českou televizí.¹²⁴

Ludvík Vaculík, ačkoli byl v devadesátých letech externím redaktorem, patřil ke kmenovým autorům *Literárních novin*. Do paměti čtenářů se mohl zapsat svými kontroverzními texty o slovenské otázce, životním prostředí nebo trestu smrti.

Za zásluhy o rozvoj demokracie, humanity a lidských práv byl autorovi v roce 1996 propůjčen Řád T. G. Masaryka III. třídy. V roce 1987 získal Cenu Jaroslava Seiferta za fejetonistickou tvorbu. V roce 2002 Cenu Karla Čapka za vzácně návaznou a osobitě provokativní fejetonistickou a beletristickou tvorbu a v roce 2011 Cenu Ferdinanda Peroutky.¹²⁵

3. 2 Vymezení žánru fejeton

Stručně by se fejeton mohl charakterizovat jako specifický publicistický žánr, graficky odlišený od ostatních příspěvků, například kurzívou, nebo oddělením čarou. Odtud vznikl česky užívaný ekvivalent podčárník. Různé encyklopedické a slovníkové publikace nám pak nabízejí přesnější definice. Podle *Praktické encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace* je fejeton „klasickým představitelem subjektivní publicistiky s dominantním

¹²³ SVOZIL, Bohumil a Klára KUDLOVÁ. Ludvík Vaculík. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 11. 6. 2015 [cit. 25. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=886>>.

¹²⁴ ZIZLER, Jiří. O spisovatelích. In: HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, s. s. 714.

¹²⁵ SVOZIL, Bohumil a Klára KUDLOVÁ. Ludvík Vaculík. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 11. 6. 2015 [cit. 25. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=886>>.

názorem tvůrce na jeden fakt, umocněn lehkou stylistickou formou. Správný fejeton graduje do pointy, využívá ironie a sarkasmu; problém se snaží vidět nově, z nečekaného pohledu.“¹²⁶

Encyklopedie literárních žánrů pojem charakterizuje jako „krátký bezsyžetový prozaický žánr duchaplným a všímavým způsobem vyjadřující atmosféru doby, pisatelův vztah k ní.“¹²⁷ Fejeton navazuje těsný kontakt se čtenářem jazykovou formou bezprostředního vyprávění.,[...] Baví a zároveň orientuje. Úspěšnou realizaci funkce informativní, přesvědčovací, kritické, reflexivní či poznávací podmiňuje odlehčený, hravý či pikantní způsob podání, skýtající čtenáři novin a časopisů příjemné rozptýlení. [...] V kontextu publicistického stylu je fejeton žánr výrazně subjektivní. [...] Vyznačuje se sdílnou důvěrností, též poučeností, bystrou inteligencí a lidskou i autobiografickou věrohodností, nevylučující ovšem naivní, exhibicionistické ani ironické autostylizace.“¹²⁸

Další zpřesňující informace o fejetonu můžeme nalézt ve sborníku textů k tomuto žánru *O fejetonu s fejetonem*. Osvaldová o něm píše: „Nesporně je tento žánr poznamenán svým autorem, jeho znalostmi a zkušenostmi, vzděláním a možná i povahou. Je subjektivní, a to hned dvakrát – na straně tvůrce, který se osobně svěřuje každému čtenáři a někdy ho i oslovuje a žádá po něm určité přitakání, nebo alespoň účast. A na straně příjemce, který, který to buď udělá, anebo neudělá.“¹²⁹

Současný fejeton podle Osvaldové „dává přednost invenci, volnému proudu myšlenek, experimentům se slovy, s obsahem i formou. Nelpí na dogmatech, zdůrazňuje autorskou individualitu. Psaní tak zvaných podčárníků, dneska už dávno zalamovaných různě, je dobrodružství s otevřeným koncem a bezpochyby také zábava. Pro autory i pro čtenáře.“¹³⁰

3. 3 Fejetony Ludvíka Vaculíka z 90. let, publikované v *Literárních novinách*

Ve *Slovníku českých spisovatelů* se můžeme dočíst, že „těžiště Vaculíkova díla spočívá ve fejetonistice a prózách pohybujících se na pomezí osobního prožitku a fikce.“¹³¹ I přes to, že Ludvík Vaculík patří mezi nejvýznamnější tvůrce českého fejetonu, doposud

¹²⁶ OSVALDOVÁ, Barbora, Jan HALADA a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozšířené vyd. Praha: Libri, 2007, s. 61.

¹²⁷ MOCNÁ, Dagmar, Josef PETERKA a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 191.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ OSVALDOVÁ, Barbora. Fejeton. In: OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a kol. *O fejetonu, s fejetonem: (sborník textů k žánru)*. Praha: Karolinum, 2007, s. 6.

¹³⁰ Tamtéž, s. 17.

¹³¹ MENCLOVÁ, Věra, Bohumil SVOZIL a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 683.

nevznikla monografie, která by se jeho fejetony podrobně zabývala. Obecné shrnutí nabízí *Slovník českých spisovatelů*: „Vaculíkovy krátké fejetony jsou povětšinou zaměřeny občansky, společensky a politicky, v 70. a 80. letech se staly především nástrojem ostré kritiky normalizačního režimu. Nejsou však pouhou kronikou či komentářem doby, ale spíše zkratkovými, osobně vyhocovanými úvahami, vedenými ‚zdravým selským rozumem‘. Vedle jazykové vynalézavosti, formulační jadrnosti a humoru sblízuje Vaculíkovy fejetony s jeho prózami i častý poukaz k přírodnímu dění jako samotné, nezastupitelné hodnotě a směřodatnému východisku smysluplného chodu života a společenského pořádku.“¹³²

Tvorbě fejetonů se autor začal trvale věnovat od konce šedesátých let. Výběr z ní je shrnut do souborů *Jaro je tady* (1988, 1990), *Srpnový rok* (1990), *Stará dáma se baví* (1991), *Nad jezerem škaředě hrát* (1996), *Dřevěná mysl* (2008), *Tisíce slov* (2008), *Říp nevybuchl* (2012) a *Další tisíce* (2015).

3. 3. 1 Jarní fejetony

V následujících odstavcích se budu věnovat Vaculíkovým fejetonům publikovaným v *Literárních novinách* z první poloviny devadesátých let, kdy autor do časopisu přispíval nejhojněji. Konkrétně se bude jednat o „tradiční“ jarní fejetony z let 1990 až 1995, které kromě soudobých *Literárních novin*, můžeme nalézt ve sbírce uspořádané Jaromírem Slomkem *Nad jezerem škaředě hrát*.

Poprvé napsal Ludvík Vaculík fejeton s názvem *Jaro je tady* v březnu roku 1975. V roce 1990 to bylo pošestnácté a do roku 1995 vyšlo ještě dalších pět fejetonů se stejným nadpisem. Se shodnou roční frekvencí vycházely v *Literárních novinách* od roku 1990 do roku 1995 fejetony srpnové s jednotným názvem *Srpnový den*, jehož autor poprvé užil v roce 1982.¹³³ Mezi další fejetony z tohoto období patří například *Naše slovenská otázka*, *Nechte to komunistům*, *Už dost lidských pravd!* nebo *Feuilleton o 1. Máji 1995*.

Při zkoumání šesti jarních fejetonů z první poloviny devadesátých let narazíme na pravidelně se opakující motivy, kterými jsou příroda a vláda, respektive politický režim či ještě obecněji společnost. Příroda je ve Vaculíkově interpretaci základním kamenem, stabilní jednotkou. Příroda je danost a její rytmus je přesně odměřený. Autor k ní přistupuje s pokorou, často v roli pozorovatele. Zatímco vláda, režim nebo také obecně společnost je

¹³² MENCLOVÁ, Věra, Bohumil SVOZIL a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 684.

¹³³ VACULÍK, Ludvík. *Literárky 1945* [online]. [cit. 30. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.literarky.cz/component/content/article/1290-ludvik-vaculik-srpnovy-den>>.

nestabilní, neustále se měnící hmotou. V obou těchto systémech se objevuje sám autor, který události komentuje, vzpomíná a provádí sebereflexi.

Jaro je pro autora nový začátek, důvod k rozproudění duševní mízy v lidech, ale také divoká smršť: „Přidáte-li se k jaru neuváženě, nad svou schopnost rašení, zatočí s vámi jak tančící kruh zfanfrněných lidí: povleče vás, vnutí vám pohyby, a nejen, že vás unaví, ale ještě zostudí.“¹³⁴ Sám autor své fejetony s humorem znevažuje, mluví o nich jako o „jarním plku“, se kterým chtěl několikrát skončit, například v roce 1992 a v roce 1993, kdy píše: „Jako loni, rozhodl jsem se i letos napsat o jaru už naposledy, dokud zpívají ptáčkové.“¹³⁵ V roce 1995 pak o fejetonu hovoří jako o „jarní povinnosti“.

Tématem jarních fejetonů je charakteristika aktuální společnosti či konkrétních událostí, které autor komentuje na pozadí přírodních procesů: „[...] Každého jara tak: o počasí, o stromech, o ptáčkách a o kvítkách, aby nakonec o vládě: alegorie, narážka až kletba – podle toho, jak tálo či přituhovalo.“¹³⁶ Konkrétním příkladem může být: „Jaro se dává znát všude. V ulicích měst vyráží reklamou pitomostí, pučí stánky a krámy, vykřikuje politickými stranami, zurčí podnikáním a zločinem.“¹³⁷ Nebo: „Za tu dobu, co tu jsem, roztály škraloupky ledu, v zahrádkách rozkvetly jaterníky a osmidenní jízdenka zdražila o patnáct šilinků.“¹³⁸ Případně i naopak používá alegorii politickou pro procesy přírodní, dějící se na zahradě, ve které se fejetony často odehrávají: „Zas budou zastrkávat všude svá explozivní hnízda [kosové – pozn. autorky]; o tom jsem jednou také psal, a jak jsem jim polovičku vajíček zabavoval, jelikož tu na zahradě vedoucí roli komunistické strany dělám já.“¹³⁹

Často se ve fejetonech objevuje srovnání současného stavu s minulým: „Byla dlouhá doba, kdy jsem mohl naše poměry zkráceně popsat, čímž jsem nabyl pocitu, že jim rozumím, a když jsem je odsoudil ke konci, bylo to, jako bych je k němu i byl řídil. [...] Proti tomu dnešní poměry jsou těžko popsatelné a téměř neřiditelné: neví si s nimi úplně rady vláda, parlament ani pan Václav.“¹⁴⁰

Kritika společnosti, která je pro Vaculíkovy fejetony z celého tvůrčího období charakteristická, se objevuje i v příspěvcích z devadesátých let. Ať už se autor obrací do minulosti: „Marně šly ledy po Vltavě, s režimem to nehnulo. A lid od jara k jaru spal jak

¹³⁴ VACULÍK, Ludvík. *Nad jezerem škaredě hrát: (výběr z publicistiky 1990-1995)*. Praha: Železný, 1996. Knihovnička Literárních novin, s. 46.

¹³⁵ Tamtéž, s. 62.

¹³⁶ Tamtéž, s. 7.

¹³⁷ Tamtéž, s. 70.

¹³⁸ Tamtéž, s. 27.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 25.

praštěný nebo podplacený. Neměl jsem ho rád,¹⁴¹ nebo se zamýšlí nad přítomností: „Čtyřicet roků držení hub, a teď budou bojovat o pomlčku v slově.“¹⁴²

Ve Vaculíkových fejetonech také nalézáme asociativní postup, kdy se autorovi na základě nějakého motivu vybaví jistá událost či situace, a k původnímu motivu se pak v textu několikrát vrací, a tím se motiv stává pojítkem proudu myšlenek a vzpomínek. Takovýmto soudržným motivem, který spojuje události vzdálené nejen tematicky, ale i časově, je například tobogan (1992) nebo slunéčko sedmítečné (1995).

Autor v textech mnohdy popisuje vlastní myšlenkové pochody, rozmýšlí, o čem vlastně psát, nebo přiznává, že ještě neví. Fejetony někdy působí jako deníkový záznam, objevují se v nich prvky úvahové, reportážní i beletristické, když autor používá dialogy ke gradaci děje. Důležité je také zmínit, že Vaculíkovy jarní fejetony tvoří kompaktní celek. Autor na starší fejetony odkazuje, připomíná některé události, o kterých již na jaře psal, a shrnuje svoji práci.

Charakteristický pro Vaculíkovy fejetony je též jejich jazyk, respektive jazyk autora. Spisovnou češtinu obohacuje dialektismy, kterými se hlásí ke svému východomoravskému původu, dále novými slovními tvary a specifickou syntaxí, která je až na hranici gramatičnosti: „Měl-li nějaké myšlenky o národě a státu, netroufal bych si hádat. Měl myšlenky na svůj život a podařilo se mu, že válka skončila dřív, než by se musel vrátit na frontu.“¹⁴³ František Štícha o Vaculíkově jazyce píše: „Jeho jazyková kreativita se dotýká snad všech rovin a oblastí jazyka: postupuje od formálního tvarosloví přes tvoření slov ke slovosledu a syntaxi větné i nadvětné.“¹⁴⁴ Pavel Kohout Vaculíkův jazyk popisuje následovně: „Čeština byla schopný jazyk už od Nerudy, Čapek jí dal čichnout k člověčině, Vančura vrátil do oběhu kopy slov, která už dávno neplatila. A Luculík? Ten s ní právě nedělal nic, a to tak rafinovaně, že si jeho čeština žije svobodně a přirozeně jako zvíře: může být komu podle gusta nebo proti srsti, ale nikoho nenapadne, že by měla být jiná.“¹⁴⁵

Pokud porovnáme slovníkové definice s Vaculíkovými fejetony, shledáme, že většina charakteristických rysů autorovu tvorbu vystihuje. Texty jsou výrazně subjektivní. Převládá v nich autorův názor, leckdy provokativní a politicky útočný, který svým čtenářům podává hravě, s ironií a sarkasmem. Sám Ludvík Vaculík se o fejetonech vyjadřuje, že se „píšíou

¹⁴¹ VACULÍK, Ludvík. *Nad jezerem škaredě hrát: (výběr z publicistiky 1990-1995)*. Praha: Železný, 1996. Knihovnička Literárních novin, s. 8.

¹⁴² Tamtéž, s. 9.

¹⁴³ Tamtéž, s. 28.

¹⁴⁴ ŠTÍCHA, František. Za hranice gramatičnosti: Ludvík Vaculík a Václav Böhmsche. *Naše řeč* [online]. [cit. 30. 4. 2016]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7789>>.

¹⁴⁵ KOHOUT, Pavel. Pokus o portrét přítele. *Ludvík Vaculík* [online]. [cit. 25. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.ludvikvaculik.cz/index.php?pid=1&sid=15>>.

citem, ne rozumem.“¹⁴⁶ Ve Vaculíkových fejetonech se zrcadlí celá jeho osobnost – jeho zkušenosti, znalosti, historie i specifický jazyk. Autor pro psaní používá volného proudu myšlenek, které jsou navzájem propleteny jednotným pojícím motivem. I přes to, že autorovy fejetony bývají přerušovány asociativními proudy myšlenek, obsahují dějovou složku, která je jejich rámcem.

¹⁴⁶ VACULÍK, Ludvík. Elegance přechodníku. OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a kol. *O fejetonu, s fejetonem: (sborník textů k žánru)*. Praha: Karolinum, 2007, s. 71.

Závěr

Listopadový převrat nebyl jen politickou změnou a počátkem proměn společenských a ekonomických, ale stal se hranicí celého období české kultury a literatury. Změny, které vyvolal demokratický puč a liberalizace společnosti, smetly násilím vytvořené členění literatury na oficiální a neoficiální – samizdatovou a exilovou. V devadesátých letech se tyto tři vytvořené proudy slévají v jediný proud a ocitají se ve stejné výchozí komunikační situaci.

Pro první polovinu devadesátých let je charakteristický mohutný příval nových publikací, který přinesl také obnovený týdeník *Literární noviny*. S jeho podobou z konce šedesátých let, kdy představoval jednu z nejvýznamnějších intelektuálních tribun společnosti, nelze časopis srovnávat. V devadesátých letech, v době, kdy byly všechny sdělovací prostředky svobodné, už nemohl mít jeden kulturní týdeník tak mimořádné postavení.

Šéfredaktorem listu byl do roku 1999 Vladimír Karfík. Dokázal vytvořit kolektiv kvalitních redaktorů, který v podstatě nepotřeboval vést a fungoval sám. „Myslím, že jsem tu práci v redakci nedělal špatně,“ hodnotí Vladimír Karfík svoji práci na pozici šéfredaktora, „ale aby se mi podařilo ty noviny udržet, před takovým úkolem přede mnou nestál nikdo, protože původně noviny vydával Svaz spisovatelů a my jsme neměli žádné starosti tenkrát. I distribuci zařizoval Československý spisovatel, my jsme se nemuseli starat ani o distribuci, o nic. A pak jsme se museli v minimálním obsazení starat o všechno. Byla to dost svízelná situace, ale práce radostná v podstatě.“¹⁴⁷

Kvantitativní obsahová analýza odhalila, že *Literární noviny* věnovaly v devadesátých letech nejvíce prostoru příspěvkům o kultuře a umění, konkrétně literární kritice a recenzím děl české i světové literatury. Významnou část časopisu tvořily také ukázky literatury s převahou prózy nad poezií. Tyto ukázky byly nejhojněji publikovány v prvních dvou ročnících *Literárních novin*. Na konci dekády pak jejich počet výrazně klesl, přičemž se poměr obrátil a převažovala poezie nad prózou. Na základě kvantitativní analýzy jsem také zjistila, že se tematická struktura *Literárních novin* v průběhu devadesátých let výrazně neměnila. Teprve na konci devadesátých let se začaly objevovat změny, které s sebou přinesl nový šéfredaktor Jakub Patočka. V týdeníku se častěji publikovala témata zaměřená na ekologii, naopak literárních ukázek ubylo.

Grafickou podobu *Literárních novin* z devadesátých let je možné rozdělit do čtyř etap. První etapu představují první dva ročníky, kdy časopis vycházel jako příloha *Lidových novin*.

¹⁴⁷ Z rozhovoru s Vladimírem Karfíkem, 1. 3. 2016.

V druhé etapě už vycházejí samostatně a mění se některé grafické prvky jako například velikost titulku. Ve třetí etapě týdeník kvůli své strohosti působí dojmem akademické příručky. A ve čtvrté etapě dochází k částečnému návratu k podobě z etapy druhé.

Poslední část práce se zaměřuje na Ludvíka Vaculíka a jeho fejetonistickou tvorbu. Autorův styl je ryze subjektivní, používá formu asociativního proudu myšlenek, které jsou navzájem propojeny stejnými motivy, případně je pojí dějový rámec. Zásadními tématy Vaculíkových jarních fejetonů jsou příroda a společnost, které byly přítomny ve všech zkoumaných textech.

Ve své diplomové práci jsem se pokusila nastínit kulturněhistorický diskurz *Literárních novin*, a to s přihlédnutím k politickým a společenským aspektům doby. Pomocí kvantitativní a kvalitativní metody výzkumu jsem reflektovala jak celkovou koncepci periodika, tak dvě jeho výrazné osobnosti – Vladimíra Karfíka a Ludvíka Vaculíka. Věřím tedy, že aplikací zvolených metod diplomová práce přispěla k bližšímu vhledu do dané problematiky, pročež může být nápomocna zájemcům o další studium *Literárních novin*.

Summary

The revolution in November, 1989 was not only a political change and the beginning of social and economic transformations, but also a turning point for Czech culture and literature. Changes brought by the democratic revolution and the liberalization of the society swept away the forcibly created division of literature into official and unofficial – samizdat and exile. In the 90s, these three currents fused into a single stream and found themselves in the same initial communication situation.

The first half of the 90s is characterized by a massive influx of new publications, which also brought the renewed weekly *Literární noviny*. The magazine cannot be compared with its form from the late 60s when it was one of the most important intellectual tribunes of the society. In the 90s, when all media were independent, it could not have, one culture weekly, such a unique position.

In 1999, the chief editor of the weekly was Vladimír Karfík. He managed to create a high-quality team of editors, who basically did not need any leadership and were able to work independently. Quantitative content analysis revealed that the *Literární noviny* in the 90s devoted most of its space to culture and art, especially literary criticism and reviews of work of both the Czech and world literature. An important part of the magazine consisted of literary

texts with the superiority of prose over poetry. These texts were mostly published in the first two years of the *Literární noviny*. At the end of the decade, their number dropped significantly and poetry prevailed over prose. On the basis of quantitative analysis, I also established that the thematic structure of the *Literární noviny* in the 90s did not change significantly. The changes emerged with the arrival of a new chief editor, Jakub Patočka. The magazine often published texts dealing with ecology and the number of literary texts decreased.

In the 90s, the graphic form of the *Literární noviny* can be divided into four stages. The first stage is represented by the first two volumes when the magazine was published as an appendix of the *Lidové noviny*. The second stage began when the weekly separated from the *Lidové noviny* and some graphic elements changed. In the third stage, the weekly adopted the form of academic handbooks. And in the fourth stage, there was a partial return to the form of the second stage.

The last part of this thesis focuses on Ludvík Vaculík and his creation of the feuilletons. The author's style is purely subjective, it uses a form of associative stream of thoughts, interconnected by the same motives, or associated with some narrative framework. The major topic of Vaculík's feuilletons, spring, nature and society, were presented in all of the studied texts.

Použitá literatura

Prameny

Literární noviny. 1990, roč. 1 – 1999, roč. 10.

VACULÍK, Ludvík. *Nad jezerem škaředě hrát: (výběr z publicistiky 1990-1995)*. Praha: Železný, 1996. Knihovnička Literárních novin. 111 s. ISBN 80-237-2546-7.

Sekundární literatura

DOKOUPIL, Blahoslav, Petr HRUŠKA, Michal PŘIBÁŇ, Richard SVOBODA, Tomáš KUBÍČEK a Miroslav ZELINSKÝ. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002. 334 s. ISBN 80-7294-041-4.

HAVLÍČEK, Dušan. *Listy v exilu: obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán*. 1. vyd. Olomouc: Burian a Tichák, 2008. 893 s. ISBN 978-80-903687-7-4.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOLÝ, Jiří. Česká literatura po roce 1945. In: LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1082 s. ISBN 978-80-7106-963-8.

HRUŠKA, Petr, Lubomír MACHALA, Libor VODIČKA a Jiří ZIZLER. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 738 s. ISBN 978-80-200-1630-0.

JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1948-1958*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 549 s. ISBN 978-80-200-1528-0.

JANOŮŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a kol. *Dějiny české literatury 1958-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9.

JIRÁK, Jan a Barbora KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 390 s. 978-80-262-0743-6.

JUNGMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999. 408 s. ISBN 80-7108-182-5.

MENCLOVÁ, Věra, Bohumil SVOZIL a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. 822 s. ISBN 80-7277-179-5.

MOCNÁ, Dagmar, Josef PETERKA a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST, Luboš MERHAUT a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 597-1377 s. ISBN 80-200-0469-6.

OSVALDOVÁ, Barbora, Jan HALADA a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozšířené vyd. Praha: Libri, 2007. 263 s. ISBN 978-80-7277-266-7.

OSVALDOVÁ, Barbora, Radim KOPÁČ a kol. *O fejetonu, s fejetonem: (sborník textů k žánru)*. Praha: Karolinum, 2007. 103 s. ISBN 978-80-246-1286-7.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2014. *Žurnalistika a komunikace*. 539 s. ISBN 978-80-247-3568-9.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

Odborné příspěvky ze sborníků a periodik

JAREŠ, Michal. Literární časopisy v letech 1990 – 2000 jako útočiště zapomínaných básníků. In: JAREŠ, Michal (ed.). *Deset let poté: (česká a slovenská literatura po roce 1989) : sborník referátů z literární konference 43. Bezručovy Opavy (13. a 14. září 2000)*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, 2000. 162 s. ISBN 80-86224-22-8.

JUNGMANN, Milan. Odpovědnost kultury. *Literární noviny*, 1990, roč. 1, č. 1, s. 1.

KARFÍK, Vladimír. Od organizací k obcím. *Literární noviny*, 1990, roč. 1, č. 1, s. 1

KRATOCHVIL, Jiří. Česká literatura a politika. *Tvar*, 1993, č. 27/28, s. 1.

MATHESIUS, Bohumil. Nesem vám noviny... *Literární noviny*, 1927, roč. 1, č. 1, s. 1.

SELUCKÝ, Radoslav. Trh a kultura. *Literární noviny*, 1990, roč. 1, č. 12, s. 3.

URBANEC, Jiří. Devadesátá léta – vyvrcholení vývoje 20. století? In: JAREŠ, Michal (ed.). *Deset let poté: (česká a slovenská literatura po roce 1989) : sborník referátů z literární konference 43. Bezručovy Opavy (13. a 14. září 2000)*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, 2000. 162 s. ISBN 80-86224-22-8.

Internetové zdroje

BLÁHOVÁ, Kateřina. Svaz československých spisovatelů. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 1. 2. 2011 [cit. 18. 3. 2016]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>.

ČÁSLAVOVÁ, Petra. Edice Petlice. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 2013 [cit. 30. 3. 2016]. Dostupné z < <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1721&hl=petlice>

DOKOUPIL, Blahoslav. Literární listy. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 31. 5. 2006 [cit. 18. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=149>>.

KOHOUT, Pavel. Pokus o portrét přítele. *Ludvík Vaculík* [online]. [cit. 25. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.ludvikvaculik.cz/index.php?pid=1&sid=15>>.

KOTEK, Lubomír. Životopis. *World Webphoto Gallery* [online]. [cit. 25. 4. 2016] Dostupné z <<http://www.wwg.cz/vystavy-cz-autoru/kotek-lubos>>.

MED, Jaroslav. Vladimír Karfík. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 14. 1. 2008 [cit. 30. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=404>> .

SVOZIL, Bohumil a Klára KUDLOVÁ. Ludvík Vaculík. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1998, aktualizace 11. 6. 2015 [cit. 25. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=886>> .

ŠTÍCHA, František. Za hranice gramatičnosti: Ludvík Vaculík a Václav Böhmsche. *Naše řeč* [online]. [cit. 30. 4. 2016]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7789>>.

VACULÍK, Ludvík. Srpnový den. *Literárky 1945* [online]. [cit. 30. 4. 2016]. Dostupné z <<http://www.literarky.cz/component/content/article/1290-ludvik-vaculik-srpnovy-den>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovor s Vladimírem Karfíkem

Příloha č. 2: Kódovací tabulka

Příloha č. 3: Stránkový podíl kategorií a podkategorií *Literárních novin* z devadesátých let (graf č 6)

Příloha č. 4: Stránkový podíl kategorií v jednotlivých ročnících *Literárních novin* (grafy č. 7 A – J)

Příloha č. 5: Společná fotografie Ludvíka Vaculíka a Vladimíra Karfíka